

భారతి

మానవత్రిక

సంపాదకుడు :

వలెంక శంభు ప్రసాద్

అక్టోబరు 1967

పేజీలు ; 44 ;

; సంచిక 10 ;

విశేషత్రీక వెం శక్ యోపాయ

విషయానుక్రమణిక

అక్టోబరు 1967

నేతాకోక చిలుకలు	శ్రీ మిరియాల రామకృష్ణ	1
మిలోవాన్ జిలాన్ తో గోష్ఠి	శ్రీ హెచ్. జె. పైహెల్	3
శీతారామయ్య పథకం	శ్రీ కొనకళ్ల వెంకటరత్నం	13
పూజావనము	శ్రీ నోరి నరసింహ శాస్త్రి	26
ద్విపద వాఙ్మయము	శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావు	34
నిర్ణయం	శ్రీమతి ఆర్. వసుంధర	49
‘ఎదో తగును’	శ్రీ ఇంద్రగంటి భానుమూర్తి	54
సాహిత్యోద్యమాల వెనుక		
అదృశ్య శక్తులు	—డా. ధర్మవీర్ భారతీ	55
నే నొంటరినై	శ్రీ శైరవయ్య	70
షేక్స్పియరు - చైనా	శ్రీ ఎరిక్ చా	71
గతి - స్థితి	శ్రీ కొండిపర్తి శేషగిరిరావు	75
బుచ్చిబాబు	శ్రీ వింజమూరి శివరామరావు	77
అప్పుడే వెళ్లిపోయారా :	—మానేపల్లి సత్యనారాయణ	
స్మృత్యంజలి	“భుకదేవ్”	
చైతన్య స్రవంతి	—విహారి ఓ కాలివాహన	
గ్రంథవిమర్శలు		83

సీతాకోక చిలుకలు

శ్రీ మిరియాల రామకృష్ణ

పూలపిల్లలు ఎగురవేసిన

గాలిపటములు వోలె నున్నవి!

ఈ బయళ్ళు నీ యుషస్సున

వ్రాలివాలక యాడుచున్నవి!

పచ్చనైనవి! ఎఱ్ఱనైనవి!

నల్లనైనవి! రంగుచిల్కలు!

గోరువెచ్చని యెండలోపల

చూచి నిలితి వింతగా!

ఎవరు వ్రాసిన పీనువర్ణము

లీ వహశిల్పంబు లెవరివి?

కీర్తికోసము ప్రాకులాడక

దాగె నెచ్చట శిల్పవర్ణుడు?

‘నాకు నీకును స్నేహ మేదో

నాటి నట్లులై నిల్చిపోతిని!

మహాశిల్పి! రమ్మ! నీతో

స్నేహభాగ్యము ప్రసాదింపుము!’

ఆకులందున, చివురులందున

తీగలందున మొగ్గలందున

ఎవరి దర్శనమైనదో మఱి

పూలదోసిలి పట్టుచున్నవి!

సాంధ్యకాంతలయందు నిలబడి

మౌను లట్టులు వెదకుచున్నవి!

మనఃకీటక తతులు వ్యరలకు

కారణములై పోయెనేమో!

వనములందున మధువుత్రావుచు

పూలమీదనే మోహనడునివి!

ఆకుపై సుధవోలు వెల్గులు

పూసి నమలు నిదేమి చిల్కలు?

భోగ మెఱుగక ముందె ముక్తికి

యోగ్యవదవి లభింపజాలదో?

ఇవి వనేందిర కొప్పుబూలో?

ఇవి వసుంధర ఆశయములో!

నడచివెళ్లేడి పడతి తలపై

నూగుపూలో నన్ను లాగును!

పోదునా వెన్నంటి పీనిని

పుణ్య మెఱుగని జగతి వీడ్కొని!

వే నొకండనె సుఖము పొందగ

పుట్టినానను నరుని కందునె

పీని హృదయములందు పొంగే

విశ్వజనతానంద రేఖలు!

ఒక అసూయాద్వారమందున

దూరి, అనందాలు దోచే

జ్ఞానబాహ్యుల కందునా ఈ

మౌన మోహన రాగ రేఖలు!

ఈ వనంబున పూలు చిల్కలు

కలసిపోయిన కారణముగా

పూవులే విహరించుచున్నట్లు

కానబడు నా కంటి కిప్పుడు

తీగ పాన్పుల మీది నిద్దుర

మోము మెత్తినదేమో పూలకు?

కష్టసుఖములు రెండు గూడా

బరువులేనా జీవకోటికి!

తీగయుయ్యెలమీద నిలబడి
యుగ కన్నెలు బాలసుమములు !
మన్మథాకృతులైన చిల్లల
కాళ్ళ త్రొక్కుచు వచ్చుచున్నవి !

కామ వాసన రేగునప్పుడు
కల్గినా మఱి త్రపావాసన !

ఈ సుమాంగన స్నానమాడుచు
విప్పివైచిన పట్టుకోకయ్యె !
ఆ లతాంగన తొడుగుకొనుటకు
మడతవిప్పిన బుటారవికయ్యె !

మంచుకొలకుల గట్టులందున
మనోహరముగ మెఱయుచున్నవి !

వీనివలెనే నేను గూడా
విరహలోచన మెప్పుడు మూతును ?

కాలమెల్లను పోలకడనే
గడపివేయగ నెటు నోతును ?

నాక వెడలగ దారి చూపే
నాక పోలిక కాల మెప్పుడు
బ్రతుకు నావలి దరికి జేర్చును !
బాధ కావలి గట్టు చూపును !

దినముదినము ననుస్యలందే
ఈదు నాకును భావి గలదా ?
దినము దినము ప్రసూన వాసన
మునుగు వీనికి బాధ యెక్కడ ?

ఎప్పుడు వీనిని చూచివాన్ ?
అప్పుడె యేదో కలచు వేదన !

నా ప్రియాస్మితరేఖ నాలో
జా పకించును రహస్యవేదన !

తలపుగుమ్మములందు ప్రేయసి
వలపుబూవులు రాలుచుండును !

కుమలమీదికి రెప్పకప్పులు
జారి నన్ను సమాధి జేర్చును !
భగ్నమైనదా ప్రేమ ! పాపము
ప్రియుల రూపులు వ్రాయునట్టులు
ఆకులందున గీయు గీతలు
చిత్రరేఖల బోలె తోచును !

ఇంతగా శృంగార భారము
మోయగా తలకట్టు కట్టిన
రీతి సుందర కిసలయంబులు
తలల కంటగ నిలిచి యూగును !

ఇచట నిలబడి యుగము నిమిషము
లాగు ముచ్చట చూడనచ్చును !
మున్ను నేనిది యెచటో చూచిన
దృశ్యమే అనిపించుచుండును !

ఒక్కడే ప్రేక్షకుడనైతిని !
ఊహలోకము చేరుచుంటిని !
వాస్తవపు పాలిమేర లోనికి
వచ్చి, పోవుచు, వచ్చుచుంటిని !

తపస్సాధనలోని చిత్తము
పొందు చిద్విలసనము కలిగెను !
భూమి త్రన్విసయపుడు బంగరు
గనులు కనబడినట్లు పొంగితి !

శిట్టిదేదో సాంద్రనమయ
భావవేగి తరంగ మూగగ
భావదాస్యము నన్ను ముంచగ
జాలునా యని పాడుకొంటిని !

పండుటాకున టెక్కుసాగిన
చిల్క గాలికి కదలియాడగ
విరివి జాబిలివోలె దాల్చిన
పార్వతీ మండిత మహేశుడు
తాండవించిన రీతి తోచెను !

మిలోవాన్ జిలాన్తో గోష్ఠి

శ్రీ హెచ్. జె. స్టెహల్

మిలోవాన్ జిలాన్ భార్యతో, కుమారునితో బెల్గ్రేడ్లో వుంటున్నాడు. వారి ఇల్లు పాల్మాటిచేవా వీధిలో వుంది. తప్పలుపెట్టే మీద ఆయన పేరు లాటిన్ భాషలో వ్రాసి వుంది. ఇంటి తలుపుమీద సిరిలిక్ భాషలో వుంది—మిలోవాన్ జిలాన్ అని. పద్నాలుగు సంవత్సరాలక్రింద జిలాన్ వట్టి జిలాన్కాదు. అప్పుడు ఆయన యుగోస్లావియా ఉపాధ్యక్షుడు. మంత్రి. పాబ్లొబ్యూరో సభ్యుడు. 1956 లో జిలాన్ ఒక పుస్తకం వ్రాశాడు—‘మ్యూక్లాన్’ అని. అందులో ఆయన కమ్యూనిస్టు అధికారవర్గంలో ప్రాదుర్భావంచెందిన కొత్తతరగతిని లేక వర్గాన్ని గట్టిగా విమర్శించాడు. ఆయన ఏమో మాంటిస్గ్రో ప్రాంతీయుడు. ఆ మాంటిస్గ్రోనులకు ఆవేశము, కల్పనా చమత్కృతి అధికం. విప్లవతత్వాన్ని గురించి చెప్పనే అక్కరలేదు. అది వారికి వంటబట్టే వుంటుంది. ఆ వ్రాసిన ఆ కొత్త గ్రంథంలో ఈ సర్వ లక్షణాలను ఆయన ఒకచోటాడు. 1961 లో ‘స్టాలిన్తో సలావం’ అన్న గ్రంథం వచ్చింది. ఇదిగూడా విమర్శాగ్రంథమే.

కమ్యూనిస్టుగా వున్నప్పుడు, కమ్యూనిస్టు తత్వాన్ని విమర్శించునప్పుడు గూడా జిలాన్ కారావాసం చేయవలసి వచ్చింది. మొత్తం మూడువరుసలు ఆయన ఖైదులో వున్నాడు. చివరిసారి ఐదు సంవత్సరాలు జైలుశిక్ష అనుభవించాడు. మొన్న 1967 జనవరిలోనే జైలు

లోంచి బయటికి వచ్చాడు. జిలాన్ను వదిలెట్టారు.

ఇప్పుడు జిలాన్ చేస్తున్న పని ఏమిటి అంటారు! మిల్టన్ గారి ‘పారడైజ్ లాష్ట్’ను తర్జుమా చేస్తున్నాడు. తన్ను చూడ్డానికి వచ్చిన వారిని చూస్తాడు. మాట్లాడుతాడు. ఇచ్చట అరమరికలు అవీ లేవు. జిలాన్ వయస్సు 56 సంవత్సరాలు. కాని అంతకుమించిన వయస్సుకల మనిషిలాగా కన్పిస్తాడు. జైలు జీవితం ఆయన్ను కొంత వృద్ధుణ్ణి చేసింది. నేను ఆయన్ను చూచాను. అతిథుల గదిలో ఆయన అటూ, నేను ఇటూ కూర్చున్నాము. వాకు ఎదురుగా సోఫామీద ఆయన కూర్చున్నాడు. ఆయన ఎదురుగా ‘మోనోలిథ్’ పటం వుంది. జిలాన్ నెమ్మదిగా, తూచి తూచి మాట్లాడుతున్నాడు. కంఠం గంభీరమైంది. ఆ కంఠ ధ్వనితో అలసట కూడా వినిపిస్తున్నది.

మేము మాట్లాడినదంతా ‘టేప్ రికార్డు’ అయింది. నేను ముందు సోషలిజము కమ్యూనిజము—వాటి భవిష్యత్తు, వాటిలో సంస్కరణలు మొదలైన విషయాలను గురించి ప్రశ్నలు వేశాను. ఎటువంటి మొగమోటామీ లేకుండా ఆయన సమాధానాలు చెప్పాడు. సోషలిజం అంటే, ఆయన ధృష్టిలో, విశదమైన, మూర్తస్థితినిపొందిన సమాజధర్మం కాదు. అది ఒక మార్పు; ఒక పరివర్తనం. పాతవి అయిన సమాజధర్మాలు చెందుతూవున్న మార్పు

అది. ఆ మార్పుయొక్క వద్దతి. ఆ సమాజాలు కొత్తరూపాలను పొందుకూపున్నదని యొక్క ప్రవృత్తి ఇది. ఇవి పూర్వకన్న స్వేచ్ఛ, స్వాతంత్ర్యము కలవిగా పరివర్తనం చెందడమే సోషలిజం అని జిలాన్ అన్నాడు. పాశ్చాత్య రాజ్యాలలోను, ప్రాచ్య రాజ్యాలలోను గూడా ఈ పరివర్తనం జరుగుతూ వుంది. ఇది నమ్మదిగా జరిగే వని అన్నాడు.

అయితే సోషలిజం అంటే, ఈ రోజున, దాని అర్థం ఏమిటి?

ఈ ప్రశ్నకు జిలాన్ ఇట్లా సమాధానం చెప్పాడు: 'సోషలిజం అంటే ఏమిటో, అమాటకు వస్తే కమ్యూనిజం అంటే ఏమిటో, ఎవ్వరూ స్పష్టంగా ఇది, ఇది అని చెప్పలేరు. ఇవి అన్నీ ఈ నాడు పెద్దపరివర్తనం చెందుతున్నాయి. ఇప్పుడు వీనిని గురించి ఏ విధంగా నిర్వచించా లన్నా ఆయా దేశాలలోపున్న తేడాలను తెలియ వలసి వుంటుంది. అంతేకాక తాత్వికమైన ఊహాపాటల విషయంలోగూడా తేడాలువున్నాయి. ఆ తేడాలుగూడా మనస్సులో పెట్టుకోవాలి. సోషలిజం నిర్వచనం వీటి అన్నింటిమీదను ఆధారపడి వుంది. అసలు సోషలిజం వని ఏమిటంటే, ఎక్కువ స్వాతంత్ర్యాన్ని, ఎక్కువ స్వేచ్ఛను, అధికమైన న్యాయాన్ని సాధించడం; ముఖ్యంగా ఆర్థిక రంగంలో.'

తెల్లనిష్ట సిద్ధాంతాల ప్రకారం అయితే సోషలిజంకు, అధికారం సమస్యకు విడదీయరాని సంబంధం వున్నది గదా?

జిలాన్ : ఉంది. కొన్ని ప్రత్యేక రకాలైన అధికార వద్దతులు అప్పనిలేకుండా, తెలి నిష్టులకు సామ్యవాదం అన్నదేలేదు. అది వారికి అచింత్యం. ఇప్పుడు ఆ రకమైన ఆలోచనా వద్దతికి కాలదోషం వట్టింది. ఈ రోజుల్లో ఆ ఆలోచన పాపగదు. కమ్యూనిష్టు

దేశాలలో సిద్ధాంతాలు అయినా ఈ సమస్యను గురించి వేరువిధంగా ఆలోచనలు చేస్తున్నారు. రాజకీయంగా వారి దృక్పథం వేరు; నా దృక్పథం వేరు అనుకోండి.

వారికి, మీకు తేడా ఎక్కడ వస్తున్నది?

జిలాన్ : పట్టువిడుపులేక, ఏకాంశ వద్ద తిలో వుండే తెలినిష్టు లేక స్థితినిష్టువద్దతి పార్టీ అంటే నాకు గిట్టదు. అందుకు నేను వ్యతిరేకిని. ఇది ముఖ్యమైన తేడా. ఇంకో తేడా కూడా వుంది. మార్క్సిజంకు మడి కట్టడం నాకు ఇష్టంలేదు. గతితర్కం లేక Dialectics అంటే నాకు గిట్టదు. నేనూ లోకాయతుణ్ణే; మార్క్సిస్టులు అందరిలాగా. అంతేగాని నేనుగతితర్కంలోకాయతుణ్ణిమాత్రం కాదు. ఇప్పుడు, ఈ రోజుల్లో—ఈ Dialectics అనే దాంట్లో ప్రతిపదద్దతులు ప్రవేశించాయన్న నమ్మకం నాకు బలుస్తున్నది.

అంటే ఆలోచనా పద్ధతిలో గతితర్కం అనా, ప్రభుత్వ పద్ధతిలో గతితర్కంఅనా, మీ ఉద్దేశం?

జిలాన్ : పాతకాలపు గ్రీసు దేశంలో dialectics ను చర్చకు మోమాంసకు వద్దతిగా ఉపయోగించేవాళ్లు. ఇప్పుడూ ఆ dialectics అట్లావుంటే, ప్రయోజనం వుంది. భూతార్థానికి సంబంధించి dialectics అంటూ వుండవు. విశ్వము, జీవితము వున్నాయంటే, అవి బహు భంగులుగా వున్నాయి. అవి అన్నీ జటిల మైనటువంటివి. శ్లిష్టము, క్లిష్టము ఐనటు వంటివి. వానియందలి ప్రవృత్తిధర్మం గూడా వివిధంగా వుంటున్నది. అట్టిదానిని ఒక నిబంధనతో పడతాముఅంటే అర్థం ఏమిటి! ఆ నిబంధన తార్కికమైనది కావచ్చు. ఇంకో రకమైనది కావచ్చు—అది ఎట్టిదైనా భూతార్థాన్ని పట్టడానికి చాలదు. సంసారం అనే

పుష్కం ఎప్పుడు వచ్చనప్పుగా, వడుచుగా వుంటుంది. మరి సిద్ధాంతమో, దాని తల ఎప్పుడూ నెరిసే వుంటుంది.

సోషలిజంలో సిద్ధాంతానికి, భూతాత్మానికి సంఘర్షణ జరుగుతూవుండటమే ఇచ్చట ప్రధాన ప్రతిబంధకం అని మీ అభిప్రాయమా?

జిలాన్: అవును. అన్నిరకాల సిద్ధాంతాలున్నా ఒక రకమైన ప్రవీణియతను పొందుతున్నాయి. ఇది పాశ్చాత్యదేశాలలోను జరుగుతున్నది. ప్రాచ్యదేశాలలోను జరుగుతున్నది. ఇప్పుడు మనం ప్రపంచం అంతా ఒక్కటి అయ్యే పద్ధతియొక్క ప్రారంభదశావిశేషాన్ని దర్శిస్తున్నాము. అట్లా జరుగుతున్నదని నా నమ్మకం. తగాదాలతో, సంఘర్షణలతో, చివరికి యుద్ధాలతో వలనుపడి ఇది కొనసాగుతూ వుంది. కాని దాన్ని ఎవరూ ఆపలేరు. అది జరిగి తీరుతుంది ఆ అవశ్యంభావిత్వ లక్షణం అందులో వుంది. ఇప్పుడు మనం ఒక విచిత్రమైన కాలంలో వున్నాము. మనకు అవిజ్ఞాతమైన సిద్ధాంత ప్రపంచం ఏదో ఇప్పుడు రూపు కడుతున్నది. ఆ సిద్ధాంత ప్రపంచంయొక్క స్వరూపలక్షణం ఏమిటో, ఎట్లా వుంటుందో మాత్రం మనకు ఇంకా అందడంలేదు. గోచరం కావడంలేదు. మతాలను తీసుకుందాము. వానిలో కూడా మార్పు వస్తున్నది. అవికూడా శిథిలం అవుతున్నాయి.

యుగోస్లావియాలో ఒకప్పుడు చర్చికి, రాజ్యాంగవ్యవస్థకు, తగాదా వచ్చింది. అప్పటికి మీరు ఇంకా రాజకీయాలు వదిలిపెట్టలేదు. ఆ తగాదాను గురించి ఇప్పుడు మీ అభిప్రాయం ఏమిటి?

జిలాన్ : నేను మేధావినిగానికి చెందినవాణ్ణి. మనిషి అయినవాడికి మతం అంటూ వుండి తీరుతుందన్న నమ్మకం నాకు ఏర్పడి పోయింది. మతంలేని మానవలోకమే అచింత్యం.

నేను మతంలేనివాణ్ణి. నాస్తికుణ్ణి. అయితే ఈ నాస్తిక్యము, ఈ లోకాయతీవాదము — వాని అంతట అవే ఒక విశ్వాసం క్రింద, ఒక మతం క్రింద జను. మానవజాతిలో బహుళసంఖ్యాకులు ఎప్పుడు మతబుద్ధి కలవారే అయి వుంటారు. ఇచ్చట, యుగోస్లావియాలో మతం ఇప్పుడు పెద్ద సమస్య కాదు. ముందు ఇది సమస్యకాదని అనలేము. అవుతుంది. సమాజం అధికంగా ప్రజాతాత్పరికం అవుతూ వున్నకొద్దీ, మనుష్యుల మనస్సులలో ఈ సమస్య పెద్దదై కూర్చుంటుంది.

ప్రజాజీవనంలో మతంకూడా ఒక ప్రధాన విషయం అని మీ అభిప్రాయమా? ఈ విషయాన్ని గురించి ఘర్షణలు రావచ్చునని మీరు అనుకుంటున్నారా?

జిలాన్: అనుకోవడంలేదు; ఈ వ్యవహారం సంఘర్షణలదాకా పోతుందని నేను అనుకోను. ప్రజాజీవితంలో చర్చి ఏదో పెద్దగా పని చేస్తుండన్న నమ్మకంకూడా నాకు లేదు. ఈ సమస్య ఇట్లా తలఎత్తదు. మతానికి విస్తృతమైన స్వాతంత్ర్యం కావాలి అనే రూపంలో అది తలఎత్తుతుంది. ముఖ్యంగా మతసంబంధమైన ఆలోచనాధారకు సంబంధించి ఈ స్వాతంత్ర్యం వాంఛచేయబడుతుంది — అది గూడా తాత్వికదృష్టిని అనలంబించి. ఇంకా ఈ రకమైన ఎరుక పుట్టలేదు. యుగోస్లావియాలో చర్చి ఇప్పుడు తన స్థితికి సంబంధించిన సమస్యలతోనే 'ఇదిఅయి' పోతున్నది— డబ్బు— చర్చిలుకట్టడం మొదలైనటువంటి సమస్యలు.

మీరు దర్శిస్తూవున్న సమాజధర్మాన్ని, వ్యవస్థను "సోషలిజ్మ" ధర్మం అనే, వ్యవస్థ అనే అంటారా?

జిలాన్ : తప్పకుండాను. అందులో ఎటువంటి అరమరికగానిలేదు, నేను ఇప్పుడు

పూర్వం కన్నా సోషలిస్టుని. పిడివాదపు పద్ధతిలో మాత్రం కాదనుకోండి.

మీరు 'సోషలిజం' అని భావిస్తున్నదానికి, మేము 'సోషల్ డెమాక్రసీ' అంటున్నదానికి నిజమైన తేడా ఏమిటి?

జిలాన్ : నాకు సంబంధించినంతవరకు సమస్య ఇది. (వస్తుతంవున్న) కమ్యూనిష్టు సమాజాన్ని శాంతియుతంగా డెమాక్రాటిక్ - సోషలిష్టు సమాజంగా మార్చడం ఎట్లా? ఇది నా సమస్య. సోషల్ డెమాక్రాట్స్ యొక్క సమస్య వేరు. పశ్చిమదేశాలలో వారికి రాజకీయ స్వాతంత్ర్యము, స్వేచ్ఛ వున్నాయి. వారి ఎదుట పెట్టుబడిదారీసమాజం వుంది. ఆ సమాజాన్ని సోషలిష్టు సమాజంగా మార్చడం ఎట్లా అన్నది వారి సమస్య. నా మనస్సులో ఏమి వున్నదో, బహుశా అది, ఇది ఒకేరకమైనవి అయితే కూడా అయివుండవచ్చు. కాని ఇచ్చట ఉపాయాల విషయంలో, తాత్విక వైఖరుల విషయంలో తేడా వుండి తీరుతుంది. అవి ఒక్కటే కాదు.

అయితే 'సోషల్ డెమాక్రసీ'ని గురించి మీరు ఏమనుకుంటున్నారు! అది ఫలానుమేయ ప్రామాణ్యం కలదనా? అనుభవమూలకమైనదనా? లేక వట్టి అవకాశవాదశబ్దమైనట్టిదనా?

జిలాన్ : ఈ సమాజంలో నాకు నేనే అవకాశవాదిని. నేను ఫలానుమేయ ప్రామాణ్యవాదిని. కమ్యూనిజంలో ఉపన్యవాత్మకమైన మార్పులు నాకు ఇష్టంకాదు. అటువంటి మార్పుల అవసరం కూడా కన్పించదు. కమ్యూనిష్టు సమాజంలోకూడా నిరుష్ణమైన పద్ధతిలో, ప్రజాస్వామ్యధర్మరూపంలో ఆ జరిగే మార్పులు జరగవచ్చు.

యుగోస్లావియాలో ఇప్పుడు ఏవో మార్పులు జరుగుతున్నాయిగదా! వానిని గురించి మీ అభిప్రాయం ఏమిటి?

జిలాన్ : ఆ మార్పులకు సంబంధించిన సంకల్పాలయితే బాగానే వున్నాయి. భావనలు కూడా ఉచితంగా వున్నాయి. కాని ఇచ్చట ఒక్కవివేచనకన్నా కన్పిస్తున్నది. మార్కులకోసం అయిన లక్షణాలకు రాజకీయ జీవితానికి నడుమ సంవాదం గోచరించడంలేదు. (ప్రాచీన మార్క్సిజంలో ఇటువంటి విరోధమే ఒకటి వుంది. అందులో అధిష్టానానికిన్నీ, ఆవరణానికిన్నీ పడదు. ఇప్పుడు యుగోస్లావియాలో ఆర్థిక జీవనం ఏమో త్వరితగతిని ముందుకుపోతూ వుంది. రాజకీయవ్యవస్థ ఏమో కుంటిపడక నడుస్తూవుంది. మరి సంస్కరణం అన్నది వున్నదంటే అది తొందరవీరైన జరిగే పని కాదు, దీర్ఘకాలంవీరగాని దాని ఫలితం కన్పించదు. ఇచ్చట దేశంలో మిశ్రమ ఆర్థికత చెల్లుతూవుంది. (వభుత్వరంగము, ప్రైవేటు రంగము, సమిష్టిరంగము ఇన్ని వున్నాయి. మరి ఆర్థికవిధానంవంకచూస్తే, అచ్చట సోషలిష్టురంగం అన్నదితప్ప మరి ఇంకోరంగం వున్నదన్న స్పృహ లేకుండా, ఆ విధానం కొనసాగుతున్నది. ఉదాహరణకు వ్యవసాయం వుంది. అది ప్రైవేటురంగం. లక్షలకొద్దీ జనం ఆ వ్యవసాయంలో పనిచేస్తున్నారు. కాని వారినిగురించిన శ్రద్ధే ఇక్కడ కన్పించదు. వారంటే అవధానం వహించడం అన్నదేలేదు. రైతు జనానికి స్వేచ్ఛ వుండాలి. స్వాతంత్ర్యం వారి అనుభవానికి రావాలి. వ్యాపారంలోనేమి, సహకార వ్యవస్థలలోనేమి వారికి స్వేచ్ఛ స్వాతంత్ర్యం వుండాలి. వారికి ఎక్కువభూమి వుండాలి. పది హేక్టారులు—అది ఒక భూమియా? అది చాలదు. కార్మికులకు సంబంధించివున్న స్వయంపాలనం పద్ధతి వున్నదంటే, అక్కడ ఆ కార్మికులకు వస్తూవున్న విషయంలో ఎక్కువ అవధానము, అధికారము. ఏర్పడేట్లు చూడాలి. ఈ విషయంలో నాకునాకే ఇంకా సప్టమైన అభి

ప్రాయం కుదరలేదు. మేనేజర్లకు ఎక్కువ అధికారాలు, ట్రేడ్ యూనియన్లకు ఎక్కువ హక్కులు ఇవ్వడం బాగుంటుందేమో నని పిస్తున్నది. స్వయంయోజమాన్య ప్రజాస్వామ్యానికి ప్రతినిధానం కాజాలదు. వర్క్స్ కౌన్సిల్లంటే నాకు ఎటువంటి విరోధమున్నూ లేదు. ఎక్కువ స్వాతంత్ర్య లబ్ధికి దారితీసే స్థితిగతులపరిణామ దశావిశేష సందర్భంలో వాని ప్రయోజనం అధికమై వుంటుంది కూడాను. యుగోస్లావియాలో ఇప్పుడు ప్రతిపక్షం అవసరం వున్నదని నేను అనుకొనడం లేదు. ప్రజాస్వామ్య శక్తులు ఏమీ వున్నాయో అవి కమ్యూనిస్టు ఉద్యమంలో వుండే పని చెయ్యాలి; దానికి ప్రతికూలంగామాత్రం కాదు.

చైనాలోవారు ఒక పద్ధతి సోషలిజము, కమ్యూనిజము గురించి చెబుతున్నారు. అదే ఆదర్శప్రాయమైనది అంటున్నారు. మీ అభిప్రాయాలు వానికి పూర్తిగా విరుద్ధంగా వున్నాయి. చైనాయొక్క ఈ అభిగ్రహణములాగా ఐరోపీయ కమ్యూనిజంలో ప్రజాస్వామ్య విహితమైన మార్పులు పరిణామం అనుకుంటున్నారా?

జిలాన్ : ఆ ప్రశ్నను వేయవలసింది అట్లా కాదు. చైనా విషయం పూర్తిగావేరు. ఆ చైనాలో నిజంగా అంత అవ్యవస్థ వున్నదని నేను అనుకొనడంలేదు. మనకు పూర్తికే అటువంటి అభిప్రాయం కల్గుతూవుంది. అటువంటి అభిప్రాయాన్ని ఆ పరిస్థితి మనయందు సృష్టిస్తున్నది. చైనాలో అధికారంకోసం అంత రంగికమైన పోరాటం ఒకటి నడుస్తూవుంది- 1930 ప్రాంతాలలో రష్యోలో నడిచిన పోరాటం లాగానే. కాని చైనా స్థితినిష్టు మార్గంలో పోదు. చైనా కమ్యూనిజంలో ఎప్పుడు మత సంబంధమైన తత్వాలు ప్రబలాల్సే పనిచేస్తూ వుంటాయి. అధికారంకోసం జరుగుతున్న ఈ పోరాటంలో, మావో గెలుస్తాడు. చైనా ప్రపంచ

రాజ్యం అవుతుంది. అది అట్లా కావడంఅన్న దానిని ఎవ్వరూ ఆపలేరు. ప్రపంచ రాజ్యం కాదగిన నైతికమైన అధికారము, చారిత్రకమైన హక్కు చైనాకు వున్నాయి. ఇది నా నమ్మకం.

అది ప్రమాదభూయిష్టం కూడా అవును కదా?

జిలాన్ : కాదు. ప్రచారంలో మాత్రం వున్న ఔద్ధత్యం; చైనా అసలు లక్షణంలో లేదు. ప్రచారంలో కన్పిస్తున్న ఔద్ధత్యం చైనా లక్షణంలో వున్నదంటే నేను నమ్మను. పైగా ఏదో సాయుధ సంఘర్షణ తటస్థం అవుతుందన్న అభిప్రాయంకూడా నాకు లేదు. ప్రపంచం అద్యయస్థితికి అభిముఖంగా పోతున్నది. ఆ స్థితిలో చైనా కూడా ఇమిడివుంది.

అయితే చైనాతో సాగుతున్న సిద్ధాంత రూప వివాదానికి పరిష్కారం వున్నదంటారా?

జిలాన్ : ఆ తగాదా ఇంకా వట్టి కుటుంబ వివాదమాత్రంగా మాత్రమే వుంది. అయితే వచ్చే ఏభైయ్యేళ్లలో ఎన్ని మార్పులన్నా జరగవచ్చు. ఆ మార్పులలో ఈ కుటుంబపు తగాదా నమసిపోవచ్చు. చైనామార్గం చైనాది. ఆ మార్గంలో చైనా పోతుంది. తూర్పు ఐరోపా రాజ్యాలు, సోవియట్ రష్యోతోసహా, ఎన్నోమార్పులకు లోనవుతాయి. అప్పుడు ఈ తగాదాకే అర్థం వుండదు. ప్రాముఖ్యం పోతుంది.

అయితే ఐరోపా విషయంలో రష్యో విధానం కూడా మారుతుందంటారా?

జిలాన్ : చైనా, రష్యోల మధ్య తగాదాను తమ స్వప్రయోజనాలకు ఉపయోగించుకోవచ్చునని కొంతమంది పశ్చిమజర్మన్ రాజకీయవేత్తలు అనుకుంటున్నారు. అది సరియైన ఆలోచన కాదు. అదో భ్రాంతి. ఆ తగాదాకంటేముందే

జర్మన్ సమస్య పరిష్కారం అయిపోతుంది. శాంతియుతంగా కూడా పరిష్కారం అవుతుంది. తూర్పు జర్మనీపట్ల వర్షిను జర్మనీ విధానం ఇప్పుడు సంకుచితమై, పీడివాదం పద్ధతిలో పట్టువిడుపులేనిదిగా వుంటున్నది. మరి ఈ పీడివాదాలకు తగూలలోమూతమే పుష్టి లభిస్తూవుంది. తూర్పు జర్మన్ పీడివాదాల సంగతి కూడా అంతే. అన్నిపీడివాదాల విషయం కూడా అంతే. బంధుత్వాలు పెరుగుతూవున్న కొద్దీ, లేక ఉద్రేకాలు తగ్గుతూవున్నకొద్దీ, అవి మార్పు చెందుతాయి. ఆ పరిస్థితులలో పీడివాదాలు వుండవు, పోతాయి.

మీ యుగోస్లావియాలో కూడా పీడివాదాలకు దూరంగా మనలదం అనే పద్ధతి ప్రబలంగా వుంది. ఇప్పుడు మీరు అట్లా ఒక్కసారి వెనక్కు చూచుకొని, మీయొక్క పెరుగుదల లేక వికాసం ఎట్లా వున్నదని అనుకుంటున్నారా?

జిలాన్: నేను విప్లవోద్యమంలోంచి ఆవిర్భవించాను. అట్లా అని నేను నీతిసంబంధమైన బోధను ఎప్పుడూ పోగొట్టుకోలేదు. ఏదో ఒక తప్పు చేసినప్పుడుగూడా ఈ నీతిబోధ నాయందు వుంటూనేవుంది. నేను ఒక్కసారి ఈ నా గడిచిన జీవితాన్ని వెనక్కితిరిగి తేరిపార చూచుకుంటాను. అప్పుడు నా జీవితం, అంతటా హేతుస్ఫూర్తి స్ఫూతపట్టినట్లు గోచరం అవుతుంది. నన్ను ఎరుగని వారికి ఈ విషయం చెప్పినా అర్థం కాదు నేను ఒకప్పుడు మరి అతివాదిని. కమ్యూనిస్టు ఉద్యమంకన్నా కూడా అతివాదిని ఇప్పుడు నా అభిప్రాయాలు వేరు. మారిపోయినాయి. ఏమైనా నా జీవితంలో ఒక స్ఫూతం వుంది. అది అనుస్మృతమైంది. నేను ఇప్పుడు వెనక్కు తిరిగి చూచుకున్నప్పటికీ, నేను ఎప్పుడు ఎట్లావున్నానో అప్పుడు అట్లా కన్నా వేరుగా వుండటం ప్రధానం కాదనివిస్తుంది. అదే సాకు ఇష్టమూకాదు. నేను విప్లవకారుణ్ణి.

యుగోస్లావియామనిషి అది కాకతప్పదు. నా జీవితంలోగూడా అది తప్పనిసరి. నా గడిచిన జీవితంలో గమక, ఆ అనుభవము, అనుభూతి లేని పక్షంలో, నేను ఈ రోజున ఏ విధంగావున్నానో ఆ విధంగా వుండేవాడిని కాదు.

ఇది ఒకవిధమైన "dialectic" కాదంటారా?

జిలాన్ అవును. కాని హెగెల్ పద్ధతిలో కాదు. ఇందులో చాలా విషయాలు సానుపడి వున్నాయి. మానవీయమైనవి, మనస్సంబంధమైనవి, విద్యకు సంబంధించినవి, కుటుంబ సంబంధమైనవి; నేను మాంటిస్కీగ్రూపును కావడం అన్నది ఇంకొకటి వుంది. నేను వెనక్కుతిరిగి అట్లా చూచుకుంటే, నాజీవిత్వంలో ఒక్క మార్క్సిజమే కాదు కన్పించేది. యుగోస్లావ్ ప్రజాసాహిత్యం కన్పిస్తుంది; మామూర్లు న్యాయకోసం, దారిద్ర్య నిర్మూలనకోసం టర్కి వారితో సాగించిన పోరాటాల సంగతి వుంది. నేను మార్క్సిస్టుమగావున్న రోజులలో ఇవి అన్నీ తమ ప్రభావాన్ని నాపై చూపించాయనుకోలేదు; తీరా ఇవ్వార్ల చూచుకుంటే, అది అట్లాకాదని, అవి అన్నీ నాపై తమ ప్రభావాన్ని చెల్లించుకున్నాయని విశదం అవుతున్నది.

పూర్వం మీరు కొంతమంది మిత్రులతో కలిసి పనిచేశారు. పోరాటాలు సాగించారు. వారితో కలిసి అధికార నిర్వహణంలో భాగస్వాములకూడా అయినారు. తిరిగి ఒక్కరోజున వారితో కలిసి పనిచేయగల పరిస్థితి వస్తుందని ఏమైనా అనుకుంటున్నారా?

జిలాన్: బహుశా వారితో కొందరితో కలిసి పనిచేయవచ్చు. అదికూడా రాజకీయంగానే కాని పూర్వపున్న ఆస్వయతలు, గాఢతలు అవే ఇప్పుడు రమ్యంలే రావు. రాజకీయంగా మేమంతా పరస్పర విశేయభావంతో కలిసి పని చేయవచ్చు—ఒక విధమైన రాజీ పద్ధతిలో.

జి లాస్

నేను ఖైదులోవున్న చివరి నాలుగు సంవత్సరాల ఏనిమిది నెలలు ఎంతో శాంతిని అనుభవించాను. నాలో నేనేకాక, బయటి ప్రపంచంతో కూడా ఆ శాంతిని అనుభవించాను. జైలు జీవితంతో నేను ఇంతగా ఎప్పుడు సరిపెట్టుకు పోలేదు. ఇంతగా శిక్షను తుదివరకు అనుభవద్దామని ఎప్పుడూ అనుకోలేదు. 1950 లో నేను వరమ ఉద్దతంగా వున్నాను. ప్రకోపనచిత్త శ్లైష్ణువున్నాను. నన్ను ఖైదులో పెట్టండి అని అడిగినట్లే నడిచాను. 1961 లో అట్లా కాదు. అది అంతా వేరు. నేను పుస్తకం వ్రాశాను. దాన్ని ఒక సవాలిగా ఉద్దేశించలేదు; సంకల్పించలేదు. అందులో అన్నీ అప్పటికే తెలిసిన విషయాలే వున్నాయి. ప్రచురించబడిన విషయాలు కూడా అవి. అవే వ్రాశాను. నేను ఆ గ్రంథం ప్రచురణను ఉపనంహరించుకున్నాను. అప్పుడు ఇక నేనెక్కూ తిరగడం అన్నది లేదు. వెనక్కు తిరగలేను. వ్యక్తిగా నాకు వున్న స్వాతంత్ర్యం, ప్రతిష్ఠ — వీని సంగతి ఏమిటని వచ్చింది. అవి సంశయనివృత్తికాలై, కాపాడుకోవలసినవి అయిపోయినాయి.

నన్ను మొదట అరెస్టు చేసినప్పుడు బిల్ గ్రేడ్ లోని సెంట్రల్ జైలులో పెట్టారు. అది ఒక భయనక ప్రదేశం. నేను ఒక గదిలో నిద్రపోయేవాణ్ణి. అది నిజానికి ఇరవై అయిదునుంది పడుకోడానికి సరిపోయే అంత పెద్ద గది. అంత గదిలో, గది నడిమధ్యంగా నా మంచం ఒక్కటే వుంది. తరువాత నన్ను అచ్చట వాకిట్లో తిరగనిచ్చారు. నేను ఒక్కశ్లే. ఇతర ఖైదీలు ఎప్పుడు కూలేకుండా చూచి నన్ను అలాగే తిరగించారు.

దుకు వదిలే వాళ్ళు. ఆ వాకిలి చిన్నది. చుట్టూ గోడలు. ఐదేసి అంతస్తుల ఎత్తు. పైకి చూస్తే ఆకాశంలో కాస్త మాత్రం కల్పించేది. నేను అక్కడ తారుముట్లాడే వాణ్ణి. గోడలకు కిటికీల వరసలు పైదాకా వున్నాయి. ఐదు వరసలు కిటికీలు. వాటిని చూచేవాణ్ణి. అవి ఏకరూపంగా, అవికారాలైనట్లు! వుండేవి. శూన్యంగా, నిస్సారంగా వుండేవి. హఠాత్తుగా నాకో ఆలోచన వచ్చింది. ఇది అసమగ్ర సమాజం. నాకు వున్న సంకల్ప విశేషాలను గురించి ఎప్పుడన్నా పుస్తకం వ్రాస్తే ఆ పుస్తకాని కాపేరు పెట్టాలి- అనుకున్నాను: అసమగ్ర సమాజం — అది ఆదర్శం; అసమగ్రము, ప్రకృతి సిద్ధము, స్వతంత్రమైన అభ్యున్నతికి స్థానమైనది, సంఘర్షణలతో, క్లగలతో పెరిగేది.

పూర్వం నాకు వుండే ఆభిప్రాయాలన్నీ తెలుపు, నలుపు పద్ధతిలో వుండేవి. The New Class లో కూడా కొంత పిడివాదం వుంది. ఆ పుస్తకాన్ని వ్రాసినప్పుడే నా కళ్ళముందు జనం ఆడారు. ప్రపంచంలో సర్వ దౌష్ట్యాలను నివారించేందుకు పతాకాలు పట్టుకొని, శిరస్సానాలు పెట్టుకొని జనం కన్పించారు. ఆ దౌష్ట్యాల ప్రపంచంలో పెరిగాయి. వాటిని శిక్షించి, ఈ ప్రపంచాన్ని సమగ్రంచేసే వారుగా ఆ జనం కన్పించారు.

1949 లో న్యూయార్కుకు ఒక్కసారి వెళ్లాను. కొద్ది కాలం పాటు వున్నాను. అప్పుడు చూచింది ఏమి వుంది! నిజంగా చూచింది ఏమీ లేదు. కాని నా కొకటి అనిపించింది. అందోళన కూడా చెందాను. అసంతృప్తిగా వర్తించాలి పెంపొందిన

దేశం కదా! ఇక్కడ లక్షలకు లక్షలుగా కార్మికులు వున్నారు! అయితే కమ్యూనిస్టులెందుకు లేరు? నిజం చెప్పాలంటే నాకు న్యాయార్థం బాగా గుర్తులేదు. గుర్తు వున్నది ఇదే. ఈ బాధ. అంతమంది కార్మికులు వున్న ఆదేశంలో కమ్యూనిస్టులు ఎందుకు లేరు?

(టాయ్లెట్ కాగితాలతో నిండివున్న రెండు పెద్ద ప్లాస్టిక్ పేట్లెంను చూపించి)- అవి నేను వ్రాసిన రెండు క్రొత్త నవలలు వ్రాశాను. నేను టైదులో వున్న రోజుల్లో 'టాయ్లెట్' కాగితం మీదనే వ్రాయవలసివచ్చింది; మరేమీ దొరక లేదు. ఈ రెండూ గూడా చరిత్రాత్మక నవలలు. మాంటిస్కీలో క్రైస్తవులకు, ముస్లింలకు మధ్య నడిచిన తగాదలు, వారిలో పెరిగిన విభేదాలు గురించి వ్రాశాను. మాంటిస్కీలో నేను పుట్టిన రాష్ట్రం.

నేను ఇప్పుడు ఒక శిక్ష అనుభవిస్తున్నాను. బాహ్యమైన వద్దతులతో ప్రజకు నా భావాలను చెప్పుకునే వీలులేదు. నామీద ఆ నిషేధం విధించారు. ఈ నవలలను విదేశాలలో ప్రకటన చేయించుకోడానికి యుగోస్లావ్ అధికారులు అభ్యంతరం చెప్పరనుకుంటాను. అటువంటి అనుమతికొనడం దరఖాస్తు చేసుకున్నాను. సమాధానంకోసం నిరీక్షిస్తున్నాను. నాకు విదేశాలకు వెళ్లిరావాలనివుంది. ప్యాస్ పోర్టుకు కూడా దరఖాస్తు చేశాను. ఇస్తారనే ఆనుకుంటున్నాను. దేశం విడిచి అట్లా విదేశాలకు వెళ్లిరాగల నా హక్కును మన్నిస్తారనే అనుకుంటున్నాను. ఇది నా దేశం.

నా ఇల్లు. నేను విదేశాలలో వుండను. చూచి వచ్చేస్తాను.

నేను వ్రాసిన యీ రెండు నవలల్లో పెద్దది 'Bridges and Worlds' అన్నది. ఇంకా చిత్తులో వుంది. 1923 లో మాంటిస్కీలో జనహత్య జరిగింది. ముస్లింలను హతమార్చివేశారు. అది నా చిన్నప్పుడు. నాకు ఇంకా జ్ఞాపకం వుంది. అది ఈ నవలలో ఇతివృత్తం. మా తండ్రి గారు ఆ జనహత్యలో పాల్గొన్నారు. నేను ఆయన్ను ఎప్పుడూ అడిగేవాణ్ణి. 'ఆ పని ఎందుకు చేశారు? ఎట్లా చేయగలగారు?' ఆయన ఏమీ చెప్పలేకపోయాడు. ఒక్క మాట మాత్రం అనేవాడు: 'మేము ఒళ్లు తెలిసి చేశామంటావా? ఏమీ చేశామో మాకే తెలియదు. అదో పూనకం.' గ్రంథం ఖిర్మి కలో "Worlds" అన్నమాట వేరువేరు మతాలకు, వర్గాలకు ప్రతీక. వీరంతా తేజ చేత, భాషచేత, మతంచేత, ఐదా సంబంధమైన విశ్వాసాలచేత కట్టబడినారు. "Bridges" అన్న పదం-శేషమానవతకు సంబంధించింది—నాగరికతకు ఆధారాలైన విషయాలకు గుర్తు.

'యుగోస్లావియాలో వేరువేరు జాతుల వారు వున్నారు. వారందరూ ఒక్కటిగా ఎట్లా వున్నారు అంటే, దురాక్రమణన గురించిన భయంచేతను, సామ్రాజ్యవాదాన్ని గురించిన భీతిచేతను—అని సమాధానం మొదట టర్కీ సామ్రాజ్యము, హాప్సబర్గ్, సామ్రాజ్యములవలన తర్వాత నాజీ జర్మనీ ఫాసిష్ ఇటలీల వలన; అటువీమ్టల స్టాలిన్ గారి రష్యా వలన. ఇప్పుడు అటువంటి భయ

భీతు లేమీలేవు. ఈ దేశంమీద ఎవ్వరూ తమ దృష్టిని పరపడంలేదు. అందువల్లనే స్లావేనిలు, క్రోటులు, మాసిడోనియన్లు మొదలైన యుగోస్లావియనులంతా, తమ్ము తాము చూచుకుంటున్నారు; తమ సంస్కృతిని పట్టుకుంటున్నారు. ఒకవిధమైన స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ వారిలో ప్రబలం అవుతున్నది. అది సహజం కూడాను. టోగో వంటిది తనంతట తానుగా ఒక రాజ్యం కాగలిగినప్పుడు, మాకు కూడా ఒక రాజ్యం ఎందుకు వుండకూడదు? ఇదీ వారికి పట్టిన ప్రశ్న. ఒకవిధమైన వైవిధ్య విస్తూర్ణిత్వం కలుగుతున్నది. ఇది ప్రకృతిసిద్ధమైంది. ఈ వైవిధ్యాన్ని వైయక్తికవ్యక్తిత్వంతో సమన్వయంచేసి ఐరోపా ఏకీకరణంతో అనుసంధించాలి. ఈ ఏకీకరణం విధిస్తే సహజమున్నా. ఈ సర్వాన్ని ఎట్లా సాధించడం అన్నదే ఇప్పుడు సమస్య.

ప్రపంచం అద్వయస్థితికి అభిముఖంగా పోతున్నది. ఆ లక్షణంయొక్క ప్రథమ దశ యొక్క ఆవిర్భావాన్ని ఇప్పుడు మనం చూస్తున్నాము. ఏదో ఒక సిద్ధాంతాన్ని పెట్టుకొని సర్వానికి అర్థం చెప్పడం ఎట్లా? అది సాధ్యవిషయంకాదని ఇప్పుడు ఎక్కువమంది గ్రహిస్తున్నారని వేరు వేరు సిద్ధాంతాలు, వేరువేరు పద్ధతులు, వ్యవస్థలు వున్నాయంటే, అవి అన్నీ సన్నికర్షం చెందుతున్నాయి. ఒకదాని కొకడు దగ్గరకు వస్తున్నాయి. సోషలిజం ఔదార్యాన్ని నేర్చుకుంటున్నది. పెట్టుబడిదారీ పద్ధతి సమసమాజధర్మాయతి పొందు

తున్నది. మన యీ కాలంలో జరుగుతూ వున్న మహత్తర సంఘటనలలో ఇది ఒకటి. చైనా వున్నదే అనుకోండి. అది కూడా మారుతుంది. ఇప్పుడు ఆ చైనీయులు మార్కునకైన మార్గంకోసం అన్నేషణ చేస్తున్నారు. రష్యాకు, చైనాకు అభిప్రాయభేదాలు రావడం లోకానికి మంచి దైంది. ఇందుమూలంగా సిద్ధాంత చర్చ సాగుతోంది. ఇందువల్ల యుద్ధప్రమాదం తగ్గుతోంది.

స్వరూపం అవరం. సారం శ్రేష్ఠం. రాజ్యంయొక్క స్వరూపవిశేషాలన్నా నాకు స్వాతంత్ర్యము, స్వేచ్ఛ ముఖ్యం.

పెట్టుబడిదారీ విధానం తిరిగి రావాలని నేను చెప్పడంలేదు. కాని వైయక్తిక శక్తికి ఎక్కువ ఎడం వుండాలి. వ్యక్తులకు, గ్రూపులకు, కోఆపరేటివ్లకు, కంపెనీలకు పనిచేయడానికి తగిన ఉత్సాహం అబ్బేట్లు చెయ్యాలి. రాజ్య వ్యవస్థకన్నా స్వతంత్రంగా, కమ్యూనిస్టుపార్టీకి అతిరిక్తంగా అవి పనిచేయగలగలి. ప్రభుత్వం హోటళ్లు, రెస్టారెంటులు నడుపుతున్నది. ఎందుకు నడపాలిట?

నేను కొంచెం పిడివాదం మనిషిని అయితే కావచ్చు. పిడివాదాలను పిడి పద్ధతిలో వ్యతిరేకిస్తాను నేను.

నాకు అధికారం అన్నది ఒక సమస్య కాదు. ముఖ్యమూ కాదు. నాకు—నా అభిప్రాయాలను చెప్పడం ముఖ్యం; పుస్తకాలు వ్రాయడం ముఖ్యం; ప్రతిక్ష ముఖ్యం.

తలబగ్గడంకాదు. చెప్పదలచుకున్నదానిని చెప్పడం విషయంలో నేను ఎప్పుడూ భయపడలేదు. కైదుకు పోవడంకన్నా భయంలేదు. నేను గెలుస్తాను అన్న నమ్మకం నాకు కుదరలేదు. ఒక్కటిమాత్రం కుదిరింది. నేను చెప్పదలచుకున్నది ఏమో, దానిని నిర్భయంగా చెబుతాను. చెబుతూనే వుంటాను.

నేను తిరిగి అధికారంలోనికి రావడం అంటూనే సంభవం అయితే—ఆ అధికారంలో ఏంతకాలం వుంటాను...అట్టే

కాలం వుండకపోవచ్చు—ఏమీ చేయవలసి వున్నదో అది చేస్తాను. ఆ తర్వాత పోతాను. పూర్వం అధికారంలో వున్నానుగాని, అప్పుడు ఆ అధికారం నాకు సుఖం అనిపించలేదు. ముందు సుఖంగా వుంటుందని అనుకోను.

ఈ మార్పులను అన్నింటిని నేను అవగతం చేసుకోవాలి. ఒక్కటి మాత్రం స్పష్టంగా తెలుస్తూవుంది. నేను చచ్చినా ఎక్కటి జీవనం నడవను. అనామకుణ్ణిగా వుండను. అంతకన్నా జైలు జీవితం అభిలషిస్తాను.

— ఇటీవలి కొన్ని గోప్యతనుండి—

(ఎన్ కౌంటర్ పోజన్యంతో)

'తారామయ్య పథకం

శ్రీ కొనకళ్ళ వెంకటరత్నం

యాభై అయిదు శీతువుల క్రిమంతుపేరుకున్న దాయెను, శీతారామయ్య తల పండిపోయింది. పక్కపెముకలు మేదరబుట్టు పేళ్లల్లే పొడుచుకొన్న న్నాయి. మొసామీద ముదతలు నాగేటివార్లల్లే లోతుగా న్నుటంగా అవుపిస్తున్నాయి. దవడలు పిల్లింకి పోయిన దొరువులల్లే నొక్కుకుపోయినై. నెత్తిన చిక్కగావున్న జాతు మొదట తెల్లబడి, తరువాత చల్లనై, కొనకి బట్టతల పడిపోయి ఏవో నాలుగు పోచలు మిగిలినై.

శీతారామయ్య 'రిటైరు'కాగానే ఆఫీసులో ఒక చిన్న టీపార్టీ ఇచ్చారు లాంఛనప్రాయంగా. మంచివాడన్నారు. నిత్యాంతివరుడన్నారు. పెద్ద మనిషిన్నారు. అసనీకరాని మూజవాణి యోగ్యతా వ్రతాలకి ఉద్బితబ్బిబ్బియిపోక, గడచిన ముప్పై మూడేళ్ల 'సర్వీసు'లోనూ తను తిన్న తిట్లు, చివాట్లు, నెత్తినవడ్డ ఆన్యాయాలూ, అభాండాల్నా ఆ టీ పీళ్లల్లో ప్రక్షాళనచేసుకుని, నిర్విస్తంగా ఇంటికి తిరిగివచ్చాడు. రోజూ భోంచేసి, ఒక పెద్దకుసుకుతీసి, కాఫీ సేసిరిచి, నలభై సంవతు నేతవంచె కుచ్చిళ్లు ముడిచినే ముడిచి, లంక పుగాకుదుట్టు తాపీగా చుట్టండే చుట్టి, బట్టతలమీద రాలగా మిగిలిన నాలుగుపరకలూ దుప్పిండే దుప్పి, ఏమీతోచక, టైముగడవక, ఆంధ్రప్రతితో వారఫలాలు చూస్తున్న రెండో అమ్మాయి వాణిని పిలిచి, "చదువుచదువు; ప్రియమార్కు లేమునా వచ్చేనా ఈయెడు? అన్న మానూ వ్రతకలూ నువ్వునూ," అని వొక్కగదుము గడిచి, "ఏమేన్—బజార్లో ఏమయినా కావల్సా?"

అని ఒక్కపారి కేకపెట్టి, ఎంతకీ సమాధానం రాక, "ఈవిడ అంతపురంలోనిచ్చి ఊడివడడు" అని గట్టిగాననిగి, అకుచెప్పు లేసుకుని, ఏ శంకరమూనాకో, ఏ గీతాభవనానికో, ఒకపారికథనీ, ఒక ఉపన్యాసమనీ, ఒకపురాణశతనామనీ ఏదో కాలక్షేపంచేసి చక్కా వస్తున్నాడు.

* * *

శీతారామయ్యకి ఇద్దరు కొడుకులూ ముగ్గురు కొమార్తెలూ. పెద్దవాడు నళినీమోహన్. నళినీ అని పిలుస్తారు వాడిని. రెండోవాడు రామచంద్రం. తామూ అని పిలుస్తారు. పెద్దమ్మాయి హైమావతి; హైమా అని పిలుస్తారు ముద్దుగా. రెండో అమ్మాయికి అసలు పేరూ ముద్దుపేరూ కలిశొచ్చేలా వాణి అని పేరు పెట్టారు. మూడో అమ్మాయి రాధారాణి. రాణి అని పిలుస్తా రామెని ఇంటెల్లిసాడి.

శీతారామయ్య తన వృద్ధాప్యంలో కృష్ణ రామా అనుకొంటో చీకూచింతాలేకుండా కాలక్షేపం చెయ్యడానికి అనువైన ఏర్పాట్లన్నీ చేసుకొంటో నవోన్నై వున్నాడు. నళినికి బి. ఇ. పూర్తికావచ్చింది. పి.యూ.సి.లో 'కాన్' వస్తుందేమో బి.యి.లో సులభంగా 'ఓటు' సంపాదించుచున్నూ అనుకున్నాడు మొదట్లో. నళిని మాటదక్కించలేదు. తెలివితేటలైనవాడే. కాని, ప్లేహితాలెక్కువ. పుస్తకం ముందువేసుకోవడం తరవాయి, ఎవడో ఒక్కవెలుద్దాడు, 'ఒరేయ్ మోహన్' అని గేటుదగ్గర, సైకిలు దిగకుండానే, ఒక కాల 'పెడలో'మీదనించితీసి వేలమీద ఆస్తి, అతిజరుగురు

పని ఏదోవున్నట్టు తయారయ్యేవాడు. దానిలో, హడావుడిగా, ఏదో మునిగిపోయినట్టు, తెగివిన పుస్తకం తెగివినట్టు వుండేసి, 'వాచ్చెవాచ్చె' అంటూ, 'బిగిబి' 'బుష్షర్లు' వేసుకుని, 'హాయిగా పిల్లవురు' తోడుక్కుని, సైకిలిక్కి 'జైవరమేశ్వరా' అంటూ అదేసరికగా పోయ్యేవాడు. ఆ పోక పోక ఎక్కడక్కడ బలాధూరు తిరిగేవాడో మరి, రాత్రి వదింటికి ఇబ్బం జ్ఞాపకంవచ్చేది కళ్ళు నలుపుకొంటే పెద్దచెళ్ళలు 'హిమ' తలుపుతెరిచేది, 'ఒరేయ్ నాయనా, ఇంటి వట్టున ఉండరా, శరద్దగా వదిలి 'క్లాసు' తెచ్చుకోరా, 'బి.యి'లో 'సీటు' వస్తుందీ, అని చెప్పినిల్లుగట్టు కొని శతపోరేవాడు శీతారామయ్య. మొహానికి 'అయిపెక్స్' రాసుకొంటే, నెత్తికిఠత 'బిల్డిక్సిమ్' పులుము కొంటే, పీరువా అద్దాని తెదురుగుండా 'పాంట్ క్రిజాలు' సరిచేసుకొంటే, 'ఆ-తమ్ముడు తెగచదువు తున్నాడుగా!' అని ఎద్దేవాలకి దిగేవాడు నళిని.

రెండోవాడు రామం తెగచదివేమాట నిజమే. కాని, చదువు తలకక్కదు వాడికి. పుస్తకాలమాత్రం ఎప్పుడూ ముందేవుండేవి. ఒక అలకనీ, ఒక సినిమాకనీ, ఒక ఫిలాటోగుకనీ ఎగబడేవాడుకాదు. ఇంకొక, చదివితే వాలుగు మార్కులు తెచ్చుకోగల నళిని చదువడు; ఎంత చదివినా మార్కులుతెచ్చుకోలేని బుద్ధావతారం రామూ విరామంలేకుండా రుబ్బుతో కూసుంటాడు. ఏతావాతా, నళినికి 'పి.యు. సి'లో 'క్లాస్' రాలేదు. శీతారామయ్యకి పోజుగిరోడ్డు కెగువని పంటకాలవపక్కని పెద్దలు పంపాయింపిపెట్టిన కొండ, సుక్ష్మత్రస్మైన మాగాణి అయిదెకరాలంది. రెండెకరాలు కరణం సుభాషాయుడికి తెగసమ్మి మూడువేలు 'డానేష' నిచ్చి మణిపాల్లో 'బి.యి'లో 'సీటు' పంపాయింపాడు నళినికి. తతిమ్మా మూడెకరాలూ నత్తిరెడ్డికి బేరం పెట్టాడు శీతారామయ్య. నత్తిరెడ్డిది కడుపునిండిన బేరం. శీతారామయ్యకి పైకం అత్యవసరమని ఎల్లా కనిపెట్టాడో కనిపెట్టాడు. పైకం నగదుగా ఇవ్వ గలవాళ్ళ అమరలేదు. బేరం పాలుగురోజులు నలగ నిస్తే నలుగురివద్దా ధరపలికేదే. కాని వ్యవధిలేదు. జాప్యం చేసేందుకా వీలులేదు. అయినకాడికి నత్తిరెడ్డికే అమ్మాలిశోచింది. శీతారామయ్య తలవొగ్గడు. ఆరువేలు 'డానేష'నిచ్చి 'మెడికల్

కాలేజీ'లో చేర్పించాడు రామచంద్రాన్ని. భూమి పుటా కొంపా గోక్షితేదని ఫారాలనింపి దరఖాస్తు దాఖలు చేస్తే గవర్నమెంటు 'లో'నిచ్చింది రామం 'యం.బి' చదువుకని. ఉద్యోగం వచ్చింతరవాత నెలజీతంలోనింటి దఫాలవారిగా ఆ లోను తీర్చుకుందుకు నదుపాయి మొకటి అమిరివచ్చింది. శీతారామయ్య అదృష్టవంతుడు. నెలానెలా రామూకి చంవలసిన డబ్బులో కొంత కలిశోచ్చిందీ. అదే మహాదాగృహముకుని తలతడిమి చూచుకున్నాడు శీతారామయ్య.

ఒక కొడుకు ఇంజనీరూ ఒక కొడుకు డాక్టరూ కావాలని శీతారామయ్య ఆశయం.

ఆ కోరిక నెరవేరింది.

* * *

శీతారామయ్య మువ్వయిమూడేళ్ళ క్రితం స్కూల్ పైనల్ ప్యానయ డి. యి. వో. ఆఫీసులో నెల 1 కి 30 రూపాయల జీతమ్మీద 'లోయర్ డివిజన్' గుమాస్తాగాజేరి, అప్పట్లో, అర్ధరూపాయా, రూపాయా రెట్టినా, డి.మి.లా పెరిగి మూడూ అయిదూ రూపాయల రెట్టినా, సాటుసరి 'ఇంక్రి మెంటు'తోనూ, దఫాలవారిగా తాజేటినడకమీద సాగిన జీతాల 'స్పెల్ల'మీద, కరువు బరువుతో పొంతనలేని కరువుభిక్షం కలుపుకోగా, మువ్వయి మూడేళ్ళ సక్రమయంతరువాత రెండువందలపైపై రెల్లర అంక అందుకున్నాడు. ఇక యాభై అయిదేళ్ళ నిండినై. తప్పుకోమన్నారు. 'పెన్షన్' డెబ్బయిమూడు వస్తోంది.

పాలం క్రియదస్తావేజా వ్రాసి తలవంచుకుని మూసంగా ఇంటికి తిరిగవస్తుంటే స్వాక్షి సంతకాలకని కూడా వచ్చిన రైతు మబ్బయ్య. 'ఏందలాట్ దిగులుగా ఉండావు పంతులు? - ఈ గుప్పెడు నేలా ఆర్యేనా తీర్చేనా, జాజ్జెట్టిల్లాంటి కొడుకులిద్దరు అటూ యిటూ ఉండగా ఏకొచ్చిన లో'టేందయ్యా?' అని భరోసా ఇచ్చాడు. ఇంటికొచ్చి పోలలో బెంపిమీద కూలబడి కండవతో కళ్ళొత్తుకుంటుంటే భార్య పార్వతమ్మ తలుపుదగ్గర పిరగనిల్చుని, 'రిజిస్టరయిందా?' అని సరామస్కిందింది. తల వూపాడ శీతారామయ్య. పార్వతమ్మ తడితేతులు పైటకొంగుని

తుడుమకుంటూ, 'ఏమిచేస్తాం. మనదపెట్టుకోకండి. ఇన్నాల్సా అగడ్తమీదనే బ్రతికామా గంపెడు కామాటంతో? ఏదో వేస్తేళ్ళకి చప్పిళ్ళగా ఇచ్చిపెంజలు తెచ్చుకున్నాం ఏటేటా. ఈనాటితో ఆ భూదేవికి మనకి రుణం తీరిపోయింది. పిల్లలు చేతికంది వస్తే మన కష్టాలు గట్టెక్కకపోతయ్యా?' అని వోదార్చింది.

హేమూ, వాణీ, రాణీ, అప్పడే బడినించీ వస్తే పుస్తకాలు అరచురలో నర్తేసుకుని, దిగులుపడి పోయివున్న ఇద్దరివంకా బితుకూబితుకూ చూస్తూ నిల బడిపోయారు.

శీతారామయ్య తేరుకున్నాడు.

చేసుకున్న అంచనాకి అనుగుణంగానే, శీతారామయ్యకి యాభయ్యుండేళ్ళా నిండి రిత్తెరయ్యే టప్పటకి ఇద్దరు కొడుకులూ 'కోర్పులు' పూర్తి చేసుకుని ఒకడు భిలాయ్లో 'అసిస్టెంట్ ఇంజనీరు' గానూ, ఒకడు హైదరాబాదులో ఉస్మానియా మేడికల్ కాలేజీ హాస్పిటల్లో 'సబసిస్టెంట్ సర్జన్ గానూ' ఉద్యోగాలు సంపాదించుకున్నారు. ఎవరెవరిని ఎట్లా పట్టాలో అట్లా పట్టాడు శీతారామయ్య. ఉద్యోగ సంతరం మూడువేళ 'గ్రాబ్యుయిటీ' వస్తే దానితో హేమూపెళ్లి చేశాడు. బెజవాడలో రావర్లవారి సంబంధం. సారసంప్రదాయాలగురి కుటుంబం. కుర్రవాడు గుంటూరు కాలేజీలో 'ఇంగ్లీష్ టెచిరర్'. పెళ్లిచూపులయిం తరవాత, ఈ పిల్లని తప్ప ఇంకెవరినీ ససేమి చేసుకోనని భీష్మించుకుని కూచున్నాడు వరుడు. ఆ రహస్యం తలదండ్రులతో గుంభనగా అని చక్కా ఊరుకోక అలపుకీకంగా బైటపెట్టే నందునల్ల, పిల్లనిదబెట్టి పీటమీదబెట్టి కట్నం అంతకు కొంత గుంజే అనకాశం బొత్తిగా సన్నగిల్లి పొయిండ్లి వియ్యాలవారికి. అంచాత కబ్బాల ప్రసక్తి లేకుండానే నమంధం అమిరివా, ఆనవాలుతీ ఉన్నవీ లేనివీ, జ్ఞానకంలేనివాటిని అడిగి తెలుసుకొని, కాలదోషం పట్టినవాటిని తిరిగిదోడి, ఆ ప్రాంతంలో ఉన్న రివాజాలూ, ఇతర ప్రాంతాలలోఉన్న అచారాలూ అన్ని కలగలిపి, పురోపాకుష్ఠే బిందువర్గాన్నీ గుచ్చి గుచ్చి అరరాడిగి, సూచనలందుకుని, అడుగుడుక్కి లాంఛనాలు కొన్ని రుద్ది, కొన్ని గుంజి, కొన్ని దొర్ల వ్యంగంగా రాబట్టుకుని, వియ్యాలవారు చేసిన డాక్ట్రీ కానికీలోబడి

పెళ్లి అయిందనిపించేవరికి తలపాడం తోకకెచ్చింది శీతారామయ్యకి. చేతితోపున్న మూడువేల కడుకులూ ఖాలిఅయి బట్టల కొట్టులోనూ, వచాకొట్టులోనూ, పుల్లల అడితీలోనూ, అక్కడక్కడ కొన్ని చిల్లర అప్పులు మిగిలిన్నై. 'హేమూ మెడపుటిగలాంటిపిల్ల— చిదిపి దీనంపెట్ట వచ్చును: ఇంటికే ఒకవెలుగు... అని పెళ్లివారయితే మురిశారు కాని, అత్తా ఆడ బడుమలుమాత్రం, కట్నాబళికుండా, కానుకలతో మాత్రం కారుచవకగా బింగురంగా అంటో ఇంటో అడుగుపెట్టిన కోడలినిమాత్రం పట్టాన ఉమించలేదు. మూతి విరుపులతో, ముక్కువిరుపులతో, నిమ్మాకాలతో శాసనార్థాలతో, ఎద్దెవాలతో హేళనలతో ఎట్లాగో ఆ మూడుమళ్ళూ పడినయ్యనిపించి హేమూని కావరానికి పంపించేశాడు శీతారామయ్య. కార్యపట్ల తలవంచుకంటే కలకాలమూ తల ఎత్తుకుని తిరిగవచ్చు ననిపించాడు మొత్తమ్మోడ.

ఆ పెళ్లి వాడాపుడీలో అద్దె కున్నభాగం చాలక నెలకి యాభై ఇచ్చి, ఒక చిన్న డాబాయిల్లు ఆశోక నగరంలో ప్రశ్నేకంగా తీసుకోవాలిచొచ్చింది. అక్కడక్కడ పేరుకుపోయిన అప్పులు దబ్బలవారిగా తీర్చేశాడు. ఆయన పెన్షన్ న రేపర ముష్టి దెబ్బయిమూడు రూపాయలు. అంచాత కొడుకులు సంపుత్రున్న పెన్కంలో కొంతకు కొంత కుటుంబదోషణ క్రిందనే పరిపెట్టవలసి వచ్చింది.

వాణి 'యన్. యన్. యల్. సి' ప్యాసయి 'పి. యు. సి'లో కొచ్చింది. రాధారాణి 'యన్. యన్. యల్. సి'లోకి వచ్చింది. వాణి చానునచా యయివా ఒక 'డ్రీగ్' పెచ్చింది కొంచెం ఎరుపు అని చెబుతో పుంటాడు శీతారామయ్య. కోటేరేసిపట్టు ముక్కూ, 'టేబిల్ టెన్స్' బంతిలాంటి గుండ్రని చిన్ని గడ్డమూ, ఎంచక్కా పుంటుంది అని తలదండ్రులయితే మురిశారుగాని, పెళ్లిళ్ళ మార్కెట్టులో విడుదలకే సిద్దంగావున్న, వరుళ్ళ తలదండ్రులుమాత్రం, ఆకర్షించవలసిన కట్నాబెట్టాయి ఎక్కడ దిగజారు తుందోపని ఆ కన్య అందచంపాలు అంతంతగానే వొప్పుకుని చక్కా పూరుకుంటున్నారు. రాధారాణి విచ్చిన ముద్దబంతి పువ్వులా పుంటుంది. 'క్లాసు'లో మణిపూస అనిపించుకుంటున్నది. రవంత పెంకెసుటు

మాంచి జబ్బయి వొళ్ళు. గొడ్డానికి మధ్య చిన్న వొళ్ళు. నవ్విలే బుగ్గలమీద పొట్టిబుడవడతాయి. అప్పుడు ఆమె లావణ్యమంతా ఆచిన్ని నుడిగుండాలలో కుదించుకుపోయిందా అనిపిస్తుంది. రెండు జడలు వేస్తుంది. అలవోకగా ఒక జడ ముందుకీ ఒక జడ వెనక్కి కేటాయిస్తుంది. 'పెద్దదానవయ్యావు-- ఇక రెండుజడలు మావనే మా తల్లి' అని నవ్వగింది పాఠ్యశ్రమ్య. 'ఊ-చెప్పొచ్చావులే,' అని ఒక్క ఉరు మురిపి, ముందున్న జడకూడా వెనక్కివేలా విదిల్చి కొట్టి తల ఎగరేసి, 'పైహీలు బూట్లు' గన్చువేల విరాడ బకటకలాడించుకుంటూ వెళ్ళిపోయింది రాధ.

* * *

దీనికితోడు కొత్త యిబ్బంది ఒకటి వచ్చి పడింది శీతారామయ్యకి. కొడుకు తిద్దరూ పెద్ద చదువులు చదివి హుందాగల ఉద్యోగాలలో ఉన్నారూ అనగానే, మాసిల్లనిస్తామంటే మాసిల్లనిస్తామని మోరుబరి సనుంధాలో కేకొల్లలుగా వస్తున్నాయి. సెలవలలో వలసే రామూ ఇంటికివచ్చినప్పుడు కొందరూ, అంతరకూ అగలేక అటు భిలాయ్ కీ, ఇటు పెద్దరాబాడుకీ, హుటాహుటిని వయనమై కొందరూ, కుర్రవాళ్ళని చూచుకుని వచ్చి పిల్ల శాయల్ని చూచుకోమని మరీమరీ చెప్పి చక్కా బోతున్నారు. వాళ్ళకి కాఫీలూ, టిఫిన్లూ అందించా, హుందాగిగా గౌరవమర్యాదలూ జరిపా శీతారామయ్య పొణ్ణడిస్తే. దానాదీనా ఊపిరాడడలేదు. ఇంట్లో చూడబోతే ఒక కుర్చీలేదు. ఒక టేబిల్ లేదు. నాజా కయిన సామానేలేదు. ఇన్నాళ్ళూ ఏదో సంసార పక్షంగా చక్కం దొర్లిం చేస్తూ వచ్చాడు. ఇవా నామర్తా అనిపించింది. స్వెయిల్ తెన్ స్ట్రీలు పెట్టు కొన్నాడు. 'సోపా కుం బెడ్డె' కటి తీసుకున్నాడు. రెండు 'ప్లాస్టిక్ టేబిల్ గార్డెన్ ఛెయిర్లు', మంచాలకి దోమతెరలూ, ఒక 'ట్రైపాడ్', ఒక అందమైన 'టేబుల్టు' - వాగరిక మైన కొత్త వాతావరణం కలిపించాడు. హోటల్లో 'ఉషాసీరింగ్ సాన్' వేయించాడు. పిటన్నిటికీ డబ్బయింది.

కుర్రవాళ్ళేమో అక్కడ అక్కడ ఉద్యోగాలు చెలాయిస్తున్నారు. వాళ్ళూ పిల్లల శీతారామయ్య మీద వచ్చి నడుతున్నారు. 'దాహ మేమాత్రం?' అని మోగించి చూచుకుంటున్నారు. 'కురిమంటి కోతిని

తెచ్చుకోమన్నారు. డబ్బు శాశ్వతమటయ్యా, కుటుంబ సాంప్రదాయమూ మంచి చెబ్బరా చూచుకోవాలి గాని,' అని ధర్మపవ్వాలు ఏకరువు పెడుతున్నారు. 'హేమూ పెళ్ళి 'పెటిల'య్యే ముందు ఇబ్బంటి చరక వేదంతాలే వల్లించాడు తనూ. ఇక వాణ్ కి సంబంధాలు వెతుక్కునే సందర్భంలో ఎట్లాగూ అక్కర కొస్తాయి గదా అని ఆ శ్రీరంగస్థితులు మళ్ళీ ఒకపారి నెమరుకీ తెచ్చుకుని మననం చేసుకున్నాడు శీతారామయ్య. అప్పుడు తన ఆర్థికస్థితిమతూ గట్టా ఏదో గుంభనగా ధైర్యపెట్టి నీళ్ళ నములుతుంటే, 'చాలే చాలే వయ్యా-ఇద్దరు కొడుకులు 'గెజెటెడ్ అఫీసర్'లు బిరాబరులిస్తుంటే పేదరువులూ నువ్వును' అని గదమాయించి తన నోరు మూయించారు. ఇక సోతే, వచ్చినవాళ్ళు ఇంకో ఎత్తు ఎత్తారు. 'హేమూకి ఏమాత్రం కట్టుపెచ్చావేమిటి?' అని నిగ్గదీస్తున్నారు మధ్యవర్తుల ద్వారా. 'హేమూ పెళ్ళి కిచ్చిన కట్టుం పూర్ణానుష్ఠానం కాబట్టి, ఆ సున్నాకి పైనే ఏదో ఒకటి ముట్టజెప్పి, లఘువుగా పై నలు చేసుకుందా మనీ కొందరు ముగ్గురికీడింపాలని చూశారు శీతారామయ్యని. ఈ యుక్తులన్నీ గ్రూప్స్ వువ్వుతోనే వున్నాయి. ఎవరెన్నివిధాల తొందరపెట్టివా, 'కుర్ర వాళ్ళు సంక్రాంతి శలవలకి వస్తారు. అప్పుడు పిల్లకాయలని చూచుకుని, వాళ్ళు అవునంటే తలిమ్మా వ్యవహారకాండ చూచుకోవచ్చును,' అని సచ్చజెప్పి వెంపేస్తున్నాడు. అయితే, వచ్చినవాళ్ళు ఇంట్లో వర్తించిన తివాచీలూ, తివాచీలమీద 'పాలిష్' చేసిన 'ట్రైపాడ్', 'ట్రైపాడ్'మీద 'టేబుల్టు', టే సిడలతో మెరుగులుచిమ్మే 'సీరింగ్ సాన్', మొదట్లో కళ్ళు జిగిల్చిపిందినా, అది అద్దె కొంపనీ, వెనకాల ఉండుకున్న స్త్రీర చరాస్తులు పూజ్యమనీ, వాకుమి మీద తేలిస్తాడంలో, కొంత చప్పరించేసినా, కుర్రవాళ్ళ సుఖగ్రహవమూ, చదివిన గొప్ప చదువులూ, చేస్తున్న పెద్ద ఉద్యోగాలూ, కేవలం అస్తులు కాకపోయినా, చెప్పుకోతగ్గ తత్తులమైన బిశ్వరూపానీ తల్లి వేసుకుని చక్కాబోతున్నాడు.

అనుకున్నట్టుగానే కొడుకుతిద్దరూ సంక్రాంతి శలవలకి ఇంటికి రానే వచ్చారు.

తెండు పెళ్ళిళ్ళూ విక్రయమైపోయిస్తే.

రామచంద్రానికి విజయరాఘవంగారి అమ్మాయి పెట్టిరియింది. ఆయనకి విశాఖపట్నంలో ఒక 'అయిల్ మిల్లు' ఒక 'రైన్ మిల్లు' ఉన్నాయి. అమ్మాయి, 'బి. య్' ప్యాస్'యింది. చక్కని చుక్క. సఖిని మోహనకి చక్రధరంగారి అమ్మాయిని పై నలు చేసు కున్నారు. ఆయన పై దరొబాదులో 'సెక్రటేరియట్'లో సీనియర్ సూపరింటెండెంటుగా ఉంటున్నాడు. విజయ రాఘవంగారూ, చక్రధరంగారూ షడ్జతులు. ఇద్దరూ కూడబలుక్కుని చెరో పదిహేనువేలా ముట్టజెప్పడానికి సిద్ధంగానే వున్నారు. కాని చట్టరీత్యా కట్నాలు నిషేధం కాబట్టిన్నీ, 'రూబ్బ'కి వ్యతిరేకంగా వడ వడం ఇద్దరికీ సుతరామూ ఇష్టంలేక, పైకం సూచత్తూ విజయరాఘవంగారి రైన్ మిల్లులో రూపాయివడ్డీమీద జమకట్టి ఖాతా వునక్తంమీద వడ్డలు యథాలాభంగా చూపించారు శీతారామయ్యకి. పదిహేనువేలు కట్నం, పదిహేనువేలని ఊరూనాడూ వెళ్ళిపోయింది.

శీతారామయ్య తం గోక్కున్నాడు. ఆనలు ఆయన అనుకున్న దొకటి, జరుగుతున్న తంతు వేరూను. కట్నాల సొమ్ము కొంతయినా చేతిలో పడితే పెళ్లి ఖర్చు తిత్తిస్తాతయ్యని ఊహించాడు. కాని వడనియ్యలేదు వాళ్లు. తను కూడతెట్టుకున్న 'జి. పి. ఫండు' తాలూకు వడ్డాలగునందలూ; కుర్రవాళ్లు వంపిన మనియార్దర్లలోనూ, దేవుడు మేలుచేస్తే పొలం అమ్మగానూ మిగిలిన మూడువేలా వెరళి నాలుగువేల పైచిలుకు అట్టే పెట్టివుంచాడు, వాటి పెళ్లికి అవసరం కావచ్చని. అక్కడికి ఆ పెళ్లి వెళ్ళ మారినే, ఇహను రాధమ్మకి సమంధాలు విచారించుకో వచ్చును; అని అంచనాలు మేసుకుని కూచున్నాడు. ఆ నాలుగురాళ్ళూ చేజారిపోయేలా వున్నాయి కుర్ర వాళ్ల పెళ్లి ఖర్చుల కింద.

పార్వతమ్మ పూర్వోక్తరపు మనిషి. చదవనూ, వ్రాయనూ రాని ముత్తయదువు. ఏదో లంకా యాగమూ, గోవిందవామలూ పాడకొంటేవుంటుంది. ఏ వ్రతాని కెంతమంది బ్రాహ్మణ్ణి పెట్టుకోవాల్సి, ఏ నోముల కెన్ని వాయనా లివాల్సి, పురుళ్లకి పుణ్యాలకి జరగాలినీసంతలేమిటో తుణ్ణంగా తెలుసును.

తరతరాలుగా వస్తున్న సంవదాయ విజ్ఞానం ఆమె సొత్తు. తిథి వార సక్షత్రాలకని ఇరు గూసారు గూ వస్తుంటారు. కాలునొచ్చినా, కడుపునొచ్చినా ఇంత విభూది పెడతుంది. అవారమూ మట్టి పూజా పున స్కారమూ—ఇది ఆమె లోకం. పాతకాలపు మంగళ హారతులూ, వరసపాటలూ వేర్బబోయింది అడపిల్ల లకి. వాళ్లు వెక్కిరించారు.

ఇంటి వ్యవహారంలో ఎన్నడోకాని జోక్యం కలగజేసుకోదు పార్వతమ్మ. ఈ హంగామా ఆమెకి సచ్చలేదు. 'పెళ్లి తెదిగొచ్చిన అడపిల్లలు ఇంటి ములుతుండగా మొగిపిల్లల పెళ్లిళ్ళ కేమి తొంద రొచ్చింది?' అని దీర్ఘంఠిసిం దొకనాడు, చాటలో బియ్యం పోసుకుని బెడ్డలేరుతూ. శీతారామయ్య చెప్పి లేసుకుని ఎక్కడికో బయలుదేరుతున్నవాడల్లా, 'ఊరు కోవోయ్—అన్నిసాములూ వడగలెత్తినయ్యని బుడద పామూ తిత్తిందట!' అని ఒక్క నిదుపు విడిపి చక్కాబోయాడు. దానితో పార్వతమ్మ నోరుమూసు కుంది. సన్నాయి నొక్కులు నొక్కునూ, మాటకీ మాట రెట్టింపనూ ఆమె ఇంటావంటాలేదు.

దానికితోడు సఖిని ఆ పిల్లే కావాలని ఒకటి పట్టు. ఆ సమంధంగాని పరిష్కారం కాకపోతే నా కనలు పెళ్లే అల్లిరేల్లదు అనేదాకా వెళ్లింది అతగాడి దోరణి; ఆ మాట కాస్తా 'పట్టిగ్గా' అనకురా నాయనా, వాళ్లు ముట్టజెప్పదలుచుకున్నది కాస్తా మురిగిపోగలదు, అని వాణ్ణి వప్పించేసరికి బ్రహ్మ ప్రళయమయింది. దానితో శీతారామయ్య కాళ్ళూ చేతులూ కట్టే పిసట్టయిపోయింది. ఇంతకీ కళ్ళా చాలు తోనుకోచ్చేస్తున్నాయి అన్నాడు పెద్దలు.

తాంబూలాలూ పుచ్చుకున్నారు. వ్రధానమయింది. రెండు పెళ్లిళ్ళూ పైదరొబాదులోనే జరిగినై.

ఇక విజృంభించారు అడపెళ్లివారు. అంతంత డబ్బు వశోపొసుకున్నావు పెట్టవయ్యాపెట్టు అని నాబత్తానా, వాడమునిబ్యాండు, పివీహరిసన్నాయి, భరత నాట్యం అన్నీ పెట్టిందారు. బాణాసంచా. తగిలీయిం చారు. ఊరేగింపు దర్జాగా ఉండాలన్నాడు. బంధు వరగంకన్న, 'అఫీసరే'నా, 'పైసాతబ్బందమేనా ఒక్క పెట్టు'న ముట్టదించేశారు పెళ్లిదండరి. వాళ్ళ దర్జా లకి హోదాలకి దర్బరీల్లి పోయాడు శీతారామయ్య.

పెళ్లివారు పెద్దపెత్తున నడిచారు. శీతారామయ్య ఆ పాపాకు తగ్గట్టు వడవాళికొచ్చింది. వాళ్లు రెండు వందలుపెట్టి 'గ్యాలియోట్స్ మూలు'తెస్తే, తమ మూడువందలు విరజమ్మి ఆ గానీర తియ్యాలిశొచ్చే. అప్పుడో కొంత వోళ్ళూ పైతెలిలేదు కూడా. పెళ్లిళ్ళలో అంతే. అవతల జమ్మి విరవోసు కుంటుంటే, ఇవతల గంగవైరు తెత్తుతాయి.

పెళ్లిశిడుకులు మనుగుడిచారు! వియ్యాలవారు పెట్టిన ఘనమైనసారెతో కోడళ్లని కొడుకులతో పాగనంపేసరికి ప్రాణం చాచొచ్చింది శీతారామయ్యకి. తన్నేగా నిట్టూర్చాడు.

రెండు రోజులు విశ్రాంతి తీసుకుని సావకాళంగా పెట్టెలోంచి వచ్చుతీసి తెల్లపెట్టుకుంటే రూ. 260/- ఉన్నాయి. కొన్నాళ్లదాకా మామూలుగా చెరోపందా పంపారు కుమార్తెద్దరూ.

వాటికి నమంధాలు చూస్తున్నాడు శీతారామయ్య. ప్రయాణపు ఖర్చులే వోలేడయి పోతున్నాయి. దానాదీనా పైకం వెనుజబాటు కాలేదు. ఇప్పుడే కొంత వెళకవెయ్యాలికూడాను. అట్లాగే నెట్టేస్తున్నాడు.

ఆ తరవాత లడీమిట్ కూడబలుక్కున్నట్టు చెరోయూరై పంపించడం ప్రారంభించారు కొమార్తెద్దరూ. కోడళ్ళా అయినంటి బిడ్డలాయెను—కొత్త కావరాలు—పడుచులకావరం చితుకులమంట—ఇళ్ల అద్దెలే వోలేదు సాయ్యాలిగావును - ఆ మహానగరాలలో ఎవడికెవడు? ఎట్లా కాలక్షేపం చేస్తున్నారో ఏమిట చిన్న నవ్వాసులు, అని ఏక ఇదయిపోయారు, శీతారామయ్యను, పార్శ్వతమ్మాను.

కొన్ని నెలలయిం తరువాత ఆ యూరై పాతికకి దిగింది.

శీతారామయ్య గుండె ఆగింది.

ఉత్తరాలు అటూ యటూ నడుస్తోనేవున్నాయి. డబ్బు ప్రసాదనముటుకు ఎవరూ తేవడం లేదు. ఎట్టొట్టుగా వుంది.

తరవాత నశివి వక్కడే ఒక పాతిక వంపిం తీడం పొగించాడు. తనకి తప్పకుండా గనకనా. శీతారామయ్య రాశాడు—కుటుంబ ఖర్చులికీ కిడాటుగా వున్న

దని—ముక్కనగిగా. రామచంద్రం దగ్గరనింపి సమాధానం వచ్చింది. తన 'యం. బి' చదువుకుని తెచ్చిన 'రోమ' నెలవారీగా తీరుస్తున్నాడట. అంచేతవేమీ వంపలేకపోతున్నాడట. ఆ మాత్రం వంక దొరక లేదు పాపం నశిసికి. అంచేత గవీవిప్పూగా మూల్లాడ కూరుకున్నాడు.

అవలు వీళ్ల జీతాలెంత? ఎంత ఖర్చవుతోంది? ఎంత మిగల్గడానికి పొద్దునువుతుంది? అని తనిశీలుగా ముఖాముఖీగాని, ఉత్తరాలమీదగాని ఆరా లడిగే పాపానం వీవాడో చచ్చిపోయింది శీతారామయ్యలో. పెళ్లిళ్లకి ముందు రెండురోజులు కద్దనంగానే వాళ్లి గంగా ఇంటికొచ్చినా 'బనియన్'తో చారల జమాలతో' నిక్కి తొమ్మిదింటికి లేచే వాళ్లు. లేది కాలకృత్యాలు తీర్చుకోనే రివున ఎక్కడికో ఎగిరి చక్కాబోయేవాళ్లు. చెడ్డచెడ్డ ఆఫీసర్లు 'స్నేహితులాయెను! ఇంటికివస్తూనే 'ట్రిడ్ మాట్లా' 'గోల్డ్ రిమ్స్ గులూ' వేసుకున్న వదిమంది ఆఫీసర్ల పజ్జ అమాంతం బిళ్ల పెట్టుగావచ్చి నడేవాళ్లు. కాస్త వివరా లదుగుదామంటే వీలుచిక్కకనేపాయె, వేళ్లెళ్ళరికి ఒకటి ఆరా నమాధానం రాబట్టడం గగనముయియింది. తను కొంచెం లోతుగా గుచ్చిగుచ్చి అడిగేందుకు నడకోచమయ్యేది. వాళ్లదో కొండకిరంపిడ వున్నట్టు, తను నేలదారుగా పోతున్నట్టు 'ఫి' లవుతున్నాడప్పుడే.

తరవాత తరవాత ఉత్తరాలకి అలస్యంగా జవాబులు రావడమూ, వచ్చినా, అందులో తనక్కానాతిపిన ముఖ్యాంశంమాత్రం లోపించడమూ జరుగుతోంది. అవలు తన పుత్రులూ అందుతున్నయ్యో లేదో నన్న మీమాంస అంకురించేలా, ఆకుకి అందకుండా, పోకిరి పొందకుండా ఉంటున్నాయి జవాబులు.

వాటికి నమంధంకోసమని గోపాలపురం వెళ్లి రావాలి. అక్కడ 'రివెన్యూ ఇన్ స్పెక్టర్'గారి అబ్బాయి ఎవరో ఉన్నారని 'పాదాస్థు'రు'గారి తమ్ముడు వరమానం తీసుకొచ్చాడు మొన్న. అదుగో ఇదుగో అని వాయిదాలు వేసుకుంటూ కూచున్నాడు తను.

'ఒక వది రూపాయి లిట్లా ఇవ్వవే' అని ఆరిదాడు శీతారామయ్య. కండనా ఖుజవిమ్మిడ వేసు

కుని చాకింటిమడత విప్పుడంతో రాలిన ఇవక మలుపుకున్నాడు. లోపలనించి నమాధానం రాలేదు. 'ఎవరూ ఫిక్కులేలేమే? బండి దాటిపోతుంది మరి' అని కుమరుకున్నాడు ఆకుచెప్పలేమకొంటూ. 'కర్టెన్' పన్నుగా తొలిగించి, 'డబ్బులేరుట వాన్నా...' అన్నది రాధారాణి బిక్కు బిక్కుమంటో. అని 'కర్టెన్' చేసి న్నింది. నిర్వాంతపోయి అపాటన నిల్పుండిపోయాడు శీతారామయ్య. ఆ క్షణం గుండెలో పోటొచ్చినట్టు మరుక్కుమంది లోపల. తన 'షెన్స్' డెబ్బయ్ మూడు రూపాయలనీ, అటు భిలాయ్ తోనూ ఇటు హైదరాబాదులోనూ ఉద్యోగాలు వెలిగిస్తున్న ఇద్దరు ఆస్థానం తాలూకూ దయారసం తనమీదకి అంతో ఇంతో ప్రసరిస్తే సరేసరి, లేకపోతే, తన జీవితపు వరిధి ఆ డెబ్బయిమూడు రాళ్ళూ దాటిపోరాదనీ అందా తేలిసి రాలేదు మరి!

సోతాచనగా బెంచీమీద కూలబడి, చొక్కా విప్పుకుని 'నరేలే-పన్ను' తాగిఖన 'షెన్స్' పండిన తరవాతనే వెడతాను-మించిపోయిందేమిందీ? నేనక్కడికి చేరేసరికి అమ్మ పన్నుంది కూడాను' అని పైకి అన్నాడేగాని గుండెలో ఏదో వేస్తోన్న జల ఊరు తున్నట్టుయింది శీతారామయ్యకి. వాన్న ఎంత ఉద్వేగం అబుచుకున్నాడో రాధ తలుపుపండులోనించి గమనిస్తోనే వుంది.

ఉద్వేగం అహోరించినప్పట్నుంచి వచ్చిందంతా ఒక బొట్టు పెట్టెలోపాసి, ఖర్చులూ గట్టు పార్శ తమ్మమీద వేదిలేశి ఊరుకోవడం అలవాటుయి పోయింది తనకి. ఇహను ఆ అలవాట్ల మార్పుకోవాలి. బ్రతుకూ, బ్రతుకుమూల్యమూ ఎంతవరకూ కుదించు కోవాలో అడుగుడుగునా తెల్లలుచేసుకోవాలో పోవాలి గావును. చాపక్రింద నీళ్లల్లే, తనకి తెలికుండానే దరిద్రం ఇంటాకి కొరబడుతోంది!

నిజానికి ఇంటో వాళ్లే తనని మళ్ళీ పెట్టారు చాలావరకు. తన చుట్టూ, పొడలూ, రాత్రి చపా తీలూ వాగాలులేకుండా యధావిధిగానే వచ్చేస్తున్నాయి. ఏ కొరతా తనదాకా రానిలేదు వాళ్ళు. అదమరిచి ఏదో కొంత నిర్లక్ష్యంగానే, రిక్తాలకి తన డబ్బు వెచ్చిస్తున్నాడు. నెమరుకీ తెచ్చుకుంటున్నాడు శీతారామయ్య.

మర్నాడు చుట్టమట్టుకొంటూ అరుగుమీద

బాసేపెట్టుచేసుకుని కూచున్నాడు శీతారామయ్య ఇంటిముందు కనపూర్తి కల్లాసి బబ్బలతోంది వాణి. 'పనిపనిని రాలేదా అమ్మా?' అని అడిగాడు శీతారామయ్య. 'దాన్ని రావద్దన్నాం వాన్నా' అన్నది వాణి, చెరిగిన జాత్తు ఎగన దోసుకుంటూ. 'ఏమి?' అన్న ప్రశ్న వాలికదాకావచ్చి 'అనవసరం' అని అర్థం చేసుకున్నాడు శీతారామయ్య. పెద్దమ్మవారు తక్కువో తారుతో ఇంటాకి తమాషాగా అడుగుపెడుతోంది!

అసలు ఇట్లాంటి వరిస్థితి రాబోతుందని ఉద్యోగముండగానే పసిగట్టాడు శీతారామయ్య. అట్లాంటి రోజు రాకుండా ఎన్నో కాపుడలలు పెట్టుకొంటో వచ్చాడు సొనం. ఎన్నోయీతనలు సహించాడు. ఎంతో కంజాయింపుగా, ఒక 'స్లైపు' ప్రకారం జీవితానికి గట్టు చేసుకోంటూ వస్తున్నానని అనుకున్నాడు. ఆ కష్టాలూ, నిష్కూలాలూ, మాటిమాటికీ రెట్టచేసుకోదలాలూ, ఆ గణంపులూ గుణంపులూ, మీదబడ్డ ఖర్చుల్నీ ముందు వాదిలింపేసుకుని అత్యవసరం కాని ఖర్చులు వెనక్కి పెట్టా చెయ్యాలి-ఆ కాధలన్నీ బాధాకరంగా అవుపించనే లేదావాడు. ఎప్పుడో సుఖనడతామని శ్రమించడంలోనే వున్నదేమో సుఖం! ఇప్పుడు శ్రమించడం చాలించి, సుఖాన్ని కేటాయింపుగా నొలుక్కోవాలని హైరానపడతున్నాడు గావును. శీతాభవనంలో అప్పుడప్పుడు స్వామలవారి ముఖతా విన్నా, 'ఏదో ఊకడంపుడు వేదంతం!' అని తను 'సుప్రీయర్'గా వచ్చినోస్తో వచ్చిన సత్యాలు కొన్ని కళ్ళముందు భరతవాట్యం చేస్తో వచ్చా యీమధ్య. కొడుకులింత అవ్యయం చేస్తారా తనని! - కలకరిగిపోతోంది.

ఇహమే చెయ్యాల్సి తను? 'ఎవళ్ళ చాత నయనా వ్రాయించనా కుర్రకుంకలికి?' అనుకున్నా దొకసారి. 'కొడుకులేమీ పంపడంలేదు' అని తన గోడు వెళ్ళబోమకుని, రాయబారాలు నడిపి వాళ్ళని ప్రసన్నులుగా చేసుకోవాలా తను? పుగాకుపాయలు తినుకొంటో, కాద అవతలికి విసిరేస్తో పోలతో తచ్చాడుతున్నాడు శీతారామయ్య. 'ఏమండీ అని పిలుపు వినిపించింది వెనకాతల. 'ఇట్లా రండి' అని మూల గదిలోకి దారితిసింది పార్వతమ్మ. అడుగుతో అడుగు లేస్తూ నడిచివెళ్ళాడు శీతారామయ్య. రాధారాణి,

'మీటా' అని కూడా రాజోయింది. 'పోయి పాలు పొంగిచ్చినయ్యేమో చూడు తల్లి' అని వంపించేసింది పార్వతమ్మ. వేలుముడితో మందరపువ్వు తురుము కొంటో, 'చూడండి - ఇంత యిల్లు మన కెందుకూ? క్రితానికి మల్లే ఒక చిన్నభాగం అద్దెకు తీసుకుంటే సరిపాయే. ఇదివరకు గడవలే? ఇప్పుడు గడవక పోతుందా?'... అర్థమయింది శీతారామయ్యకి. తను సరేసరి, ఇన్నాళ్ళూ కొడుకుల దగ్గరనిచ్చి అంతకు కొంత రాజుట్టే స్వాత్రమేమిటా? అని మల్లగుల్లాలు వదిలేతున్నాడు. ఇంకా తన దృష్టి మబ్బులవెనక విమానయానం చేస్తోనేవుంది. పార్వతమ్మకి చదువూ చట్టుబండలూ లేవుగాని, ఒక్కొక్కసారి దాని బుర్ర మహిమరుగ్గా వనిచేస్తుంది, అనుకుని దవడలు కొన గోట నన్ను గీరుకున్నాడు శీతారామయ్య.

'అవును - అంతకన్న చిన్నభాగమే తీసుకోవా రిదాఫా' అని విట్టూర్చాడు.

'వెళ్లి చూడండి మరి - అవతల వీధిని రాజన్న గారింటో ఒక చిన్నభాగం ఖాళీఅయింది. మొన్న పేరంటానికి వెళ్లినప్పుడు చూశాను. చిన్నగదులైనా ఒప్పిడిగా వున్నాయి. నూతనీళ్లు కొబ్బరినీళ్లల్లే చవ్వలుగా వున్నాయి. వప్పు ఉడుకుతుంది. ఫరవా లేదు' అని వక్కాబోయింది పార్వతమ్మ. అంటే అప్పుడే ఇల్లు మార్చాలన్న నిర్ణయమూ, కొత్త యిల్లు వరా మల్లించడమూ జరిగిపోయినయ్యన్న మాట. 'సరే' అన్నాడు.

ఇల్లు మారారు. గది వెనకాల గది వొకటి, దాని నంటిపెట్టుకుని పెంకుటి వసారాలో చిన్న వంటఇల్లా ఏదో వుంది. అవతలవాటాలో ఇంటివారు ఉంటున్నారు. గాలి అడడు. నవగింది వాటి. కీటికీలు తక్కువ. పెదిమ విరిచింది రాధ. వంటయింటో అరమరలు లేవు. పార్వతమ్మ వంటపానుగ్గి చకచకా సర్దేస్తోంది. ఈ 'ఫర్నిచర్' రొకటి వచ్చినదేదిగదా అని విసుక్కున్నాడు శీతారామయ్య. దాని పుణ్యనూ అని వంటింటికి ఒక చిన్నఅటక వుంది పుల్లాపెడకా పెరుకుందుకు. అక్కడికీ, 'పావుగింటో' 'ఇన్ కం బాక్సు' అఫీసరుగారి భార్య వాగమణి మన తివాచి చూసి ఎంత మురిసిపోయిందనుకున్నారూ, 'కావా ల్లంటే' తీసుకోండి కొన్నడకోకి కొంచెం తగ్గించే

ఇస్తాము' అనివెప్పే' అని అందించింది పార్వతమ్మ. అర్ధాంగీకారంగా మోసం మోంచాడు శీతారామయ్య. అది పుర్ణాంగీకారంగా ఎంచుకొని తివాచి అమ్మేశారు. ఇంకా నయం, విరుసుకుని మీదపడతాడేమో ఈయన అనుకున్నది పార్వతమ్మ. దాని తరవాత ఒకదాని తర వాత వొకటి 'టీపెట్టు', 'రొండు' అదాటూ, 'టేబిల్'ముందు 'రాక్ డిస్' చెయిరూ, 'ఎక్స్ క్రెడిట్'నూ పెట్టూ' అన్నీ విడుదలకానూ, ఇల్లు విశాల మైనట్లు సదుపాయంగా అమరనూ జరిగింది. 'ఈకపోతే ఇల్లు చూడబోతే కోళ్ల గూడూ - ఇంటో 'ఫర్నిచర్' రేమో తలకి మించిపోయెను - పామ్మయ్య' అని ఊసిరి తీసుకుంది పార్వతమ్మ.

సంసారం పున్నక విమానంలాంటిది. ఎక్కడి కక్కడే కుంభించుకుంటుంది, విస్తరిస్తుంది వగి న్నితరల వొత్తిడివిట్టి.....

కాఫీలు కట్టిపెట్టారు. చిరుతిళ్లు తగ్గిం చారు. సీసీమాలకి తిలోదకాలిచ్చారు. చెట్టుకింద బ్రతికేవాళ్లు లేరూ అనుకున్నాడు శీతారామయ్య. ఇర్బులు బొటాబొటీగా సరిపేతున్నాయి.

* * *

ఉద్యోగ మున్నవ్వాళ్ళూ సంసారచక్రం హిందా గనే తిప్పాడు శీతారామయ్య. అప్పుడు జీతపురాళ్లు కళ్ల జూచేదాడు. భూమిమీదవచ్చే అయివేజా ఇంటికి కావలసిన గింజలమేరకేఅయినా, అంతకు కొంత ఆదు కోనేది. తను ఉద్యోగం చలాయిస్తున్నప్పటికన్న, ఉద్యోగం విరమించిన తరవాతనే రాజదర్బారుగా వెళమార్చుకోగలమనీ, ఒకప్పుడు కొడుకు తిద్దన్నీ దూసుకుని గర్వంగా తిరిగిన రోజులున్నాయి. కుర్చీలో కూసుని కాళ్లు ఊపుకొంటో పుగాకుపాయలు తీసు కొంటోవుంటే, 'సీకేమయ్యా - సీ పిల్లలు పింహా ప్పిల్లలు' అని ఎడటింటి కంట్రాక్టురు విశ్వేశ్వరయ్య. తనని అగ్గిస్తుంటే ముసీముసిగా నవ్వుకున్నాడు శీతారామయ్య.

* * *

వాణి 'పి. యు. సి.' ప్యానయింది. ఎవర్నీ అడక్కుందానే డదువు చాలించి ఇంటో అమ్మకి పాయంగా వుంటోంది. రాధారాణి 'పి. యు. సి.' లోకి

వచ్చింది. పెరట్లో మెట్లమీద కూచుని, మోకాళ్ళ మధ్య అరచేతుల్లో చంద్రబింబంలాంటి తల పెట్టుకుని, 'ఇక నన్ను చదివించరటే?' అని అడిగింది సార్వభౌమిని. స్నేహినికి నీళ్లు తోరుపుతున్న సార్వభౌమి ఉలిక్కిపడి, 'హయ్యారాత-విన్ను చదివించాలనే అనుకున్నారమ్మా వాన్న-నోచిననోము లిట్లా అగ అడిస్తే' అని కంట రడిబెట్టింది. ఆ దెబ్బతో రాధ మరి తీసుకురాతే దాననకి

మొదట్లో రాధారాణి భిలాయ్లో అన్నయ్యతో వుంటూ అక్కడ 'బి. యన్.కే.' చదువుదామనుకుంది. అది నిర్భయమై పోయినట్టే అనేసుకుందికూడా. తన 'క్వాన్టేట్స్'తో గొప్పలు కొట్టమా కొట్టింది. పెళ్లిలో పెద్దదైన చెవిలో చల్లగా వూడనూ వూడింది. పానుపుమీద అన్నయ్యమీద పితూరిలుచెప్పి, సంప్రదాయ విరుద్ధంగా వదినపక్షం వహించి, అపట్టికొంచెం మంచి చేసుకుని పునాది కట్టుదిట్టం చేసుకుంది కూడా. 'భిలాయ్లో' వాదనా-నువ్వా నేనూ వాకటి. అన్నాయికి సిగరెట్లు తగించే పని నా వంతు, స్నేహాలు తగించే పని నీ వంతు-నరేనా?' అని వదినగారి బుగ్గిలిల్ని, గడ్డం మునివేళ్ళతో పెత్తెత్తి కళ్ళలోకి చూస్తూ తను కన్నీటి, 'ఏగిరెట్లా? పాడువానన! ఆ అలవాటు నేను వాదించాగాని, స్నేహాలు తగించడమెందుకోయి - అందులో నీకు కాబోయే వరుడున్నా ఉండవచ్చును' అని ఎదురు ఫటకీ విసిరిందికూడా అవిడ.

పెద్దన్నయ్య పెళ్లికనీ, చిన్నన్నయ్య పెళ్లికనీ భారీగా ఒక్కటిగిని పురమాయించి తీసుకున్న 'ఫేరగాన్ ప్రింట్' వోజీలూ, నైలాన్ వరిజీలూ, క్రెమ్ సిల్కుచీరలూ, సాటిన్ జంపర్లూ, మొఖమల్ సిల్వర్లూ అన్నీ చిరుగువట్టి నై. వాటిపైనే, చీటిగుడ్డలంగలూ అందికా పాస్టిల్ వోజీలూ వచ్చినై. తలగడంకి, వరుపులకి, వందలపాకుమిల్లు గుడ్డల వలతరించిన్న ఒకదాని తరవాత వాకటి. శీతారామయ్య మామూలుగా ఇరవై నంబరునేత వంచెలతోకి దిగినా, కొమార్తెలని చూచుకుండుకని వారు వీరూ పచ్చి పోతున్నారాయెను, అప్పుడు పైకి తియ్యవచ్చును అని అనాడు కొన గాల్లోన వంచె వకటి, మెర్మిరైజ్డ్ పాట

మెయిల్ మల్లు వంచె వకటి ట్రంకుపెట్టి అడుగున భద్రంగా అట్టే పెట్టుకున్నాడు.

ఆ మధ్య వండగలకనీ వబ్బలకనీ ఆ మామయ్య అక్కడినించి ఈ మామయ్య అక్కడినించి సరాసరి అవ్వాలనుకొని, అల్లగిల్లడరూ భార్యనమేతూ అత్తవారిళ్ళకి తర్లివెళ్ల, వాళ్ళు తిరిగి వెళ్లిపోయిం తరవాత సెలవదాలక మళ్ళీమార్గంలో దిగడం పది లేదని చల్లగా తనకో ఉత్తరం ముక్కుపడెయ్యూ, శీతారామయ్య గమనిస్తేనే వున్నాడు. ఒకసారి విజయ రాఘవంగారు ధావ్యం జేరమీద విలారు విచ్చేసినప్పుడు దీపివళి బహుమతికింద అల్లుడు వెయ్యిన్నులు వద వారు డిమాండు చేస్తున్నాడని పిల్వారుచేసి, 'ఒక ఉత్తరం వ్రాయండి దయచేసి' అని తన పిఫారుకోసం అంగలారుస్తున్నట్టు మొహం పెట్టాడు. భోజనా సంతరం తమలపాకులు నములుతో వాళ్ళిద్దరూ ఎన్నివందగరికి ఎంతోత గుంజకానిపోయ్యారో అనుకోకుండానే బైటపెట్టేశారాయన. దానితో మామూ అల్లుళ్ళు ఎంత దోస్తీగా ఉంటున్నదీ పూర్తిగా అవగాహనయింది శీతారామయ్యకి. ఎటొచ్చి తనూ, తన భార్యరళ్ళుమూ, పెళ్లికెదిగున్న అడకూతుళ్ళూ కేటాయింపయివారన్నమాట. వియ్యంకుడయినా ఇంటికి వచ్చినప్పుడు విలువగల 'ఫర్నిచరు'ందాల్సే ఏమయిందీ అని అడగకుండావుంటాడా అని ఎదురుమాతాడు శీతారామయ్య. కానీ, అదేమీ వట్టిపట్టులేదాయనకి; ఏదో దూరపుచుట్టంలానూ, పనినివారవచ్చి పనిలో పనిగా వలకరించిపోతున్నట్టూ, ఆయనకి తనకి ఉండుకున్న బంధుత్వం ఏదో విమితమూత్ర మయిందనట్టూ ఉన్న దాయన ధోరణి.

కొడుకులదగ్గరికి వెళ్లిరానా ఒకసారి? అనుకున్నాడు శీతారామయ్య. కానీ ఎక్కడ భిలాయి? రె అచార్లైతే బోలెడయిపోతే. ఏమిదారి? ఆలోచనలో పడ్డాడు.

అంతలో ఒక చిన్న అవకాశం చిక్కింది. విజయ రాఘవంగారి ఏకైకపుత్రుడు పురుషోత్తానికి ఏలూరులో నమంధం విశ్వయమయింది. రెండూ జమిందారీ కుటుంబాలే. శీతారామయ్యకి అవ్వసం వచ్చింది. శుభలేఖలు వేరుగా అటు భిలాయ్కి ఇటు

హైదరాబాదుకీ రవానా అయ్యేపులాయి. కుర్ర వాళ్ళిద్దరూ, కోడళ్ళని వెంటబెట్టుకుని రానేవ్వరు అనుకున్నాడు శీతారామయ్య. వచ్చి తిన్నగా విడిది లోనే అత్తవారి బంజారాలో కొంతసేపు ఐక్యమై, పెళ్ళి అయితరవాళగాని తన యింటికీ రాకపోవచ్చని రూఢి చేసుకున్నాడు. అనుకున్నట్లు అక్కణ్ణే దిగారు. కాని విడిదిలో పెళ్ళి వారి రద్దీమూలాన, స్నానసౌకర్యము నదుసాయంగా అమరపనిపించి, ఇద్దరూ తక్షణం ఇక్కడికి వచ్చేవారు. రిక్తా దీగిదిగగానే తిన్నగా పంటింటకీ వెళ్ళిపోయి, బాబిలో మానె వేస్తున్న అమ్మనక్కడి పీట జరుపుకుని 'అమ్మా, వచ్చేతా' అని చతికిలబడ్డాడు నళిని. పార్శ్వము ఉరిక్కిపడి, 'లయ్యా వాయనా ఎప్పుడు వచ్చావురా?' అని పంటారావూ అలానే వదిలేశి, కొడుకుని అమాంతం వాటేసుకుని, తల నిమురుతో, 'ఎంత నల్లడిపోయావురా తండ్రి—అక్కడ తిండిపడలేదా? ఆ ఉక్కుస్పాక్టోలో నిప్పు కొలుములవక్కా వేమిటా ఉద్యోగమా?' అని ప్రశ్న తరవాత ప్రశ్న పుంజును పుంజుగా విసురుతోనే వుంది. 'ఒక్కొక్కటి అడగ వయ్యా చెబుతాను—అబ్బి ఒక్కసారే అడిగితే ఎట్లా?' అని ప్రీతిగా నవ్వుతో నిలబడ్డాడు నళిని. ఆమె కంఠం నరికేస్తోంది. చొక్కాగుంటిల తెగిపోస్తోంది. పూకుంటువీధి చెదురుగా రాతన రైలుబాగు కొనగోట దులుపుతోంది.

రామా వచ్చాడు భార్య సమేతా.

శీతారామయ్యకి లోపల చినుచినులాడుతోంది. పరకాయించి చూడాడు. పిల్లలిద్దరూ కండపట్టి, వేపకంటేరి, లంకగుమ్మడికాయలెల్లె వున్నారు. నళిని 'సెటింజన్ మూలు' మీద వున్నాడు. రామం 'త్రికానీల్ ఫుల్ ట్యూబ్ మూలు' మీద వున్నాడు. ఒకడు చిక్కిపోయ్యాడంటుంది. ఒకడు నల్లబడ్డా డంటుంది ఈవిడ! ఎంత నిగ్రహించుకొందామను కొన్నా నవ్వు అవుకోలేక పోతున్నాడు శీతారామయ్య. తనకేమీ పంపకపోలేమానె, పిల్లలిద్దరూ, చక్కా, ఆరోగ్యంగా, ఉల్లాసంగా, 'గెజెటెడఫిస్కో' హోదాలో వెలిగి పోతున్నారు అనిపించి శీతారామయ్యకి ఒక షణం తన్మయత్వం కలిగిందికూడా. పెరట్లో తులసి కోటలో నీళ్లు పోస్తున్న వాణి వెండిగ్లాసు తులసి

కోటలోనే వదిలేసి ఒక్క ఉదుటన పరిగెత్తు కొచ్చింది. కుంపటి పొయ్యిదగ్గర చతికిలపడిన రాధా రాణి, ఊడుతున్న వెదురుగోట్టం నేలమీద పెట్టే బదులు కుంపట్లోనే వదిలేశి బిలబిలలాడుతూ వచ్చేసింది. అన్నయ్యలిద్దరూ కుర్రీలమీద కూచున్నారు. 'వదినలిద్దరూ ఎదురుగా చిరిచాపమీద కూచున్నారు. అన్నయ్యలిద్దరి మధ్యా చోటుజేసుకుంది వాణి. వదినలిద్దరి మధ్యా ఇరుక్కుని కూచుంది రాధారాణి. నళినిమోహన్ 'ఫస్ట్ క్లాసు' కంపార్టు మెంటులో తాముపడ్డ ఇబ్బందుల్ని 'పెద్ద గలభాగా' అదోకథలా, చెప్పుకుపోతున్నాడు. పెద్ద వదిన విజయ ఇంగ్లీషులోనేగాని తెలుగులో మాట్లాడదు. మధ్య మధ్య, 'పాండి—మీతో ప్రయాణం చెప్పిచ్చారా ఎక్కడపడితే అక్కడ హలో అని ఎవరో ఒక యంబ్రవ్వా తారపిల్లా, వాడితో కకపికలా పకపక లానూ. 'ప్లాట్ ఫారంమీద!' ఇండి కదులుతోంది మహాత్మా అని జ్ఞాపకం చెయ్యాలయ్యే అడు గడుక్కి—అబ్బి పగవాడికైనా నద్దు' అని జడలో డిసెంబర్నూ, బుగ్గలమీద గులాబులూ ఏక మయ్యేలా ఒక్కనరచని ఎగతాళి పట్టేస్తోంది. డా! రామచంద్రం నరేపరి, బయల్లేరేటప్పుడు తన పెట్టే బేదతోపాటు తనపెళ్ళాన్నికూడా ఒక శాల్వ కింద లెట్టపెట్టుకుని, ప్రయాణంలో మధ్యస్థంగా ఆరాతీసుకునేటప్పుడు మాత్రం అవిడగారిని లెట్టలో వదిలేసుకుని గాబరాపడిపోయిన ఘట్టాన్ని, తన తెలివి తక్కువ కన్పడేలా, అదేఒక ప్రజ్ఞకిందా, పెళ్ళానికి పెద్దనవ్వచ్చేలా, హాస్యంగా, మార్చి, మరీచి, విడూరంగా చెప్పుకుపోతున్నాడు. అన్నయ్య లెట్లా మాట్లాడుతున్నారో, వదినలు అన్నయ్యల నెట్లా తురస్కరిస్తున్నారో, వాళ్ళచేతులు, పెది మలు కళ్ళు.....ప్రతిచలనమూ, ప్రతిభంగిమూ, అస్తానబంతగా, అమాయికంగా పరిశీలనగా చూస్తో కూచుండిపోయారు అక్కచెల్లెల్లు. అన్నయ్యలిద్దరూ తమ ప్రపంచంలోకి రావడానికి కొంత తైము తీసుకుంటారని అర్థమయిపోయింది ఇద్దరికీ. మధ్య మధ్య 'లెదర్ బాగ్' తెరిచి పెద్దవదిన ఏకో తీసి నరు కులు నములుతోంది. 'ఫీస్ పాపిడి' డైమన్ అచ్చో కటి చిరిచింది. పక్కనవుంటే దేవిగిగట్టు మొహం లనుకుంటుందేమోనని లోపలికి తన్నుకున్నారు వాణి!

రాధావాణి. తరవాత మెల్లగా వచ్చివేరారు. వాళ్లు కాస్త అటూ ఇటూ యధాలాపంగా చూస్తే చాలు, ఏమీ కావాల్సి అని వాణికి వాణి రాణికి రాణి రివ్వనలేని తయారైపోతున్నారు. అన్నయ్య చేతి 'రిన్నువాచీ' చూస్తోంది వాణి. మణి కట్టు పైకెత్తి వట్టుకుని ఇందులో 'క్యాలెండరు' కూడా ఉండేవో అని ఒక్కఅరుపు అరిచింది: వాదిన రాళ్ల నెక్ లెస్ వతకంతో పొదిగివున్నది కెంపా, వగ డమా అని అటోచిస్తోంది రాధ.

పిల్ల లోచ్చారని అరటివువ్వు పాటోలి చేస్తోంది పార్వతమ్మ. నేతి తాలింపు ఘమఘమలు రెవరెవ రాడుతున్నాయి. ఫలహారాలు నేమి తెస్తానంటే నేను తెస్తానని వంతులుబోయారు వాణి, రాధావాణి. కొంత సేపటికి 'వరో నువ్వే తీసుకురావే అంటే నువ్వే తీసుకురా' అని ఇద్దరూ బిడాయిండుక్కున్నవ్వారు. చివరికి ఇద్దరి తనలేదు. పెదవదినకే పెదన్నయ్యకే పెద చెల్లెలువాణి. చిన్నవదినకే చిన్నన్నయ్యకే చిన్న చెల్లెలు రాధా ఖాయం చేసుకున్నారు.

ఫలహారాలున్నై. కాఫీలు సేవించారు. మాతి వల్లెండగ్గర 'పేట్లు' కడుగుతో 'పెదవదిన మూతి మీద చిన్నమీసముండేవో' అని కిసుక్కున నవ్వింది రాధావాణి. 'ఓసినీ దుంపతెగా—వింబారే' అని ఒక మొట్టికాయ మొట్టింది వాణి. పెదన్నయ్య మాట్లాడేటప్పుడు తల వోరగా పెడతాడనీ, చిన్నన్నయ్య తల ఎగరేస్తాడనీ, పెదవదిన చకచకా మాట్లాడు తుండనీ, చివరదిన మాటలు మింగేస్తుందనీ అను కున్నారు. అంతవరకూ 'ఎగ్గిమెంటు' కుదిరింది ఇద్దరికీ. పెదన్నాయి కొంచెం వాళ్లుచేశాడని వాణి, కాదు చిన్నన్నాయే లావోక్కాడని రాణి—ఇద్దరికీ వాదోపవాదాలు చెలరేగినయి. చివరికి 'సిడి మట్టి బుర్ర' అంటే 'సిడి చనిటివర్ర' అని తెగవాడుకుని, 'అమ్మ నడుగుదాంపద' అని నండేలు మేసుకున్నారు. దొడ్లో ఏదో గలాటా జరుగుతోందనుకుని పార్వతమ్మ వని వాదిలి వచ్చేసింది.

ఆరుగుమీద కూచుని మారవరాజాగారి దగ్గర ఎరువు తీసుకున్న దినపత్రిక చదవకుండానే మడిచి పట్టుకుని, 'ఏళ్లంతా ఎట్లా ఇంత ఉల్లాసంగా

ఉండగలుగుతున్నారా?' అని అభ్యర్థిస్తున్నాడు శీతా రామయ్య. కటికిప్పికట్లో గూడా కొంతసేపటికి చుట్టూ వున్న వస్తువులు ఒకదానితరవాత ఒకటి, నెమ్మ నెమ్మదిగా లీలగా అవుపించడం ప్రారంభిస్తాయని శీతారామయ్య కింకా అనుభవంతోకి రాలేదు. జీవితం ఎట్లా ఎదురయితే అట్లా స్వీకరించగల నహనం ఆదదాని కుప్పట్టు మొగాకికి పాద్యం కారేమోనని మొట్టు మొదటిసారి తెలుసుకున్నాడు కూడా. అంతే. కంచం ఖాళీ అయింతరవాత కంచంకింద మెరుకుల మీదకి దృష్టి పోతుందిగావును! గాఢంగా ఊపిరి తీసుకున్నాడు శీతారామయ్య. మాటల సందర్భంలో వాళ్లిద్దరూ భార్య నమేతంగానూ, బావమరుదుల్ని మామగర్లనీ వెనకేసుకుని, ఒకసారి ధీల్ని, ఒక సారి కలకల్తా. ఏ ప్లేహతుడిపెళ్లి ఆనో, ఏ అఖిల భారత వ్రదర్లవమనో, అడపారడపా, ఏ మొక్కు బిర్ల వంకనో. ఇటుకంటే, కాళపాస్తీ మహబలి పురం, మద్రాసు చక్కర్లుకొట్టి వస్తాస్తోతో ఉండడమూ గట్టూ అక్కడి వింతలూ ఏకేషిలూ వాళ్లు చెప్పుకోవడంలో గ్రావ్యావపుతోనే వుంది. ఇన్నిటికీ దమ్మ అమరగా లేంది. తనకే వంపాలిసిన యాభైకే పాతికకే మినహాయింపు లోచ్చినయ్యా? రాస్కెల్స్! పైచెదిమ కిందపంటితో నొక్కిపెట్టి తలవంకించి ఉరుకున్నాడు శీతారామయ్య.

తరువాత తనూ కొడుకులిద్దరూ ఎంతోసేపు ఇష్టంగానే మాట్లాడుకున్నారు. నళిని తను పని చేస్తున్న ఉక్కు ఫ్యాక్టరీలో ఉద్యోగ నిర్వహణకి సంబంధించిన వివరాలూ, తన అజమాయిషీలూ, తను కనిపెట్టిన కొత్త ఇంజనీరింగు వద్దతులూ, 'రష్యన్ ఇంజనీర్లు', కలుపుగొలుతనమూ, తనకే తెలియని 'పెక్లికల్' పదాలు దొర్లిస్తూ ఏకపర్షించాడు. డాక్టర్ రామం తన అన్నత్రితో 'డ్యూటీలూ', నర్సుల వేషాషలూ, 'అవరేషన్లు', మొన్న నీమధ్య పెద్దడాక్టరు మీదవచ్చిన ఆధాండాల్నూ, 'మెట ర్నిటీ వార్డు'లో వసివిడ్డలు మారుగుళ్లయిన కేసు వివరాలూ అజమాషీగా చెప్పుకుపోతున్నాడు. సావ ధానంగా వింటో పోతున్నాడు శీతారామయ్య. ఎంతకీ వాళ్ల జీతాలెంతో, ఇరుల్లేమాత్ర మవుతున్నాయో, ఇందితంగా లేల్చుకోలేక పోయాడు. ఒకడు అదేదో

‘స్పెషల్ పే’ అంటాడు. ఒకడు ‘కంపెనీ’ ఎలవెన్’ అంటాడు. ఇకపోతే ఖర్చులు — ఒకడు ‘డెవలెప్ మెంట్ వెన్’ అంటాడు. ఒకడు ‘మేగజిన్ కాన్ట్రీబ్యూషన్’ అంటాడు. అదీ ఇదీ కలిపి, అందులోనించి ఇది పోతే, కురదలా తేల్చుకోమన్నట్టు గడబిడగా చెప్పుకుపోతున్నారీద్దరూ. పాలకి రూ. 40/- అని వాకడూ, కాదు నాకు యాభై అవుతున్నాయని ఒకడూ— ఏ రేటున కొంటున్నదీ ఒక్కడూ తేలదు. మరి ఆ అంకెని ఈ అంకెపెట్టి భాగిస్తే, దివానికున్న ఇరవై నాలుగుంటలలోనూ ఎవరెన్ని శేర్లు తాగిస్తున్నారో వికరంగా తేలనే తేలుతుందా యెను. ఆ నళిని మరినూ. నక్కజిత్తులు వాడివి. పాంపంగిలి ఎత్తుకొని, పాంపరఫరా కంపెనీలలో జరుగుతున్న అన్యాయాలు విమర్శించి, ఉత్తరది వాళ్లు పాంతోనూ పంచదారతోనూ ఫీల్డ్ మోహన్ అనీ, బాసంతి అని ఎన్నెన్నో తీసి నరుకులు చేసు కుంటారో ఉటంకించి, అయినా పంచదార అంత ఆరోగ్యకరమైన పదార్థం కాదన్న ఉపదేశంతో శాఖా చంక్రమణాలుపోయి, ‘నాన్నా, నీకు షుగర్ వ్యాధి ఎట్లా వుందీ?’ అన్న కుశలచక్షులతో ఉపనంపారాని కొచ్చి, అవలు పంగలి తప్పించేశాడు. శీతారామయ్యకి విసుగ్గా వుంది

ఎటొప్పి రామచంద్రం కొంచెం మేతక. కల్పనా కథలు చకచకా ఆసరకంగా అల్లడం చాతగాక, మధ్య మధ్య నట్టుతో, ‘మారిదేవుడు మేలు చేస్తే’ అని గెడ్డాన్ని బొటనవేలూ చూపుడు వ్రేళ్ల మధ్యని పుణకొంటో, అయోమయంగా, ఏమీ పాలు పోక ‘మీ కోడలు కొంచెం ఖర్చు మనిషి’ అని నాలిక జారాడు. మరి ఆ మాట, ఆ కోడలు ఎక్కణ్ణించి విన్నదో, ఎంత జాగ్రత్తగా విన్నదో, రిప్రెజెంట్ హాలులోకి దూసుకొచ్చి, ‘చూశారా మామయ్య—ఆయన దుబారా లన్నీ దాచుకుని నామీదకి పెట్టేస్తున్నారు. ముప్పయ్యారు సూట్లెందుకు చెప్పండి? తాజామూల్ ఒకసారి చూస్తే చాలదా? ఎండలో ఒకసారి, వెన్నెట్లో ఒకసారి చూడల్సా? మొన్నటికి మొన్న పుస్తకంలో పందరూపాయిలతోటు పెట్టి, మర్చిపోయి, ‘శ్రీబ్రహ్మ’ వాసు చెయ్యలేదూ’ అని బి. యె. ప్యూయనా, కళ్ళూ చేతులూ తిప్పి అంబాలు అంత రాశంలోనించి పెట్టుకుడి వచ్చినట్టు, ఆయనగారి

అవకతవకలన్నీ ఒక్కపెట్టున చెరిగిపోసింది. డాక్టరు రామంగారుమాత్రం తక్కువ తిన్నారా? తన భార్య రత్నం పెట్టెలో ఎన్నో చీరలున్నయ్యో, ‘టూక్సీ’ మీద నెల కెప్పిసార్లు ‘షిపింగుకి వెడుతుందో’ ఎన్ని ‘టేబల్ సాన్’ కొనిపించిందో, ‘వద్దే మనకెందుకు? మనం సామాన్యకుటుంబీకులం, సంసార్లమా గుండా గొయ్యలమా?’ అని శతపోరినా అదిగో ఆ ‘రిఫ్రిజరేటర్’ కొనేడాకా ఎట్లా గుంజిపెట్టిందో, ఆ ఘట్టాలన్నీ, కొరాయి తిప్పగానే నీళ్ళొచ్చినట్టు. ఏకటాటిని ఏకరువు పెట్టేశాడు. దానాదీనా, చిలికి చిలికి గాలివాసయింది. మాటకి మాటతెగులూ, నీటికి వాచు తెగులూ అన్న సామెతగా, ఇద్దరూ ఓ అంటే ఓ, నువ్వంటే నువ్వ అని చెలరేగిపోయి, ఒకళ్ళ మీద ఒకళ్ళు విరుచుకుపెడి, నానారభసాచేసి పదలి పెట్టారు. అటు వాణీ రాణీ పార్థసమ్మ రెక్కపట్టుకుని ఇద్దర్నీ వెనక్కిలాగినా వినలేదు. ‘పెన్నెప్ప వారింపినకొద్దీ రెచ్చిపోయారు కూడా. ఆఖరికి చిత్రంగా, ఎంతకీ నమపుజ్జీ అయిపోతున్నదే, అని పించి గావాలూ, ఆ కోడలు ఇహ వాక్యతుర్యం చాలించి, గవ్వన కప్పిళ్ళలో కగిగిపోయి ఆడంగుల చేతిలోని అమోఘమైన అస్త్రాన్ని గురిచూచి మరి వ్రయో గించింది. దానితో నడుమజిగింది. వాణీ చివనదినని లోపలికి బంపంతాన తీసికెడుతూ, ‘వాల్లే వ్రతాపాలు’ అని చిన్నన్నయ్యనంక ఉగ్గంగా చూచింది. ఎర్రని మొహం మరి ఎర్రబడిపోయి, ‘పెటకొంగుతో కళ్ళొత్తుకొంటూ, భుజిమ్మీదవేసిన వాణీ చేతులు విదిలించుకుంది కోడలు. అక్కడికి, ఇందాకట్టించి ‘పే’ టేగిన కలపానికంతకీ తామే కారణమైనట్టూ, అన్నయ్యని పనిగట్టుకుని తామే ఉసిగొలిపినట్టూ మొహం పెట్టించావిడ. ఆ నేరంలో తనూ ఒక భాగస్వామినే అన్నట్టు పంటింటోనించి చెమట తుడుచుకొంటోవచ్చి, కోడల్ని అనునయస్తూ కూచుంది పార్థసమ్మ.

ఈ రణరంగంలోకి ప్రవేశించకుండా అసెంటా వుండి గమనిస్తున్నది శీతారామయ్య. ఆయనకి పట్టు కున్నది ఒకేఒక్క పందేపాం. ఈ రగింతా—ఎత్తు గదా, నిర్బహణ, ముగింపు అన్నీ ముందే పన్నుకుని, ‘రివోల్వర్స్ తోనహా’ ‘ప్రాక్టీసు’ చేసుకుని ఇక్కడ తెర ఎత్తారా వీళ్ళు? ఏమో ఎంతకీ తగరు! ఇదంతా నెల

నెలా తనకి వంపడానికి సాధ్యమయ్యేదెంతా అన్న సమస్య తెగకుండా, అప్పట్నుగా, అట్లా వుంచేసి, ఆఖరికి అడుగున పడెయ్యాలని ఎత్తా? కాని అనుకోకుండా చిలవలు వలువలుగా పెరిగిపోయిన ఆ 'దయలాగు'లో నింపి వీళ్లలో లోపం సాగుతున్న స్వయంవేశాలూ, చేసున్న దుబారాలూ, బహిష్కృతమైన మాట మాత్రం నిజం! అట్లా దొరకని మాట నిజమే. పాడి భార్య విజయ సరేనరి అదొక కూపి. ఇద్దరిద్దరే నివ్వరంగనమ్మదాట. తొణకరు బిణకరు!

అక్కడ పెళ్లి అయిపోయింది. పెళ్లి వారింటికి వెడుతోవస్తూ కోడల్లిద్దరూ మార్చి మార్చి కట్టుకొన్న డెకరాన్ జరిపిరెలూ, ప్రింటెడ్ నైలాన్ షీరలూ, రుద్రాక్షంను క్షీరాద్ది పట్టు చీరలూ, ట్యూంగ్లింగ్ పెరెలిన్ జంపరూ, కళ్లు జగ్గెల్లనిపించి, వెనక్కి తిరిగి తిరిగి మరీ చూచారు అక్కచెల్లిల్లిద్దరూ. చూచి చూచి కొయ్యబారి పోయారు. ఇంతవరకూ కోడల్లిద్దరూ నంటయింటో అడుగుపెట్ట లేదు సరిగదా, ఆ దుమేనా వెళ్లిన పాసిన పోలేదు. కోడళ్లు చదువుకున్న దొరసాను కాబట్టి వాళ్లు వంటింటోకి వెళ్లకపోతే మానె, కొడుకులైనా, చెల్లాయిలిద్దరూ తమకి వాళ్లు వాళ్లుతూ తమ దగ్గరనే ఉండిపోయిరి, వంటింటో ఆ తల్లి ముండవక్కరీ సతమతమవుతోందికదా, తమ మాటా మన్ననా, అత్తమామంటే తమకి ఉండు కున్న భక్తిప్రవర్తనలూ, ఒకటకోసేది ఈ మూడు రోజులేకదా, కనీసం నటనకయినా ఒక్కరవ్వ అటు తొంగి చూడండి అని కలగజేసుకుని సూచించారా? అదీ లేదు.

రామూని పీలిచి ఒక చిన్నపని పురమాయించాడు. శీతారామయ్య. పడమటి వీధిని కుటుంబయ్యని ఒకతనికి పడేళ్లయి సోనోటుమీద బదులిచ్చాడు తను. వడ్డీ వశనపురమా నీమి అట్టారేడ్డు. అనలియ్యచయ్య అంటే దిక్కా దివాణమా లేదంతవరకు. 'మవ్వేమో అఫీసరిని కాబట్టి, ఒకసారి ముదలకించు' అని సంపాడు. కుటుంబయ్యని రామూ ఎరుగును.

'వాడా? దొంగ రాస్కెలో! పలుకుతాడా? ఈ సోఫ్టేమిటి? బదు శ్లేమిటి?' అని ననుగుతోనే బూటూ నూటూ కోటూ బనాయించి, ఆరగంట 'టూయిల్టయి' బయల్దేరి వెళ్లాడు డా. రామచంద్రం.

వెళ్లి ఒక గంటలో రిక్వావీరడ దూకుడుగా వచ్చాడు మమ్మనే జమ్మమంటూ, 'వాడా-దగుల్పా-బాదా నాయనా అంటే వాడిస్తాడా? ఇవ్వకపోనీ చెప్పాను. 'దొక్క వారికలు చేస్తాను-ఇబ్బదార్' అని చెప్పి వచ్చా-వేలితో పొంటువు లేదు. తాట వారిచెట్టి' అని కోటు గబగబ విప్పి పంకికి తగిలించి బూట్లు విప్పేసుకుంటున్నాడు. కుర్చీలో కూచుని, ఎవరికో ఉత్తరం వ్రాస్తున్న వాడల్లా, అపి, పక్కకి తిరిగి 'ఏమయిందీ?' అని ప్రశ్నిస్తున్నాడు శీతారామయ్య. 'ఏనిమిది వందలు కాదు ఆరు వందలట-దొంగ చూపులూ నంగిమూలూ వాడూను. నోటు చూపించమంటే లేదట - బచ్చా - అప్ప(తిలో 'స్పెషల్ వార్డు'లో పోలిసు నూపర్వెంటు వాకోసం పడిగావులు పడివుంటారు - ఒక్క 'ఆఫీసర్ని' తగి లించానంటేనరి సభా-ఏమనుకుంటున్నాడో బిడాష్' అని అక్కడలేని కుటుంబయ్యమీద అదేపనిగా ఎగిరి పడుతున్నాడు డాక్టర్ రామచంద్రం.

నోటు వాడిదగ్గ రెండుకుంటుందీ? మనం వాడి కప్పిస్తే నోటు మనదగ్గరుంటుంది-ఇదుగో- అని ద్రాయరులోనించి సోనోటుతీసి, వేలుపెట్టి అంతవరకూ పడిన జమలు భయంభయంగానే చూపించాడు శీతారామయ్య. వాడు తనమీద ఎక్కడ పడతాడోనని భయంగానేవుంది లోపల. 'ఇదుగో వంద ఒకసారి, యాభైయూభై దసదఫాలుగానూ జమ లిచ్చి నట్టు నమోదయినై. ఆ పద్దులు అనలు క్రిందనే ముట్ట తెప్పినట్టు తెల్లపెట్టు కుంటున్నాడు గవును, అని వేలితో నిర్దేశిస్తూ ఇష్టంగా నవ్వాడు శీతారామయ్య. 'ఎట్లాగయినా దొంగలెళ్లు నాన్నావాడివి. వాడికి నీతి నిజాయితీలేదు. దెబ్బ దేవేంద్రలోకముని అదే వాడికి మందు. ఇక్కడికి రాసి చెమడా లెక్క దీశేస్తాను. ఈ అనలేమిటో, వడ్డీలేమిటో అదీ యిదీ కలిపి అందులోంచి ఇది తీచెయ్యడమేమిటో అంతా రావడా గోలగా వుంది. ఏమే బనియనిట్లా ఇవ్వు! అని లోపలికి చక్కాబోయాడు రామం. మొన్న భార్యతో కలబడినప్పట్నించి వాడెత్తిన నరసింహవ తారం ఇంతవరకూ ఉపనంపారించలేదు. మాట్లాడితే చిమ్రెట్టులా మీదపడుతున్నాడు.

(నకేషం)

పూజా వనము

[దివ్యమానుష దృశ్యము]

శ్రీ నోరి నరసింహ శా

[నెట్టెంబరు నెల సంచిక తరువాయి]

భర్త: ఎక్కడో పంజీవాదము శ్రావ్యంగా వివస్తున్నది. విను!

భర్త: అహ, ఎక్కడినుంచో ప్రణవనాదం వినిపిస్తున్నది?

భార్య: ఎవరో మహర్షులు వాల్మీకివలెనో వ్యవసుని వలెనో తనస్సు చేస్తూ ఉంటే, చుట్టూ పాదలూ పుట్టలూ పెరిగిపోగా, ఆ మధ్యనుంచి ప్రణవ నాదము లాగా వినవస్తున్నది.

భర్త: అక్కడ, ఆ పాదలోనుంచి తుమ్మెదల జంటలు జం జం నాదముచేస్తూ చుట్టూకోలుచేస్తూ ఉంటే ప్రణవనాదమువలె వినిపిస్తున్నది.

భార్య: అంతేనండీ, ఆ పాదలోనుంచే!

భర్త: అంతేకాదు. ఆ తుమ్మెదల ఝంకారధ్వని ఆ పాదలోనుంచి వస్తున్న ప్రణవనాదానికి అనుకరణే కాని స్వతంత్రమైనది కాదు.

భార్య: అవునండీ, ఆ ప్రణవనాదము వచ్చేది ఆ మునిగోరంట పాదలోనుంచే!

భర్త: ఎంత అవవారం మాట అన్నావు! అది మునిగోరంట కాదు, మునిగోరంట! రుద్ర ప్రీతికరమైన పూని! గీర్వాణభాషలో 'ఝంటి' అని పేరు. ఝం అనే శబ్దము చేస్తుంది కనుకనూ, నవావారిలులైన భ్రమరులతో భ్రమరము లిందులో చేరించును గనుకనూ

వచ్చునది గనుక ఆ పేరు వచ్చినది. ఎంత నేవళంగా ఉన్న వీవులు!

భార్య: ఈ పొదవిండా నన్ను ముళ్ళు ఉండి ఏ పువ్వు కోయబోయినా, అవి గుచ్చుకుంటూ ఉంటవి. అందువల్ల దీనికి మునిగోరంట అనే పేరు వచ్చినదనుకుంటున్నానే నేను!

భర్త: మళ్ళీ ఆ అవవారం వాళ్ళేనా! అది మునిగోరంట! మునీశ్వరులు స్థిరావనాలు వేసుకొని ఝం ఝం అని ప్రణవనాదము బోరు కలిగేట్లు ఎట్లా జపాలు చేస్తున్నారో చూడు!

దుఃఖే వ్యనుద్విగ్న మనః
సుఖేషు విగత వృషాః

స్థితధీ ర్ముని రుచ్యతే!

అని గీత వర్ణించిన మునులు వీరు! ముందు వీళ్ళకు భక్తితో నమస్కరిద్దాము!

[ఒక్కపెట్టున ప్రణవ ఝంకార నాదముతో వనము నిండి నిఖిలీకృత మవుచుండగొర్రలు నమస్కరిస్తూ మునిగోరంట పూలు గ్రహిస్తారు.]

భార్య: [ఉలికిపడి] ఎక్కడినుంచో బుసలు వివబడుతున్నవి.

భర్త: అనా, బుసలు కాదులే భయపడకు! అవి ఉడ్చాన్న నిశ్వాసాలు. మహాయోగు లెవరో ప్రాణాయామము చేస్తున్నారు.

భార్య: ఆ శబ్దము నాగుమల్లె పూలలోనుంచంతి!

భర్త: మన మిప్పుడు విలుచున్న చోటును తన దీర్ఘ శాఖితో ఆవరించిన ఈ మహావృక్షములోనుంచి కూడా, ఆ శబ్దమే వినిపిస్తున్నది. పాన వట్టము, నాగాభరణముతోపాటే శివలింగాకారముగా అవతరించిన పుణ్యమూర్తులు ఈ నాగలింగపూలు కూడా ప్రాణాయామము చేస్తున్నవి.

[భార్యాభర్తలు నాగమల్లెలు నాగలింగ పూలు గ్రహిస్తారు.]

భర్త: ఎక్కడో పెద్దవార్యునిపేరు వినవస్తున్నది. కాశిదాసు కంఠముతో కలసి!

భార్య: ఆ దిరిసైనపు చెబువ్విది నుంచంతి!—శరీష కుసుమపేశలసాధామయోక్తుల పెద్దవార్య!— అని.

భర్త: ఓదంస అంతి దలమాణా
వమదా ఓ శరీన కుసుమాశా—
అని కాశిదాసు కంఠంకూడా వినిపిస్తున్నది.

[దంపతులు శరీషకుసుమాలు గ్రహిస్తారు]

భార్య: ఎవరంతి ఆ తాగుబోతులు ఈ పూజాచసంతో?

భర్త: [అలకించి] చిత్రంగానే ఉన్నవి వాళ్ల మాటలు!

భార్య: ఓళ్లు మరచిన వాళ్ల మాటలమధ్య పాటకూడా ఏదో వినవస్తున్నదే.

అవల పాట [తెరలో]

ఎగురుచు చిందెడి ఈ మధుచక్షకము
ఎర్రని పెదపుల ముది డుమా!
చక్కిరిగింతల శరీరమంతయు
సంచలించి మధురవమున్!

భర్త: [అలకిస్తూ] మదిరామదమో యోవనమదమో తెలియడంలేదు. శ్రద్ధగా విందా ముండు!

అవల పాట [తెరలో]

కణకణలాడెడి కారుచివ్వునతె
కాదంబరి యిది కృమంబు,

శూలపూత మటు సూటిగ హృదయము
చూడి పోవని నుమ మధువున్!

భార్య: ఏమిటా తాగుబోతులపాట అంత శ్రద్ధగా అలకిస్తారు?—వీరకుకూడా ఏమన్నా—

భర్త: కాదు కాదు. ఉండు. అందులో దూరార్థము ఏదో స్ఫురిస్తున్నది. ఏదో మాత్రము వృష్ణముగా బోధపడడం లేదు. విను!

అవల పాట [తెరలో]

పాడిచిన బునబున పొంగెడి రక్తము
పాలుపు గింది ఈ పువ్వురసము,
నరసరమ్ము బలు ఘరికధారవలె
నరుకవీయన్ ననమధువున్!

భార్య: ఏమిటండీ, మీకూ—

భర్త: ఉండు. పూల పాట అది. ఎక్కడినుంచి వస్తున్నదో బాగా పరికించు, నా హృదయాన్ని ఆకట్టివేస్తున్నదా పాట!

అవల పాట

కనుమీ మెరపెడి కనకపాత్ర మిదె
కన్నుల కరపులు తీరిన్
యోవనదీపిక యార్ద్రత వెలిగెడి
నందు తోవలను చోలాగ్ని!

భార్య: మధుకా వృక్షములలోనుండి వస్తున్న దాపాట.

అవల పాట

వంచ బాణముల చంచల రసముల
వంచుకొన్న దీ వారుణము
ఉదయభాసు ఖర కరంబు తమ మటు
విదల్చు జడిమము మధు ధారన్!

భర్త: ఇప్పుడు కొంచెము మోచనగా ఆర్ద్రమపుకున్నది.

భార్య: మీకు మధ్య మధ్య కవిత్వము పంటే మతి కూడా పోతుందల్లా ఉన్నదే! ఏమిటి మీకా అనంద తన్మయత్వము, ఆ తాగుబోతుల పాట పింటూంటే? మీకా కూడా—

భర్త: వెర్రిదానా, షష్ఠి పూర్తి జనతర్వాక, రవిబాబు అంత మహాకవి, మధుకా వృష్ణలమోద భండి

కావ్య సంపుటమే ప్రచురించాడు. స్వయంవర
సమయంలో వధువు మధూకములతోనే వరుణ్ణి
వరిస్తుంది.

భార్య: స్వయంవరానికి పూజాపుష్పాలకూ సంబంధ
మేమిటందీ? మత్తు కలిగిస్తుంది కదూ,
మధూకపుష్పము?

భర్త: మధూకములు మత్తుకలిగించే మాట విజమే
కాని మధూకమాల వనిత మైనది.

భార్య: మీ మాటలు అసందర్భంగా ఉన్నవి.

భర్త: అయ్యో, ఏ మనేది విన్న! కాదంటినిప్రియా,
మదవివ్వాలా, మధుప్రితా, మాధ్వీ సానాసా,
మత్తా—ఇలాంటి వామాలు గుర్తులేవా?

భార్య: శ్రీదేవి రహస్యనామా అని.

భర్త: అవును. అవి రహస్యనామాలని గుర్తుంచుకో!
అవి బ్రహ్మానందమూ అమృత సేనమూ
వర్ణించే పవిత్రనామాలు. పంచతన్మాత్ర
సాయకా, నిత్యయావనా—ఇత్యాదివామాలు కూడా
జ్ఞానకం చేసుకుంటే, ఈ ఇప్పపూలు కీర్తిం
చేది శ్రీదేవినే అని తెలుస్తుంది.

భార్య: బాగా అర్థం కాలేదు.

భర్త: శ్రీకల వధువు! సాధాగ్య భాస్కరం మరచిపో!
శ్రీదేవి పూజ ఆనందంతో ఉత్సాహంతో
కూడుకొన్నది కాని, జవవత్సా బుడిగిన వాళ్లు
మూలుగుతూ చేసేదికాదు. ఈ ఇప్పపూలు
భక్తితో గ్రహింపవలె సుమా!

[ఇద్దరూ ఇప్పపూలు గ్రహిస్తూ ఉంటారు.]

భార్య: మీరు చెప్పినట్లే చేస్తున్నానుగాని అప్ప
పూలతో శ్రేష్టమైనది ఏవని మీ ఉద్దేశము?

భర్త: పుణ్యములో హెచ్చు తగ్గు తెన్నడముకన్నమే.
కాని మగంధముగల శ్రేష్టపుష్పాలు పూజకు
ఉత్తమమైనవని శాస్త్రవచనము.

భార్య: ఎందువల్లనో?

భర్త: ఏమోగాని బహుశః తెలుపు సాత్త్వికమర్మ
మంటారు గనుక!—మన మిక స్వచ్ఛమైన

పూలు—మాలతులు, జాజాలు, పిరజాజాలు,
గరుడవర్ణనలు, సందివర్ణనలు కోసుకొని ఇక
దేవమందిరానికి బయలుదేరుదాము పద!—

[ఇద్దరూ ఆ పూలు చకచక కోస్తూఉంటారు.]

భార్య: చూచారా? మనము చెల్లిపోతున్నామని,
మధ్యాహ్నములేకాని విచ్చుకోని ఈ మధ్యాహ్న
మర్నాలు—ఎర్రనివీ తెల్లనివీ—కోయమంటూ
విచ్చుకొని పిలుస్తున్నవి.

భర్త: వాటిని కోదాము—చిత్రము చూశావా? ఆ
సూర్యకాంతము సూర్యబింబమువలెనే విప్పిరి
మనవంకే చూస్తూ పిలుస్తున్నది.

భార్య: అయ్యో, అది కోయకపోతే ఎట్లా? [కోస్తుంది]

భర్త: ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము! కలువలు పగలు విక
సించని కవులంతా అంటారు. కాని మన
సరోవరంలో ఈ కలువలు ఎంత ముద్దుగా
విప్పాడెనవో చూడు!—తెల్లటివి, ఎర్రటివి,
నీలపువీ—ఆ వద్యాలకు ప్రతిస్పర్థలుగా ఇవి
కూడా కేవలం శ్రీదేవి స్వరూపంగానే
ఉన్నవి.

భార్య: కలువలు పగలు నిద్రపోతవని తోస్తుంది!
కళ్లు తెరచుకుని నిద్రపోయేవాళ్లలాగే! నిద్ర
పోయే పూలను కోయరాదేమో!

భర్త: వెర్రిదానా, దేవతావ్రతిష్ఠలు సరిగా తెలియక
పోయినా చూడనైనా చూడనివారి మాటలని!
వ్రతిష్ఠాచార్యులు ఏ దేవతావ్రతిష్ఠ చేసినా,
ముందా దేవతవర్ణ నిద్రాకలకం పెట్టి నిద్రా
దేవతను ఆనాహుచేసి నిద్రపుచ్చి—ఆ తర్వాత
పీతపాదంలో వ్రతిష్ఠిస్తారు.

భార్య: ఓహో, ఆ తర్వాత కనకశలాకతో నేత్రో
న్మీలనం చేస్తారు కదూ, వ్రతిష్ఠాచార్యులు!

భర్త: అవును. దేవత ప్రళయవృష్టి తీక్ష్ణమై
ఉంటుందని ఆచార్యుడు దేవతావ్రతికకు
వ్రక్కనో వెనుకనో ఉండి చేస్తాడు. ఎదురుగా
ఎవరూ లేకుండా అడవిడిచేసి వ్రక్కలకు
వద్దులారు కనుక నేత్రోన్మీలనం తతంగ
మందరికీ తెలుస్తుంది.

భార్య: మరి ఆ తీక్షణదృష్టి ఎట్లా శమిస్తుందో?

భర్త: ఆ దృష్టి పాతము భరించగలది జీవజ్వంతువు లతో గోమాతా, దేవతలతో అగ్నిపాత్రుడూ మాత్రమే!

భార్య: నిద్రపోయే పూలుకూడా దేవతాస్వరూపాలు కాబట్టి పూజతోపల కళ్ళు తెరిస్తే, ఆ దృష్టి ఎవరిమీదనైనా పడితే బాధ కలుగు తుందనే నిద్రపోయే పూలను కోయవద్దంటా రేమో!

భర్త: అవును. నీ వస్తుది నిజమే కావచ్చు! నిద్రపోయే పూలను కోయగూడదనే ఇప్పుడు నాకూ తోస్తున్నది. కాని—

భార్య: ఏమిటి ఆ కాని—? నిద్రపోయే కలువలను కోయవద్దు లేద్దురూ!

భర్త: బుద్ధిమంతురాలనే కాని అంత తొందరపడతా వేమి? ఆ కలువల మూలు విసబడటంలేదా?

భార్య: నాకేమీ విసబడడంలేదు. నిద్రలో కలవ రిస్తున్నవేమో! పాపము వాటికి నిద్రాభంగము చేయకండి! మాట్లాడకండి!

భర్త: ఇవ్వాళ నీ మూలవల్లనే నా లోపలచెవి కాస్త తెరుచుకున్నది. ఇప్పుడు నీకు చెవుడు వచ్చినట్లున్నదే విశ్రాంతి!

భార్య: ఇన్! కలువలకు నిద్రాభంగం చేయకండి, ఇన్!

భర్త: ఆ కలువలు, మేము మేలుకొన్నాము, మేలు కొనే ఉన్నాము, మేలుకొన్నాము అని హెచ్చిస్తున్నవి. వాటి పాటైనా విను!

[తెర] కలువల గీతము

హృదయనాథ, శరీ, సుధామృదులహృదయ
నీవు కామేశ్వరు టడంకనిలయదాక్షి
నంబ కామేశ్వరిని విజయింబ నీతి
భక్తి ధరియించి పోకారు [వజ్రం రుణం!
నీ కలాలేత మేము నిర్మిద్ర భక్తి
నిచ్చులు ధరించి యెదల ధ్యానింప మాకు
ఎడనెడ సహృదయ ప్రాపింప గాంచి
నిద్రయంచు నిద్రాణు లెంచెదరు భువనీ!

నిన్ను ధ్యానించువారికి నిద్ర యున్నై!
పొలనల్లదంపు తరగల పడకలవలె
చిరులొడలతోడ సమృతంబు చిలుకు, మాకు
మృదుగతుల నల్లు నీలాస్య పదము లెదల!

భార్య: పాటకాదు. ఏవో పద్యాలవల్ల ఉన్నవి.

భర్త: అవును. అవి గీతాలు, తేటగీతాలు!

భార్య: అయితే ఈ కలువలు ఏమంటున్నట్లు?

భర్త: నాళ్ళ పాట విను!

[తెరలో] కలువల పదము

కవి కవీశ్వరులార గ్రహియింపరండి
కువలయోజుని భక్తికోటుల మేము!

భార్య: మనకిద్దరికీ విరుదులుకూడా చేర్చి ఈ కలు వలు ద్వీపద పాడుతున్నవి! వెంటనే వాటిని కోసుకురండి, ఈ కమలాల సక్కన ఉంచు దాము.

[భర్త కలువపూలు కోస్తూ ఉలిక్కిపడతాడు.]

—ఏమిటండి, అట్లా ఉలిక్కిపడ్డారు?

[భర్త మానమువహించి ఆర్తమైన కన్నుల తో దిక్కుల చూస్తూఉంటాడు.]

భార్య: [అదుర్దాలో] ఏమిటి, ఏమిటి? అట్లా వెళ్లి చూపులు చూస్తున్నారు! అట్లా కన్నీళ్ళు కారుపారేమి? — ఇవ్వాళ మనకు కలిగిన ఈ అభినవానుభూతివల్ల — మనస్సు తిరిగిపోయి వికలము కాలేదు గదా! — అయ్యో, మాట్లాడలేమి?—

[భర్త వెళ్లి చూపులతో తోటంతా కలయ జూస్తూ ఉంటాడు]

భార్య: [మరింత అదుర్దాలో] అయ్యో, ఏమిటి?

[భర్త తెప్పిరిలుకుని ఒడుకుచేరి చేతిలో కలువలు భార్యవద్ద సక్లతో జారవిడిచి నిట్టూర్పుతో కూస్తుంటాడు.]

భార్య: [నీటితో కన్నులు ముఖము తుడిచి దేహమంతా చిగురు చేతులతో చల్లగా విమురుచు] ఒంటల్ల ఎట్లా ఉన్నది?

భర్త : [లీలగా చిరునవ్వుతో] ఊం!

భార్య : ఏమిటండీ, అట్లా గాభరా పెడుతున్నారు?

భర్త : పాపము! పాపము! పాపము!

భార్య : పాపమేమిటి?

భర్త : నీవు వృధాగా ఆడుర్లా పడక, పాప మా దీవా లాపాలు కాస్త విను!

భార్య : ఎక్కడ?

భర్త : మన తోటలోనే. ఏదో భాషలో పిలుస్తున్నారు?

భార్య : ఎక్కడండీ? నాకేమీ వివరణడంలేదే!

భర్త : ఈ తోటలో పూలభాష విసగలిగేట్లు నా లోపలి చెవి విప్పారజేసిన నీకే వివరణడంలేదా?

భార్య : ఎట్టే. ఎక్కడా నడలేదు. మీ విభాంతి ఏమో!

భర్త : అయ్యో! ఆ దీవలాపాలు ఒక్క భాషలో లేవు. ఏ ఏ భాషనో కూడా తెలియడంలేదు. కాని అంతా భగవంతుణ్ణి సంకీర్తనం చేస్తున్నట్లున్నది!!

భార్య : తెలియని భాషలలో చేసేది భగవత్సంకీర్తన మని ఎట్లా చెప్పగలరు?

భర్త : అదే చిత్రము. నాకేమాత్రం సందేహంలేదు.

భార్య : మన తోటలోనుంచేనా?—ఎట్లుగా వస్తున్నవి?

భర్త : మనము నరదాకోసము దేశదేశాల వూలచెట్లూ వేళామే, ఆ మూలనుంచి.

భార్య : గులాబీలలోనుంచి కూడానా?—పేర్లెన్నరినై నా విసమస్తున్నవా పోనీ?

భర్త : ఆ! ఖయాం—రహూ—పాదీ—హాఫీజ్—

భార్య : వార్లెనరో? ఎరుగుదురా? కుబ్జాకమని విసిపిస్తున్నదే.

భర్త : ఆ. నాళ్ల కావ్యాలు భాషాంతరీకరణాలలో చదివాను. పాఠశాల భకులూ, నూఫీలూ— సంస్కృతంలో ఈ మధ్యకాలపు కవులు గులాబీని కుబ్జాక మన్నారు.

భార్య : అయితే పాపము, నాళ్లంతా ఏరి కోరి వరించి కృతార్థతకోసము మన ఈ తోటలో జన్మ

తెల్పితే, మమ్ము వరమేశ్వరి పూజకు కోయక విదేశీ పుష్పాలనువి పరిహరిస్తారా, అని పోషిస్తున్నవేమో!

కావచ్చు. ఇతర దేవతలను శ్రద్ధగా భజించే వాళ్లు కూడా నన్నే అవిధిపూర్వకంగా యజిస్తున్నారనీ, భక్తుడైనవాడు ఏ ఏ రూపముగా దేవతను ద్యావము చేస్తాడో, ఆ రూపమందే వాని భక్తిని దృఢముచేస్తాననీ, శ్రీ కృష్ణ భగవానుడు ఉపదేశించలేదా?

భార్య : ఏమిటి?—

భర్త : ఇంకా ఏమని ఉపదేశించాడో తెలుసునా?

‘సమాధానం నరభూతేషు

నమద్వేష్యైస్త్రి సప్రియః

యే భజంతి తు మాం భక్త్యా

ముయి తే తేషు వాప్యహమ్.’

తెలుస్తున్నదికదా? శ్రీ కృష్ణ భగవానుల ప్రతిజ్ఞ! కూడా విను! ఆయన ప్రతిజ్ఞ కూడా కాదు అర్జునునిచేత ప్రతిజ్ఞ చేయించాడు.

భార్య : ఏమని?

భర్త : ‘కాంక్షేయ ప్రతిజ్ఞానీహి సమే భక్తః ప్రణత్యతి.’

భార్య : నిజమా?

భర్త : నిజమే. సందేహం కూడానా? వేదపురుషుడూ అంటున్నాడు :

‘ఆకాశ తృతితం తోయం

యథా గచ్ఛతి సాగరమ్

నర్యదేవ సమస్కారః

కేశవం ప్రతి గచ్ఛతి.’

భార్య : ఇదే ఆ విదేశీపుష్పాలు కూడా స్వర్గ సౌఖ్య మనుభవిస్తున్న మహాభక్తులే నంటారా?

భర్త : సందేహమా? ఇందులో పాఠశాలలే కాదు, అరబ్బులు, యూరపీయనులు, బిగుస్తులు, ఆఫ్రికనులు, యూదులు, చీనులు, బ్రహ్మ దేశీయులు, సింహళులు,—ఆ చెర్రీబాణ్ణువులో నిష్కాసులూ—ఇంకా ఎందరందరో భక్తులు ఉండవచ్చు!—

భార్య: ఆ పచ్చికవరకలలో ఏదో గలగల మంటున్నది?

వాలుకలవలె ఏమిటి?

భర్త: చూచావా, ఎంత అపరాధమయ్యేదో!—పశ్చిమార్థ గోళమని మమ్ములను మరచిపోయినారా అని కాబోలు, అక్కడ గడ్డి అకులలోమంచి వాల్చు ప్లిట్ మన్—మానపుట్టి గురించి—పూర్ణమాన పుట్టి గురించి పాడతాను—అంటూ ఆ పచ్చిక వరకలలోనుంచి వచనవద్యలు పలుకుతున్నాడు. ఆ ప్రక్కనే తోరో స్వచ్ఛమైన కలవరము కూడా పుష్పంగా వివసన్నున్నది!—

భార్య: ఈ విశ్వమంతా శ్రీ దేవీమహిమనే గానము చేస్తున్నదన్నమాట!—ఎవరి కెంతవరకు కాన నస్తుందో అంతవరకూ!—ఇవి అవి అనకుండా అనిపిస్తూలా కోసి శ్రీ శివార్చనకు వినియోగిద్దా మిక!

[ఇద్దరూ విచక్షణ లేకుండా పూలన్నీ కోస్తూ ఉంటారు.]

*

తోటలో వేరువేరుచోట్లనుంచి ధ్వనులు

హాహూహూహూ!—సహస్ర శిర్షా పురుష సహ

[సాక్ష స్పృహనపాత స భూమిం విశ్వతో వృత్తా అత్యతిష్ఠ ర్దేశాంగులం—తప్తమధ్యే మహావగ్ని ర్విశ్వాగ్ని ర్విశ్వతో ముఖ—వానవా ద్వాసుదేవస్య వాసితం తే జగత్త్రయం నర్యభూత నివాసోఽసి వాసుదేవ నమోఽస్తుతే— సర్వస్వరూపే సర్వేశే సర్వక్తి సమన్వితే—పుణ్యో గంధః పృథివ్యాం చ తేజస్వీజప్తవా మహాం— సాధుస్వపి చ సాపేషు సమబుద్ధి ర్విశ్వే!—

*

భార్య: ఏమండీ, చిలుకుచిలుకుమనే ఆ శబ్దము విని పిస్తున్నది?

భర్త: ఏనబడకేమి? ఈ పూలతోటలోనే అంతా చిలుకుచిలుకుమని చిల్లుతున్నది!

భార్య: [భయముతో] అయ్యో, ఏమండీ, ప్రళయము వలె వేలలోనుండి చీకట్లు మొలుచుకొని నస్తున్నవేమి! అయ్యో, అయ్యో!—కాలనాగాల

భర్త: పాతయి వా పాతాలే స్థావయి వా నకలలోక సామాజ్యే మాత వ్రన వదయుగం వాచం ముంచామి వైవ ముంచామి.

భార్య: [వణుకుతూ] నాకు భయము వేస్తున్నదండీ!

భర్త: భయమెందుకు?—పాతాలలోకవాసులు శ్రీ దేవీ వదపూజకు పైకి నస్తున్నట్లున్నారు!

భార్య: ఎంత నిబ్బరమండీ మీరా! నాకు మనస్సు వికలమై ఏమీ లోచనం లేదు. భయమేస్తున్నది.

భర్త: భయము దేనికి? శ్రీదేవి వాత్సల్యం మనమీద వతిపూర్ణంగా ప్రసరిస్తున్నదనుకో! 'నీలతోయద మధ్యస్థా విద్యుల్లేఖేన భాస్వరా' అని వేదమాత పలుకుచున్నది గదా! ఆ నీలతోయదమే ఏమో ఇది!

భార్య: కాదండీ! లోకాల పాపమంతా పండి ఈ విధంగా మన తోటలో మొలకెత్తుతున్నట్లున్నది.

భర్త: కానయ్య కాని, మనము కొంచెము విధానించవలె. శ్రీ దేవి అర్చనలో రౌరవాది నరకాలలో ఉండే పాపకర్ములకు మాత్రము భాగమెందుకు ఉండ రాదు?

భార్య: శ్రీ దేవిని అర్చించవలె ననే బుద్ధే గమక వాళ్లు కుంటే, నరకంలోకి ఎందుకు పోవలసి వచ్చేది?

భర్త: అసలు వాళ్లను నరకంలోకి పంపిన దెందు కనుకొంటావు?

భార్య: ఏమో మరి!—వాళ్లను శిక్షించడానికి కాదూ?

భర్త: వేపట్లా అనుకోను! వాళ్లకు సత్పాతానము కలిగించడంకోసమని వా తలంపు.

భార్య: కరుణా స్వరూపుడైన భగవంతునికి తప్పచేసిన కుమాళ్ల విధాదమాత్రము దయే ఉంటుంది కాని కోపమెందుకుంటుంది? — అయితే పీఠంలా

నరకబాధతో వశ్యాత్వాదమంది, భగవతిని ఆరాధన చేసేవారినిమూచి ఐనా పరిపూతులు కావలె ననే ఉత్కంఠతో ననున్నారల్లే ఉన్నది!

భర్త: అవును. ఇంకొక విషయము. లలితారహస్య నామాలలో ఒక్కవాచము కీర్తించినా మహా పాపాలుకూడా నశిస్తవంటూ ఉత్తర పీఠికలో ఇంకా ఏ మున్నదో తెలుసునా?

భార్య: ఏ మా విశేషము?

భర్త: విను!

'అత్రైకవామ్నో యాశక్తిః

పాతకానాం నివర్తనే

తన్నివర్త్యమహత్కర్మం

నాలం లోకాశ్రతుర్దక'

భార్య: అంటే?

భర్త: ఏమున్నది! పాతకాలను పోగొట్టడముతో రహస్య నామాలలో ఒక్కొక్క వాచము మహా త్కము ఎంత గొప్పదంటే, దాని శక్తిని పోగొట్టడానికి చతురశ భువనాలూ చాలట!—

భార్య: మనము మన రహస్య నామాలు వెలుతూ పూజ చేస్తాము కనుక వారకుల పాపాలుకూడా నశిస్తవా?

భర్త: అవును. మరి లోకంలో ఏ వున్నకూలేని కారు నలుపురంగు వీరి కున్నది చూచావా! మనము స్వర్గము ఎక్కడో దూరంగా లేదు, విశ్వమంతా వ్యాపించి ఉన్నదనుకున్నాముగదా!—మరి నరకము మాత్రమే!

భార్య: అంటే మన పూజావంతోనే నరకముకూడా ఉన్నదనా? వరే, వరే, వరే—మీ పాండిత్యాలు చాలుగాని ఇక దేవమందిరానికి వెళదాము బయలుదేరండి!

భర్త: నాకు రాబుద్ధి పుట్టడము లేదు. ఈ పూజా వనములో మధురాధిమధురమైన శబ్దాలు వివరమన్నవి. అవి ఆలకిస్తూ ఇక్కడే ఉండి పోలాను. విను ఆ మధురమైన గీతాల

లాలము వాల్మీకి మహర్షి వాక్కు! ఆ బంధర ఝంకారము విను, వేదవ్యాస మహర్షి ఓంకార నాదము! ఆ చిలుకల కలకలం విను, శుక మహర్షి భాగవత గానము! ఆ శారీకం కలవరము విను, కాలిదాసాది మహాకవులవాణి!—ఆ పూల పాటలు ఎన్నెన్ని రాగాలతో ఎంత శ్రావ్యంగా ఉన్నవో విను!—అహ!—

భార్య: వాకేమీ వివరడడము లేదే!—ఇక శ్రీనివాసు తీరిక లేదు. సంధ్యావందనాది విశ్వకర్మలకు వేళదాటి నది. దేవపూజకు వేళ అవుతున్నది. మీరు కూడా త్వరగా లేవరండి!—

భర్త: రాను. ఈ పూజావనములో కూర్చోవడమే సంధ్యావందనాది విశ్వకర్మలుగాను, శ్రీ దేవ్య ర్చనగానూ, నా కున్నది. రాను—రాను—ఇక్కడే ఉంటాను.

భార్య: మీ కవిత్యాలు చాలించి నా మాట విని, రండి

భర్త: రాను—రాను—అహ! ఆ పూల మృదుమధుర కలరవాలు విను, విను! అహ!—అహ!—

భార్య: వాకేమీ వివరడడం లేదు. ఈ ఎండకు ఒళ్లంతా చిటచిట లాడుతున్నది—నేను వెళ్లు తున్నాను!—

[పూలనజ్జలతో నిష్క్రమిస్తుంది]

తోటలో మూల మూలంనుంచి నానావిధానంద శబ్దాలు—

హోవు హోవు హోహూ! — హంస స్సోహం— హల్లేలులా హల్లేలులా హల్లేలులా—ఓం మణి వద్దేహం—నమా నమా సేదేసీయో—లాలు లాహం ఇల్లాల్లాహూ—అనల్ హక్—శివోహం, ఓహం, శివోహం—

భర్త: అహ! అహ! అహ! ఈ వనమంతా బృంద గానముతో మారుమ్రోగుతూ గొల్లుమంటున్నది!—అహ!

[అకస్మికముగా నిశ్శబ్దమవుతుంది]

బర్త : ఏమిటిది? చెవులు గింగురుమని ఒక్కపెట్టున చెవిటిదనము వచ్చినదేమి? ఆ పూలపాటలేవి? మాటలేవి? గునగునలేవి? — ఇందాకటిమంచి వినబడ్డట్లున్నది భ్రాంతి బిడంటుందా? ఏమి టబ్బా! — [దిక్కులు చూస్తాడు. నిశ్శబ్దం] ఏమి టబ్బా ఇది! [చెవులు చేతులతో విన్నదీను కుంటాడు - నిశ్శబ్దం] అహ! ఈ పూలభాష ఏదో సుకృత విశేషంచేక ఇవ్వార కాస్త లీలగా

వినిపించింది. అంతమాత్రాన ఈ లోటలోనే ఎల్లకాలమూ కూచుంటే వినబడుతుందా? — ఆ భాగ్యము ఏ జ్ఞానులకో? — ముకా అంత భాగ్యము! హూం!

[విరక్తితో నెమ్మదిగా అడుగులు వేసు కుంటూ బిల్వదళాల సజ్జతో పూజామందిరము వైపుకు నిష్క్రమిస్తాడు.]

(అయిపోయింది).

ద్వి ప ద వా జ్ఞ య ము

శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావు

తెలుగు సాహిత్యము అనువాద రచనలని, స్వతంత్ర రచనలని రెండు విభాగ విభాగాలుగా ఉన్నది. స్వతంత్ర రచనలు ద్వీపద, ఉదాహరణము, యక్షగానము సంకీర్తనము అనునవి. వీనిలో మొదటిదైన ద్వీపదను గూర్చి జరిగిన కృషి పరితమే యీ గ్రంథము. ఇందులకా గ్రంథకర్తకు పి. హెచ్. డి. పట్టము లభించినది.¹

ఇట్టి గ్రంథములు ప్రాయశఃకముగా పరిశోధనాత్మకములు. గ్రంథకర్త ఏదైనా ఒక విషయమును గూర్చి విశేషముగా పరిశీలించేసి, మూలగ్రంథాల నామూలాగ్రముగా అవలోదన కానించి ఒక క్రొత్త సిద్ధాంతమునుగాని — దృక్పథమునుగాని ప్రతిపాదించ వలెను. ఇట్టి పరిశ్రమకు 'మౌలికత' ప్రధాన లక్షణము.

కాని ప్రస్తుత గ్రంథములో అట్టి వ్యతిరేకత లక్షణ మంతగా గోచరించుటలేదు. ఏలననగా, ఈ రీతి గ్రంథములలో నియతముగా నుండగల—

“గ్రంథ సూచిక”

ఇందు లేదు²—ఇది ఒక వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన గ్రంథము కాబట్టి ఇందు ముద్రితా ముద్రిత గ్రంథ వివరములను సమగ్రముగా రెలుపు నట్టి 'గ్రంథ సూచిక' ముఖ్యముగా చేర్చుట అత్యంతావశ్యకము. ఇట్టి గ్రంథ సూచివే ఇంగ్లీషులో "Bibliography" అందురు. అయితే గ్రంథకర్త ఈ గ్రంథము రిచ వుటలో కొన్ని గ్రంథముల విచ్చి వాని కీ క్రింది శీర్షిక నుంచెయ్యవచ్చు.

‘ఉపయుక్త గ్రంథములు (Bibliography)’

‘Bibliography’ అనగా ‘గ్రంథ వివరణ పట్టిక’ అని అర్థము కాని ఉపయుక్త గ్రంథములన్న

యర్థము కాదే? ఇక సమన్వయమెట్లు? నీ సందర్భమున ద్వీపదగ్రంథసూచికను గూర్చియు గ్రంథకర్త దానినెట్లు సంగ్రహించినదియు లోకమెఱుంగుట యావశ్యకమైనది.

‘ద్వీపద వాఙ్మయ సూచిక’ ఈ గ్రంథకర్త పరిశోధన ప్రారంభింపకముందే ముద్రితమైనది. ఆ వివరము లిది.

ద్వీపద కావ్యములను గూర్చి నేను పరిశోధన చేయుట క్రి. శ. 1950 లో ప్రారంభించి రెండేండ్లు పరిశ్రమించి పై వాఙ్మయ సూచికను ప్రకటించితిని³. అముద్రితములకు, మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారము—తంజావూరి పుస్తకశాల, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పుస్తకభాండాగారము, గోలుకొండ కవుల సంచిక పరిశీలించితిని. ముద్రితములకు ఆంధ్రవాఙ్మయ సూచిక—బ్రిటిషు మ్యూజియము లైబ్రరీ కేటలాగు (లండను) సంప్రదించినాను, అన్నింటికీ, సంఖ్య లిచ్చియున్నాను. అలభ్యములైనవాని కాకరములు తెలిపి, ఆ ఆకరముగల గ్రంథములు ముద్రితమో అముద్రితమో

1. ఇట్టి పట్టములకు మూలములగు రచనలకు ఇంగ్లీషుభాషలో “Thesis” అని యందురు—తెలుగున “సిద్ధాంత వ్యాసము” అనియు “పరిశోధక వ్యాసము” అనియు వ్యవహారము గలదు.

2. దీనికి బదులు ‘ద్వీపద గ్రంథముల జాబితా’ ఒకటి గ్రంథాంతమున అనుబంధమున గలదు—దాని వివరము మీ వ్యాసాంతమున గలదు.

3. A bibliography of Dwipada Kavya Literature in Telugu. Annals of the Oriental Research, University of Madras. Vol IX 1951—52 Part I Pages 1—33; Vol X 1952—1953—Part I Pages 33—62.

తెసినాను. కొన్నింటుల అముద్రితములలోని విశేషములు తెలిపాను. ఆ మాదిరిగానైన యొక్కన్నదో ఒక ఉదాహరణమును చూపుచున్నాను.

'పుట 52.'

1. కవి-సరసింహకవి ఎల్లకర (కృష్ణయామాత్యుని పుత్రుడు.)

2. కాలము-(క్రీ. శ. 1580.

3. కవి కృతులు-భారత సావిత్రి వచనము.

4. ద్విపద కృతులు-మార్కండేయ పురాణము (కవి సుత్తిలో నన్నయ, తిక్కన, శ్రీనాథుడు, పెద్దన, తిమ్మన, అయ్యలరాజు రామభద్రుడు గలరు.)

5. కృతి విషయము-కొమరవోలు రాజగోపాలరాయనికి కృతి. గ్రంథము పర్వసాహిత్య కృతి కాలవసేనుని రణరంగమున గూర్చిన ప్రస్తావన గలదు-కాలవసేనుడు కాడవసేనుడు పల్లవరాజు కాడగును.

6. కృతి వివరణము.

అ. ముద్రితము-ముద్రాక్షరకాల.

ఆ. అముద్రితము-ప్రా.భా-సంఖ్య R 132 డి. 980.

పై యుదాహరించబట్టి యిది కేవలము వాఙ్మయ సూచికగాక, వివరణాత్మకమైనదని కవి కాలనిర్ణయాది విశేషములతో నున్నదని స్పష్టమగుచున్నదిగా! ప్రస్తుత గ్రంథకర్త పై గ్రంథములోని విషయము లెన్నింటిని తూ. చా. తప్పకుండా, ఆయాస్థలములలో ఉదాహరించుటయేగాని వేరొందు లేదు. అముద్రిత ద్విపద గ్రంథముల విషయమై, గ్రంథకర్త, పై సూచికలోని గ్రంథములకంటె, వేరు క్రొత్త గ్రంథముల వేదయు నిరులేకపోవుటయే యందుకు తార్కాణ. మఱియు నీ వ్యాసమునందే గ్రంథకర్త విడిచిపెట్టిన-ముద్రితాముద్రిత ద్విపద కావ్యములను పరిశీలించినచో నాతడు-పై వాఙ్మయ సూచికతప్ప-దానికి మూలమైన వివరణాత్మక గ్రంథ

మును చూడలేదని విశదమగుచున్నది.⁴

ఇక గ్రంథ విషయ ప్రస్తావన.

ద్విపద-మధుర కవితలు

ఉపకమణిక 2 వ పుటలోనే గ్రంథకర్త ద్విపద, పదకవితలో దేశభాషలు చెందినదని యిట్లు వ్రాసియున్నాడు.

'పదభాష' (1) బుద్ధదేశభాష (2) దేశభాష అని రెండు భేదము లున్నట్లు ఆచార్య పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు విభజించియున్నారు.⁵ ఆ విమలకవీని వివరణము గలదు--ఆ వివరణము పెద్దదిగా నుండుటచే ముఖ్యభాషల నుదాహరించుచున్నాను.

'శుద్ధదేశభాష'లోని పదములు సామాన్య ప్రజలలో, ప్రజాపక్షాంతే పుట్టి వారి ఆదరాభిమానములతో తరించి కర్వార తరములవారిని తరింపజేయు ప్రజాకవిత్వ మనదగినది తెలుగులోని బాలాగామ్యకథ, లక్ష్మమ్మకథ, కామమ్మకథ, అంకమ్మకథ, చిన్నమ్మకథ, బొప్పిలికథ, ఆరు మరాటిల కథ, కాపుకథ, బంగారు తిమ్మరాజుకథ, కుమారరాముని కథ, దేశింగురాజు కథ యిత్యాదులు - ఈ భాషలోనివి. ఇవి ప్రాధసాహిత్య రచనలుగా పరిగణించ వీలులేనివి.

పాదగద్య పదకవిత్యమైనను, హాసయోగ్యమైన పద్యకవిత్వముతో సమానమనదగు సారస్వత ప్రతిష్ఠను పొందినట్టిది దేశభాష.....ద్విపద కావ్యములు, రంగడులు, ఉదాహరణలు, గద్యలు, కితకములు, యక్షగానములు, దండకములు, మున్నగు తెలుగు సాహిత్యప్రక్రియలు ఈ దేశభాషలో చేరదగినవి.'

4. ఇట్లు సంపూర్ణముగ నీ సూచిక నున యోగించియు గ్రంథకర్త తా నొక్కమారే, ఈ సూచికను సంప్రదించినట్లు 319 వ పుటలో నదియు సదోజ్ఞాపికతో వ్రాసియున్నాడు!

5. పుట యధుగున యదోజ్ఞాపిక.

1. మా. గౌతమవ్యాసములు-పుట 112.

2. మా. గౌతమవ్యాసములు-పుట 113

అని కలదు.

పై వాక్యముల వారముగా చేసికొని, గ్రంథ కర్త గ్రంథమును ప్రారంభించి ద్వీపదమ దేశకవితా శాఖయందు జేర్చి, దానిపై గ్రంథ మంతటివి విర్మించియున్నాడు. కాని వదలితలలో పై శుద్ధ దేశి దేశాభా విభజనము ప్రాచీనలాక్షణిక మతము నకు అత్యంతము విరుద్ధము—సాహిత్యమున వదనద్య కవితా ప్రక్రియల సన్నిటిని, ఏకాకారముగా గ్రహించి వానినాని రచనా తత్వములనుబట్టి—నాలుగు విధ ములుగా లాక్షణికులు విభజించియున్నారు. వీనికే 'చతుర్విధ కవితలు' అని పేరు. ఈ చతుర్విధ కవితలనే ఆశు, మధుర, చిత్ర విస్తర కవిత్వములు' అని యందురు.⁶

అంగుర లాక్షణికులలో అప్పకవికి పూర్వుడగు వాత్సకవి రామవయ్య అనువతడు, తన లక్షణ దీపి కలో ఈ చతుర్విధ కవితలను వర్గీకరణముచేసి వివరించియున్నాడు. అది చాలా దీర్ఘముగ నుండుటచే, మధుర కవితలను గూర్చి పూర్తిగా దెల్పి తక్కిన వానిని గూర్చి సంగ్రహముగా దెలిపెదను.

ఆశుకవిత్వం బన్నది

ఏకపాద, త్రిపాద, కలన విషమ సమప్య పూర్తులు, ప్యస్తాక్షరి, న్యస్తాక్షరి, నిష్పేడాక్షరి రచనా చమత్కృతులు, అష్టావధానములు, ఘటికాశత గ్రంథకల్పన, ఆకాశ పురాణము, తత్కాలోచిత గీతి రచన లనునవి యాశుకవిత్వము—

మధురకవిత్వం బన్నది

నాటకాలంకారములు, కళికోత్కలికలు, విభక్త్యాది దేవతోదాహరణములు, సప్తతాళపటనలు, వట్టుట్లు, గీతప్రబంధములు, చతుర్బుద్ధిక అష్టభుద్ధికలు, బిరుదావళి, నామావళి భోగావళి, జయ హేష, చతురుత్తర సంఘటనలు, యక్షగానమున వెలయుపదములు, దరువులు లీలలు ధవళములు మంగళహారతులు శోభనములు, ఉయ్యాలబోలు, జక్కులజేకుపదములు, చందమామ నుద్దులు అష్టకములు ఏకపద ద్విపద చతుష్పద షట్పదాష్టపదములు నవి యాదిగాగలవన్నియు లయప్రమాణంబుల నొప్పి మృదు మధుర వచన రచనల ప్రసిద్ధిం దైనయవి మధుర కవిత్వములు.

చిత్రకవిత్వంబన్నది—

పాదగోపవంబును, పద్యభ్రమకంబును, పాద భ్రమకంబును, అనులోమ విలోమ గీతి పద్యంబులు, కందగీత కందద్యము గర్భిత వృత్తంబులు..... అష్టదళ, షోడశదళ, ద్వాత్రింశద్దళ పద్య బంధంబులు, చక్రాదోళికాచ్చత్రబంధంబులు..... కంకణ సర్వతోభద్ర కల్పిత కల్పవల్లరి నవి యాదిగా గలుగు బహువిధ రచనా చమత్కారంబులు చిత్రకవి త్వంబు.

విస్తర కవిత్వంబన్నది—

ఇష్టదేవతా ప్రార్థనంబును, కృతికర్త వంశావళియు, పుర గిరి మృగయా యాత్ర వన జలనిధి..... రణక్రీడ దిగ్విజయంబు నాదిగా గలుగు నష్టాదశ వర్ణనలు, అలంకారంబులు, రీతులు, శయ్యలు, వృత్తులు—పాకంబు లు, తేజలు, శ్లేషలు ధ్వనులు వ్యంగ్యములు నవి యాదిగా గలుగు కావ్యలక్షణంబులు గలిగి పంచలక్షణ దశలక్షణంబులనొప్పి కథా పరణి వర్ణిల్లుటంజేసి యది విస్తర కవిత్వంబన్నది మహాప్రబంధంబు.⁷

6. ఈ సంప్రదాయము నన్వయనాటినుండి వచ్చుచున్నదే—భారతావతారిక 1-8 లో నిది గలదు. శ్రీనాథుడు వైషదమున (1-11) లో దీని సమన రించియున్నాడు. ఇది నన్నయ కాలముననే యున్నట్లు తమిళభాషలో—'యాప్పిరంగోకారికై' అను ప్రాచీన గ్రంథమువలన తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ వివరము లకు—చూడుడు. తెలుగు కవుల చరిత్ర—ఇంగ్లీషు ఉపోద్ఘాతము. క్రీ. శ. 1656 లో అప్పకవీశ్వరముండి ఈ సంప్రదాయము మఱుగుపడి ఆశు బంధ గర్భ చిత్ర కవిత్వములని ప్రచారములోనికి వచ్చినది.

7. లక్షణాదీపిక అముద్రితము. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలలో మున్నది. సంఖ్య డి. 1929. దీని నుండి క్రీ. శ. 1950 లో నా ఉదాహరణ వాఙ్మయ చరిత్రలో పై విషయమును పూర్తిగా ముద్రించి యున్నాను. కాని యిప్పుడు ఆ పుస్తక మలభ్యము. నేటి సాహితీ విమర్శకులలో నే యిద్దరు ముగ్గురో తప్ప ఈ విషయమును గుర్తించిన వారే లేరు—

పై వివరణమునుబట్టి ద్విపద మధురకవిత్వా ఖాళి కు జేరినదని స్పష్టమగుచున్నది. ద్విపదయే కాదు. నేడు మనము దేశిగా వర్గిణింపుచున్న పద వాఙ్మయమంతయు నీ మధుర కవితాఖాళియే యని నిర్ణీతమగుచున్నది. మఱియు దేశిమార్గ కవితా భేదములను సమన్వయించుచు సాహిత్యకమ పరిణామానుకూలముగనున్న పై విభాగమేలతో, సముచితముగను, నపేక్షకముగను, శాస్త్రీయునునై యున్నది.

వాస్తవికస్థితి యిట్లుండగా, ఈ శుద్ధదేశి—దేశివిభాగ మెట్లుత్పన్నమైనది దురూహ్యముగ నున్నది. ఇక ఈ శుద్ధదేశిఖాళికు సంబంధించినవని యిచ్చిన కథలు—పదునేడు పదునెనిమిదవ శతాబ్దాల వాటిని. ఈ వాటికి పై సంప్రదాయమే ‘బుప్తమై’ నందున నీ విభాగము కేవల మూహాశయమని నిరాధారమని యేర్పడగలది.

ద్విపద కావ్యములు :

భాషావ్యాకరణ సంప్రదాయములు

పాల్కారికి సోమరాఘవి బసవపురాణ వండితారాధ్య చరిత్రముల⁹ ప్రకటించబడినతోడనే, అందరి కవిత్రయ విలక్షణ భాషాసంప్రదాయములు—తెలుగు భాషా చరిత్రమున నొక పరివర్తనము గల్గించినవి. భాషానేత్రులందఱును వేక్రగీతముగా శివకవులభాష—అంధభాషా పరిణామ చరిత్రమున నొక ముఖ్య ఘట్టమని గుర్తించిరి. వ్యాకరణ సంహితా పర్యవ్వాది మహాగ్రంథములలో దీనినిగూర్చి విమర్శలు సాగినవి.¹⁰

ఇట్లున్నను—ప్రస్తుత గ్రంథమున ‘ద్విపద కావ్యములు—భాషా సంప్రదాయములు’ అను ప్రకరణమే లేదు. ఇది యీ విధాంత వ్యాసమున నొక గొప్పలోపము. ఏవో కొన్ని వ్యాకరణ విశేషములను, ‘సంహితాకనము’ అను శీర్షిక క్రింద జేర్చుట జరిగినది. దీనినిబట్టి గ్రంథకర్త ప్రణాళికతో నీ ప్రకరణము మొదటనుండి లేనేలేదని చెప్పవలసియున్నది.

ఒక్కభాషా విషయముననేగాక, తక్కిన విషయములలోను, ద్విపద వాఙ్మయమున పై రెండు గ్రంథములకుగల విశిష్టత యీ గ్రంథమాలమున నభివ్యక్తము కాలేదు. వానిలో కొన్ని—

జాతీయ సమైక్యత

బసవపురాణ వండితారాధ్య చరిత్రలలో తెలుగు దేశమునందలి శివభక్తుల చరిత్రలేకాక, తమిళదేశము నందలి ఆరువత్తుముప్పురునయనూరుల కథలను, కన్నడదేశమునందలి బసవ మొదలగు మహాభక్తుల కథలను ప్రచురించబడుటచేత నవి ప్రథమముగా దక్షిణభారతదేశమున, తెలుగుల, తమిళుల, కన్నడుల జాతీయ సమైక్యతాభావమును ఏర్పరించినవి.

భాషా సమైక్యత

దక్షిణదేశమున, శ్రీశైలక్షేత్రమునకు శివరాత్రికి తెలుగు, తమిళ, కన్నడ, మహారాష్ట్ర దేశములనుండియేగాక ఉత్తరహిందూస్థానమునుండి శివభక్తులు వచ్చెడివారు. పాల్కారికి సోమరాఘడు వండితారాధ్య చరిత్రలో తమిళ, కన్నడ, ఆరె (మహారాష్ట్ర), సంస్కృతభాషలలో వారెల్లు సంభాషణ వెఱపినదియు, శివుని స్తుతించినదియు వాయభాషలలోనే వ్రాసి తెలుగున భాషాసమైక్యతను మొదలు ప్రవరించెడియున్నాడు.¹⁰ వండితారాధ్య చరిత్రనుబట్టి సంస్కృతభాషకూడ ఆ కాలమున విత్యవ్యవహారములో మన్నుట్లు తెలియుచున్నది. (కీ. శ. 778 లో ఉద్భోతన మహాకవి, ప్రాకృతభాషలో, ‘కవలయనాల’ అను కావ్యమును వ్రాసి—అందు పదునెనిమిది భాషల ప్రసక్తి తెచ్చెయున్నాడు. దీనివెనుక దేశభాషలలోగాని

8. ఈ రెండు గ్రంథములను, విపులీకరిత లతో ప్రకటించజేసి కవితావిశేషములతోపాటు, భాషా విశేషములను నలువదోడ్గ (క్రిందట పండితలోకము దృష్టికి తెచ్చిన కీర్తి అంధగ్రంథమాలవారిది. ఇప్పటికిని నీ భాషనుగూర్చి కూలంకషముగా వ్యాసంగము జరుగనేలేదు.

9. బసవపురాణ ప్రయోగాల సమర్థన—అంధప్రాతిక విశారి సంవత్సరాది సంచిక.

10. దీని ననుసరించియే నేను కన్నడాంధ్రముల పరస్పర ప్రభావమునుగూర్చి, ఒక ప్రత్యేక గ్రంథము వ్రాసి, యీ రెండింటికిగల పన్నిహిత సంబంధము విశదపఱచితిని.

సంస్కృతమునగాని ఇతర దేశభాషల ప్రవృత్తి తెచ్చిన కావ్యము పండితారాధ్య చరిత్ర తప్ప వేరొకటిలేదు.

విజ్ఞాన సర్వస్వము

ఈనాడు ప్రచురమగుచున్న, విజ్ఞానకోశ, విజ్ఞాన సర్వస్వములకు నాంది గావించింది పండితారాధ్య చరిత్రమే. అది తెలుగువారి లోలి విజ్ఞాన సర్వస్వము¹¹. దీనినలన నీ ద్విపదకృతులను, కేవలము తెలుగు సాహితీ పరిణామద్వైత సేవాక భారతీయ సాహిత్య దృష్టితో పరిశీలించవలెనని నృష్టమగుచున్నది.

ద్విపదచ్ఛందో విశేషములు

‘ద్విపద చ్ఛందస్సు పాల్కురికి సోమనాథుడే సృష్టించెనని (శ్రీ పేడపదాలు వెంకటరావుగారు ‘సోమన సృష్టించిన చందస్సు’ అను వ్యాసమునందు వ్రాసిరి..... కాని సోమనాథునికి చాల పూర్వకాలమునుండియే తెలుగున కలదని నిరూపించవచ్చును.’ పుట 36). ‘సోమన సృష్టించిన చందస్సు’ అనగా సోమనాథుడంతకు ముందున్న ద్విపదచ్ఛందస్సులో కొన్ని ప్రత్యేక లక్షణముల నేర్పడిన ఆ చందస్సున నొక మాతన మార్పమునకు సృష్టి కర్తయయ్యెనని యర్థమేకాని ద్విపద యంతకుముందు లేదను సర్థముకాదు. కవిత్వములో ఎఱ్ఱన, తిక్కననుగూర్చి చెప్పెను ‘తను కావించిన సృష్టి తక్కిరులచేతంగాదు’ అని ప్రశంసించినాడు. అప్పుడు తిక్కనకన్న ముందు కావ్యములే లేవని, తిక్కనయే మొదట కావ్యపుష్టి చేసెనని యర్థమా?

ద్విపది—ద్విపద

ఇందీ శబ్దములను గూర్చిన విచారణ పరిగ చేయబడ లేదు. సంస్కృత నిఘంటువులలో ఋక్కున కర్థమయినప్పుడు ‘ద్విపద’ అనియు, మాత్రాచ్ఛందో విశేషము గునపుడు ‘ద్విపది’ అనియు కలదు.

‘ద్విపదాస్త్రీ వ్యాపాదావస్యోః పాదస్యాన్త్యలోపః టాది భత్వాల్పదాదేశః - ఋగ్విశేషే - చందోభేదే - షీప్ - ద్విపది’ (శబ్దరత్న మహానిధి)

ద్విపదా—స్త్రీ ఋగ్విశేషపాదస్యోః సంఖ్య పూర్వస్యేతి పాదస్యాన్త్య లోపః టాబ్బునీతి టాని పాదఃపత్.

ద్విపది—స్త్రీ—మాత్రా పుత్రాంతరేః అదౌ షట్కల సంగత మేత త్తదను పంచమశ్చక్రం గుర్యంతమ్ ద్విపది భవతీహ విశత్యష్టకలందలమ్.

(శబ్దార్థ చింతామణి)

పై సంప్రదాయము ననుసరించియే విన్న కోట పెద్దన ద్విపది యని వాడియుండును. పాల్కురికి సోమనాథుడు దీని నెఱిగియుండియు తెలుగు ద్విపదను, వేదముతో సమానప్రతిపత్తి గడింపదలవినవాడు. గావున—ద్విపదిని విదధి—ద్విపద శబ్దమునే నిర్ధారించియున్నాడు. ద్విపది మాత్రాచ్ఛందో విశేషము గావున—నీ ద్విసంప్రదాయములను సోమనాథుడు సమేపకము చేసివాడని చెప్పవచ్చును.

సోమనాథుడు ద్విపదను, అటు మహాకావ్యేన యోగియగు భాషగాను, ఇటు గేయరూపముతో పాటగా పాడదగినట్లుగాను ఎల్లు దిద్దితీర్చెనో, ఆ వివరణ మిందులేదు.

‘అరుదగు దానయ్య యజునత్తుముపుర
చరితంబులును శ్రీ బసవపురాణంబు
నేలలు వెల్లుచు నింపు సాపార
కైలిమ్మె గ్రాలును చదివెడివారు.’

పర్యత ప్రకరణము పుట 433.

బసవపురాణమును నీలలు వెల్లుచు చదువుట యెట్టిదో యందు తెలువబడలేదు. ఈ విషయము వేరొకచో తెలువబడినది.¹²

ద్విపద వాఙ్మయ పరిణామము

తెలుగున ద్విపద వాఙ్మయమునకు హేతు భూతమైన వీరశైవ మత సంప్రదాయములను గూర్చి గాని, మత సాహిత్యములకుగల యునినాథాన సంబంధమును గూర్చిగాని గ్రంథకర్తకు నిశ్చితాభిప్రాయములు లేకపోవుటచేత—ఈ ప్రకరణమునందలి విషయము లసంగతములైనవి. ఉదాహరణ కీ క్రింది వాక్యము చూడుడు.

11. చూడుడు—పరిశోధన—పాల్కురికి సోమనాథ సంవిక—శ్రీ తిమ్మావఱ్ఱరి కోడందరామయ్య.

12. చూడుడు కిన్నెర జాన్యువరి 1955 వృత్తిక—జానపదగేయ వాఙ్మయము.

'శైవమతానుయాయులలో పాశుపతులు, కాపాలికులు, కాలాముఖులు, గోరక్షనాథులు — రాసేశ్వరులు మున్నగు తెగలు తర్వాత నేర్పడినవి.' వీనిలో పాశుపతులు, తర్వాత ఏర్పడుట యేమి? శైవమన పాశుపత సంప్రదాయ మతిప్రాప్తమైనది. ఈవాటికి ఆరాధ్యశైవము, పాశుపత సంప్రదాయమే. కాపాలికులు, కాలాముఖులు, వామాచారము లేక తాంత్రిక సంప్రదాయమునకు జెందినవారు. ఇక 'గోరక్షనాథులు' అనునది శైవములో వేరు తెగకాదు. అది నవనాథసిద్ధ సంప్రదాయమునకు చెందినది. గోరక్షుడు నవనాథ సిద్ధులలో నొకడు. నాథ వదియ లేక సిద్ధ సంప్రదాయము. ఇట్లే రాసేశ్వరులు—అనగా రసనాథులు. వీరిది సిద్ధసంప్రదాయమే—రసనాథసిద్ధులని పేరు. పై వివరణనుబట్టి, ఒక్కపాశుపత సంప్రదాయము తక్కు తక్కినవి భక్తి ప్రధానమైన వీరశైవములో సంబంధములేదని తెలియవలెను.¹⁸

ప ర్గీ త రణ ము

వీరశైవమత సంప్రదాయము లక్షగాన కాక పోవుట నీ గ్రంథమున పర్గీతరణ విధానము అప్పినది. కేవలము మతప్రాధాన్యముగల, ఈ ద్విపద నామాయమును నీ క్రింది విధముగ విభజింతుట సరికాదు.

1. పారాణికములు 2. కావ్యప్రబంధములు
3. క్షేత్ర మహాత్మ్యములు 4. భక్తి ప్రబోధకములు 5. చారిత్రకములు 6. వంశకీర్తనలు 7. కల్యాణాత్మకములు 8. ప్రతమహాత్మ్యములు 9. తాత్త్వికములు 10. చిత్రాభాసములు.

ఈ మత ప్రాధాన్యము ననుసరించి పై రెండు ప్రకరణములను నీ క్రింది రీతిని విభజింపవలెను.

పరిణామ ప్రకరణము

1. మతము—హిందూము.

శైవమతము—ద్విపద కావ్యత్వము.

ప ర్గీ త రణ ము

1. శైవము 2. వైష్ణవము 3. అద్వైతము 4. నాథవదియము. ఇట్లు విభజించిన పై పర్గీ

కరణములలోని 2. క్షేత్రమహాత్మ్యములు 4. భక్తి ప్రబోధకములు 8. ప్రతమహాత్మ్యములు 9. తాత్త్వికములు పై నాల్గింటిలో వంశకీర్తనములగును. అపైని తాత్త్విక హిందూత్వమునకు జెందిన పురాణ ఉపాఖ్యానములు చారిత్రకములు ప్రకీర్ణములు అను విభజన చేయవలెను.

ద్విపద కవిత్వయము

కావ్య నామాయమున కవిత్వయమునలె ద్విపద నామాయమున కవిత్వయమున్న సంగతి గ్రంథకర్తకు గుర్తులేక పోవుటచేత, నీ ప్రకరణములలో చర్చిత చర్చణముగా చెప్పిన వానినే తిరిగి చెప్పవలసి వచ్చినది. ద్విపద కవిత్వయము ముప్పురు.

పాల్కురికి సోమనాథుడు

సోమనాథుడు ద్విపద చృందోరచనకేకాక, తరువాత తెలుగున వెలసిన, వీరశైవ నామాయమున కంతటికి నప్పటికర్త. అతడు తన గ్రంథములలో సంగ్రహముగా ప్రచురించిన విషయములను నా వెనుకటివారు విపులీకరించిరి. ద్విపద కవిత్వయమున—అయ్యుడు - యాజ్ఞాదుకూడ సోమనాథుడే.

తాళ్లపాక చిన్నన్న

ద్విపద కావ్య చక్రవర్తులగు తాళ్లపాకవారు వైష్ణవమును ద్విపద మూలమున న్యాపి జెందించిరి. వారిలో చిన్నన్న సోమనాథుని వెనుక ద్విపద చృందస్సులో ప్రత్యేక లక్షణముల నేర్పజివిన మహాకవి¹⁹. దినమునకు వేయి ద్విపదలు చెప్పగలదిట్ట.

కట్టా వరదరాజు

వైష్ణవ మతానుయాయుడైన వరదరాజు రామాయణము, తెలుగున ద్విపద రామాయణము

13. దీనినిబట్టి గౌరవ నవనాథ చరిత్ర శైవ పారాణికకాళలో చేర్చుట యనుచితము.

14. చిన్నన్న ద్విపద లక్షణములు—'ద్విపద చృందో విశేషములు' అను ప్రకరణముననే గ్రంథకర్త చెప్పవలసియుండెను. అట్లుగాక, ఆ విషయమును 'ద్విపద నామాయ పరిణామమున' (పుట 89) దానిని చెప్పుటచేత, అది అస్థాన పతితమైనది.

లన్నింటికన్న పెద్దది. సంఖ్యా పరిగణమున తెలుగు ద్విపద కావ్యములలో రెండవది.

ఒక కాళా వాక్యమును ఉత్పత్తి వికాసమును గూర్చి, రచన చేయుచున్నప్పుడు తత్కర్తకు సమగ్ర దృష్టియుండుట యావశ్యకము.

ఇక కొన్ని గ్రంథములను గూర్చి. —

శివ రహస్యఖండము

పుట 137. 'శివరహస్య ఖండమును పంకాయలపాటి వీరభద్రకవి, కోడూరి వెంకటాచలపతి, ముదిగొండ బ్రహ్మయలింగరాధ్యులు — అనువారు పద్య కావ్యములుగా రచించినారు. వీనిలో ముదిగొండ బ్రహ్మయలింగరాధ్యుల శివరహస్యఖండము మాత్రము ముద్రితము.'

శివరహస్యఖండ కృతికర్త కోడూరి వెంకటాచలపతిగాని వెంకటాచలపతి కాదు. ముదిగొండ బ్రహ్మయలింగరాధ్యులకృతి పదనము కాని పద్య కావ్య మెంతమాత్రముగాదు¹⁵. కోడూరి వెంకటాచలకవి ('ఆశ్వాసాంతగద్యలో' బాలనరస్వతి నామాంక వెంకటాచల నామధేయ' అని కలదు) శివరహస్య ఖండము 28 ఆశ్వాసముల మహాగ్రంథము. లోకారాధ్యులు కొడిమేల రాజలింగరాధ్యులవారిచే, స్వకీయ శైలప్రచారిణీ ముద్రాక్షరశాలయందు పరంగలులో క్రీ. శ. 1931 లో ముద్రితమైనది.

మార్కండేయ పురాణము

'మార్కండేయమునిచరిత్రమును మార్కండేయ పురాణము' అనుపేర 8 ఆశ్వాసముల ద్విపద గ్రంథముగా పర్వతమంత్రి లింగన రచించినాడు.....

పర్వతమంత్రిలింగన రచితమగు 'వీరమాహాశ్వరాచార సంగ్రహము' అను ద్విపద గ్రంథము పత్తమాశ్వాసమునందు మార్కండేయ మునిచరిత్రము సంగ్రహముగా కలదు. దానినే లింగకవి ప్రవచించి 8 ఆశ్వాసములుగా రచించినాడు.'

లింగకవి రచించిన 'మార్కండేయ పురాణము' అను 8 ఆశ్వాసముల గ్రంథమే లేదు.¹⁶

'అనుచు మార్కండేయ మునిపురాణమున మునినాథుడగు మాతమువియు మార్కండ

మునివల్లభు చరిత్ర మునుల కందఅకు

విసజ్జిప్సె.....

లీల పర్వతమంత్రి లింగనామాత్య ధారుణి చాంద్ర తాకకంబుగను శ్రీ రమ్యమై సర్వ సంసేవ్యమగుచు వీరమాహాశ్వరాచార సంగ్రహము నందు మార్కండేయు డను మునిచరిత నందమైతగ నష్టమాశ్వాసమయ్యె.

మూలగ్రంథమున స్పష్టముగా మార్కండేయ పురాణము '8 ఆశ్వాసము' అని తెలుసగా, ఈ గ్రంథ కర్త 8 ఆశ్వాసముల గ్రంథముగా భావించి, రెండు చోట్లను తప్పుగా వ్రాసినాడు. ఇది సది యాశ్వాసముల గ్రంథము. 1. విభూతి మహిమ 2. రుద్రాక్ష మహిమ 3. పంచాక్షరి మహిమ 4. హరనామ మహిమ 5. శివలాతి మహిమ 6. శంఖచక్రతృత్తి 7. విష్ణు శాస విమోచనము 8. మార్కండేయ చరిత్ర 9. శర భేద మహిమ 10. వ్యాసశిక్ష — ఈ శీర్షికలను బట్టి మార్కండేయ చరిత్ర 8 వ ఆశ్వాసమే.

పై వివరణనుబట్టి యిది ఒక పెద్ద గ్రంథములో ఒక భాగముకాగా గ్రంథకర్త దీనిని ప్రత్యేక గ్రంథముగా¹⁷ పరిగణించుట సరికాదు. వీరమాహాశ్వరాచార సంగ్రహము వివరము లీ గ్రంథమున 309, 310 పుటలలో గలవు. వానిని గ్రంథ కర్త సమన్వయము చేయలేదు.

ఇట్లే యందలి 'రుద్రాక్ష మహిమ' అను ద్వితీయాశ్వాసమును — ప్రత్యేక గ్రంథముగా పరిగణించి యున్నాడు.¹⁸

15. చూ. ఆంధ్రవచన వాఙ్మయము, పుటలు 86—89.

16. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండగారము — అర్ 630.

17. చూ. జాబితా—145. మార్కండేయ పురాణము (అను) పర్వత మంత్రి లింగన.

18. ,, 176 రుద్రాక్ష మాహాశ్వర్యము (అను) పర్వత మంత్రి లింగన.

ఈ రుద్రాక్ష మాహాత్మ్యముయొక్క వ్రాత ప్రతి వివరభాగమును చూడుడు.

ఇందేందుధరభక్తి కామ్యాంతరంగ
శివకృపాచిత్రాగ్రత శ్రీవత్సగోత్ర
ప్రవీమల నిగమోక్త భవ్యచారిత్ర

లిలవర్ణతమంత్ర లింగవామాత్య
విరచితముగ సర్వవేదోక్త మగుచు
శ్రీకరమై సర్వసేవ్యమై యొప్పు
వీరమాహేశ్వరాచారసంగ్రహము
నందులో నొప్పు రుద్రాక్షమాహాత్మ్య
మందమై యొప్పును నఖిలలోకముల
ధరణిని వాచందతారకంబుగను'

పై పంక్తులనుబట్టి రుద్రాక్షమాహాత్మ్యము ప్రత్యేక గ్రంథముగాక, వీరమాహేశ్వరాచార సంగ్రహములోని భాగమే యని విస్పష్టమగుచున్నది. 'పై ని వివరించిన గ్రంథాశ్వాస విభజననుబట్టి యిది అందు ద్వితీయాశ్వాసము. ఇక నీ గ్రంథము పూర్తిగా అమృదితమునుటకు వీలులేదు. క్రీ. శ. 1885 లో ముద్రితమైన యొక కై ననంకలన గ్రంథమున నిందలి సగము భాగము మొదటి యొడ శ్వాసములు ముద్రితములైనవి. అందు రుద్రాక్షమాహాత్మ్యము ద్వితీయాశ్వాసమునమనియేకలదు. దీనినిబట్టి, మార్కం దేయ పురాణము, రుద్రాక్షమాహాత్మ్యము గ్రంథాంత ర్భాగములే కాని వేఱువేఱు గ్రంథములు కావని నిశ్చయింపవచ్చును.

రఘునాథనాయకుని నలచరిత్ర

మూర్ఖగ్రంథములను చూడక, ఒకరు వ్రాసిన వ్రాతపై నాధారపడినచో, నెట్లీ పారపాల్లు కలుగునో నిరూపించుటకు పై గ్రంథము చాలు.

'వాక్షిణాంధ్ర యుగ వాఙ్మయచరిత్ర ప్రథమ భాగమున (పుట 61 లో) డాక్టరు కె. వి. ఆర్ సరసింహముగారు 19 ఎరిచేత రచించబడినది తెలియని ఒక ద్విపద నలచరిత్రను పురస్కరించుకొని యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

'రఘునాథ నాయకుని యితర కృతులగు వాల్మీకిచరిత్ర రామాయణము మున్నగు

వానిలో సాధారణముగ గన్పించు సంగీత సాహిత్యాల్ల మానము, శృంగారము, హాస్యచతురత ఈ నలచరిత్ర ద్విపదయందు లేకుండుటచే నిది రఘునాథనాయకుని కృతమేనా అని కొందరు శంకించిరి. రఘునాథ రాయలు 20 నలచరిత్రను వ్రాసినమాట కాని యీ గ్రంథ మిదియేయని నిరూపించుట కాధారములు చాలతక్కువ.'

డాక్టరు గా రింతకుముందు - రఘునాథనాయకుని నలచరిత్ర 21 'అంధ్రభాషోల్లాసినీ'లో కొంత భాగము ప్రకటితమైనదని-తాము చూచిన గ్రంథము 8 ఆశ్వాసములున్న పూర్తి ముద్రణగ్రంథమని వ్రాసి యున్నారు. దీనినిబట్టి డాక్టరుగారు రఘునాథ నలచరిత్ర చూడలేదనియు, తాము చూచినది ఆతడు వ్రాసినదేయనుట నరికాదని వారి యభిప్రాయమని పుష్పముగనుచున్నది.

పై కాని ననుసరించి ప్రస్తుత గ్రంథకర్త ఎట్లు వ్రాసెనో చూడుడు. 'దక్షిణాంధ్రయుగ సార స్వత లక్షణములైన భాషాసౌలభ్యము కథాకథనము వందలి దృష్టియు నీ నలచరిత్ర ద్విపదయందు పంపూర ముగనున్నది. పైగా నిది కరుణారసోపేతమగు కావ్యమగుటచే శృంగార రసపోషకములగు వర్ణనలు మిక్కిలముగా మండుట కవకాశమేలేదు. కనుక ఈ ద్విపద నలచరిత్ర రఘునాథనాయకుని రచితమే యని విశ్వసించవచ్చును'. (పుట 197).

విషయాలనుబట్టి డాక్టరు రామనరసింహముగారుగాని ప్రస్తుత గ్రంథకర్తగాని రఘునాథనాయకుని నలచరిత్ర ద్విపదను చూడకుండగనే దానినిగూర్చి వ్రాసినటులు విస్పష్టము. వారి తెలివిడి కొఱకు రఘునాథ నాయకుని ద్విపద నలచరిత్రను గూర్చి తెలుపుచున్నాను.

19 వీరు అంధ్రవిశ్వవిద్యాలయములో తెలుగు శాఖకు అధ్యక్షులు.

20 రఘునాథనాయకుడుగాని రఘునాథరాయలు కాదు.

21 ప్రతికపేరు - 'అంధ్రభాషోల్లాసినీ' గాని అంధ్రభాషోల్లాసినీ కాదు.

ద్విపద నలచరిత్ర

రఘునాథ నాయకుని ద్వీపద నలచరిత్ర (క్రి. శ. 1929 లో చిత్రాడ రామలింగం ముద్రాక్షరశాలలో ముద్రితమైనది. డెమ్మా సైజున 120 పుటలలో నున్నది. ద్వీపదలు చిన్నయక్షరములతో నొకే పాదముగా ముద్రితములైనవి. గ్రంథమునగల ఎనిమిది ఆశ్వాసములలో, ఎనిమిదవ యాశ్వాసము చివర కొంత భాగము మూలతాళవత్సరంతో ఖిలమగుటచే, నిందును అట్లే ముద్రితము. కాని కథలో చాలా భాగము నిండుమించుగా పూర్తియగుటకు స్వల్పభాగమే లుప్తమగుటచేత, నిది పూర్తిగా నున్నదనియే చెప్పవచ్చును. ఇది రఘునాథ నాయకుని రచనయే యని నిష్పందేహముగా నిరూపించుటకై అందు ప్రథమాశ్వాసాంతమునగల గద్య నీ క్రింద నివృత్తున్నాను.

ఇది రామచంద్ర మహిత దయాసాంద్ర విదిత పౌహిత్య నవీన సాహిత్య చినచెప్పయ్యామృత శీతిపాం తనయ విసయాది బుభగుణ విభవ నవాథ రఘునాథ భూపాల రమ్య వాగ్జాల సంఘటిత నవరస స్ఫుట శబ్దమహిమ డనరెడు నలచరిత్రమను ప్రబంధ మునఁ బ్రథమాశ్వాసమును దగు శీల.

ఇట్లు ఏడాశ్వాసముల యంతమందును గద్య లున్నవి. గ్రంథావతారికనుబట్టి రఘునాథుడు 'అచ్యుతా భ్యుదయము' అను ద్వీపద కావ్యము రచించిన తరువాతనే నీ నలచరిత్రను రచించినట్లు తెలియుచున్నది²². గ్రంథము నలువదికథ సంపూర్ణముగా తెలుపును.

విడిచిపెట్టిన ద్వీపదకావ్యములు

ఈ గ్రంథ మొంత యవశిలితముగా వ్రాయబడినదో చూపుటకు సుదాహరణములు చూపుచున్నాను.

1. తత్త్వ చంద్రోదయము

'ఇది వేదాంతగ్రంథము. దీనిని ద్వీపదలో రచించినవాడు ముమ్మడి మల్లార్యుడు (1650 A D).' 'యేను బాల్యమున పకలసిద్ధాంత సార సంగ్రహించెన నతత్త్వార్థముల తత్త్వచంద్రోదయంబును ద్వీపద కావ్యంబు రచించి యా తత్త్వ చంద్రోదయమునకు జానకీనాథు నాథుగా నియోగించి పంతు

సిల్లితి' అని మల్లన తన శ్రీరామస్తవరాజ మను పద్య కావ్యవతారికలోని వాక్యము దీని కాధారము - గ్రంథము అలభ్యము' పుట 299.

ఇది యలభ్యముకాదు - లభ్యమే -

"శ్రీ లీల వైభవాంచితమైన యట్టి భూలోకమందు జంబూద్వీపమందు - అని ప్రారంభమై

.....
అని భీమకొండ తిమ్మార్యనసాదమున కొప్పురాపూరి ముమ్మడి రాజ గంగనామాత్యుడు కన్న పుత్రుండు శృంగార నిధియైన కృష్ణమంత్రికిని రఘుపతేమ్మకును గారాబునుతుండు అఘనాశమైన బ్రహ్మాండంబు పూర్ణ మఖిల వైభవయోగి మల్లనయోగి సహజ కోడండ దీక్ష గురుపేర

పావనాకృతిపేర పరమాత్ముపేర

జానకీవతిపేర సదయాత్ముపేర శ్రీనిధానముపేర శ్రీరాముపేర ధర నెంచగా సంకీర్తము చేసినట్టి సరసమా నీతత్త్వ చంద్రోదయంబు' ఆ ప్రకవాచాద్రి యంత వర్సంత మా చంద్ర తారామై యొప్పుగాత -

ద్వారకలో రుక్మిణి శ్రీకృష్ణుని వేదాంతము బోధింపు మనగా నాతడు బోధించిన విషయ మిందు గలదు. ఈతని శిష్యులు వ్రాసిన యీ క్రింది రెండు ద్వీపద గ్రంథము లిందులేవు.

2. జ్ఞాన సూర్యోదయము

వేదాంత విషయకమైన వాటాశ్వాసముల ద్వీపద కావ్యము. కృతికర్త డిల్లీ వెంకటకవి. ఈతడు తత్త్వ చంద్రోదయము, రామస్తవ రాజము మున్నగు వేదాంత గ్రంథములు రచించిన ముమ్మడి మల్లార్యుని

22. దీనిని గూర్చిన సంపూర్ణ వివరములకు దక్షిణ దేశీయాంధ్ర వాఙ్మయము, పుటలు 36-41 చూడుడు.

శిష్యుడు. కాబట్టి ఆతని కాలమువాడే. ఇది చాల పెద్ద గ్రంథము. ఇది

‘శ్రీకరు మోక్షలక్ష్మీ మహాహారు
ప్రాకట నిజవర్ణనార్థవత్సరు’ అని మొదలిడి,
.....

ఇది విన్న జదివిన సిద్ధార్థసిద్ధి
కొదవక సిద్ధించు గురు కృపవేత

అని అంతమొందును.

‘సతత ముమ్మడి రాజ సత్కుల కీరు
ధృతి కృష్ణ దూరపువలె మృత్యుమారు
డగు మల్లనాచార్య వాత్మను స్థైర్య
నిగవోక్తి హృద్విధి నిలిపి ‘సేవించి’

అని గ్రంథ ప్రారంభమున నున్నది.

3. తత్త్వదీపికా ప్రబోధము

ఇది వేదాంత గ్రంథమే. మారేపల్లి వెంకట
యోగి ప్రణీతము. ఈతడును మల్లనయోగి శిష్యుడే.
గ్రంథాంతమున

అనుచు శ్రీ మల్లనాచార్య ప్రసాద
ఘనత మారేపల్లి కామార్య సుతుడు
స్తుతుడు వేంకటభట్టు మాన్యత్వతుడు
ఆతని యిర్లాలు ధర్మాంబ వారలకు
గౌరాలు సుతుడు వెంకటయోగి వరుడు
సారథ వెంకటాచలసతి పేర
నారాధులెంచగా నంకింతంబైన
ధీరత నీ తత్త్వ దీపికా బోధ.

ఈ మూడు గ్రంథములును ఆంధ్రసాహిత్య
పరిషత్తునక భాండాగారము 77 వ సంఖ్యగల రాశ
పత్ర సతి యందున్నవి. (మాడుడు. పరిషత్తునక
భాండాగారము, ద్వితీయభాగము—పుటలు 34—38.)

పై మూడేకాక యింకను గ్రంథకర్త విడిచి
పెట్టిన ద్వితీయ కృతులను వివరించుచున్నాను—

4. నానికేత పురాణము

ఇది రక్షిణ దేవీయాంధ్ర సాహిత్యమునకు
సంబంధించినది. తంజావూరియందు వెలసిన శ్రీ
కృష్ణున కంకితముగా శృంగారకవి తిరుమలవాళకవిచే

అనంతజెట్టి తిమ్మాజెట్టి అను ముల్లుని ప్రేరణచే
రచించబడినది. పాలుగాశ్వాసముల కృతి. కథ దగ్గు
పల్లి దుగ్గన వానికేతూపాఖ్యానము నందలిదే. ఆ పద్య
కృతియందు ఐన మైన అశ్వాసములతో కథ యందు
కలదు.

5. కపిల చరిత్రము

దీనిని రచించిన కవి చెన్నయ. ముష్టిపాల
గోత్రుడు. పాటూరి తిమ్మాంబ, అనంతయ్యల
పుత్రుడు. ఇది వేదాంతవిషయకము. భాగవతము
నందలి కపిల దేవహారి సంధాము దీనికిమూలము, 24

6. మాతపురాణము.

మాతపురాణము, శక్తి కథలలోనిది. దీనిని
రచించినవాడు బడబాగ్ని రామచంద్రుడు లేక బడ
ట్టు.

మొదలు

శ్రీరామచంద్రుండు శ్రీకరంబుగను
వాగ్ని నుండెడివారల దలతు
ముదముతో శ్రీలక్ష్మి యా లోకమాత
(ముల్లోకమాత)

మోదంబుతో నంత మునిదత్తు దలతు
వినుతి కెక్కిన యట్టి నీర కైపులకు
మతు లనగించి నమర్చింపినట్టి
కత విన్నవించెద క్రమమెల్ల దెలియ.

నినిపింతు నీనుల విందులుగాను
రక్షించు శ్రీమాత రమణి చరిత్ర
ఆ కథా వృత్తాంత మది యెట్టిదనిన
చేకొని బడబాగ్ని రామచంద్రుండు
‘చెప్పదొడంగెను శాశ్వతంబుగను’

‘ఒరుగల్గు పట్టుంబు వొప్పునిలలోన’ అని
యుండుటయేగాక ఏకవిరా కాకతిశక్తి కథలుండుట
చేత నిది కాకతియ చరిత్రకు సంబంధించిన కథ.

23 మాడుడు. దక్షిణదేశీ యాంధ్ర వాఙ్మ
యము. పుట 291.

24. ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు. అమృత
గ్రంథ సంఖ్య.

గొల్లలు, పిచ్చుకుంట్లు పాడుటచేత రచన బహు వికారములను పొందినది.²⁵

7. మాపురమ్మ కథ

మాపురమ్మ కథ యుగగా మాహారమ్మ కథ. ఇదియును పైదానివలెనే శక్తి కథలలో చేరినది. ఈ మాహారమ్మ ప్రశంస క్రీడాభిరామమున గలదు. ఇది ఎవరిచే రచింపబడెనో తెలియరాదు.

శ్రీ రాజాధిరాజు గిరిరాజు
కలునంది కలుబెంక గిరిగిసరాజు
కలనయిన భవులు కలిగిసరాజు
రామకుంభిణి రక్తకుంభిణి
కలన కుంభి గజకుంభి
ఏకస్పత్రుంబుగా భోగవతి యేలినరాజు
లటువంటి రాజకు అసని కులాంగి
అతి పుణ్యకాలి జమితిదేవకి పుత్ర
సంతాపమె కాని
వ్రాత చాలా దోష భూయిష్టము.²⁶

8. సత్యభామావిజయము

ఈ గ్రంథ మలభ్యమని జాబితా 9 వ పుటలో నిట్లు వ్రాయబడియున్నది.

'215. సత్యభామావిజయము (అల) ఘట్టు వ్రభువు'. ఇది లభ్యమే.

సత్యభామ సరకాసురునితో యుద్ధము చేసి జయించిన కథను మూడాశ్వాసముల ద్వినద కావ్యముగా ఘట్టు వ్రభువు రచించియున్నాడు. ఈ గ్రంథము నితడు భానుముక్తుల విశ్వేశున కంకితముగా, వా పురవాసి నాళ్లగట్టు ఎల్లయామాత్యుని ప్రేరణమున రచించియున్నాడు. ఇందు ఎల్లయామాత్యునివంశము పిన సర్ముగా వర్ణితమైనది.

మొదలు

"శ్రీగిరిజానధూ చిత్రనందారు
భోగికులాధీశ భూషణోదారు

.....
మర్రికార్జునదేవు మదినమ్మలింది.

కృత్రిమేరకుడుగు ఎల్లయామాత్యుడిట్లు కవిని గూర్చి చెప్పియున్నాడు.

"కరమును రాజించు ఘట్టు వంశమున
పరసుడవయ్య శేషకపిండ్ర సీపు
కాపున నొక్క ప్రభాతకావ్యంబు
విశ్వరక్షకుడగు విశ్వేశ్వరునకు
సంకీర్తంబుగ జేయునువిన నమ్మంబు
వంశంబు వర్ణింతు'

గ్రంథాంత గద్య

ఇది భ్రమరాంబా సమిద్ధ వసద
విదిత సారస్వత విభాతముట్లు
వీరనత్తుత్ర నవీనసాహిత్య
సారాభిలాష శేషకపిండ్ర భన్య
శేముషీరచితమై చెలువగు సత్స
భామావిజయమని ప్రభాతిగాంచి
యనునమందైన మనోనబంధమున
ననఘవైఖరి తృతీయాశ్వాసముయ్యె
చెలుపుమీఱగ తిథించి పఠించినను
జనులకు సంపదల్ సకలపాండితలు
వనజనేత్రుం డసవర్గంబు వాసగు

కృతివతి ఎల్లయామాత్యుడు కృతికర్త ఘట్టు వ్రభువువలె యాజ్ఞావల్క్య శాఖీయుడు. కృతి వతి వంశముతో పెదతింగరాజు శ్రీకైలమార్గమున వనము వాటించి, బావి త్రవ్వించెనను కొన్ని చార్మితక విషయమున లీ వంశవర్ణననుండి తెలియుచున్నది.²⁷

9. కన్యకాపురాణము

వైశ్యపురాణమునకే కన్యకాపురాణము అని వామాంతరము. ఈ కన్యకాపురాణము రచించిన కవి కంభగిరి నివాసి కొండమడుగు పుల్లయకవి (పురు షోత్తమ కవి) ²⁸. ఈతడు సానందగణేశ్వరమను పద్య

25. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారము సంఖ్య R 693.

26. సంఖ్య R 694.

27. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము, 4వ సంపుటము ఆర్. 871.

దీనిని గూర్చి ఈ సంపుటమున 2012 మొదలు 2020 వఱకును 9 పుటల వివరణము కలదు.

28. ఇందే ఆర్. సంఖ్య 885.

కావ్యము రచించియున్నాడు. “కవిగంధ సింధురము” అను బిరుద విశేషానికి గలదు. ఇది మూడాశ్వాసముల కృతి.

† మొదలు

శ్రీమన్మహిమ రంజిత దివ్యవేణి
మామోదముగ వక్షమందు నధ్యక్ష
లిలాప్తిగా గోగలించి నద్యోగ
పాలకుండగు ధాటి పరగినమేటి

గ దః

శ్రీ కంభగిరి వారసింహోఽమృతగృ
సాకల్యసేవా వివక్షణాక్షణ
మహావియమతి కొండమడుగు నద్యంశ
విహితసంభవ కళానిత గిర్యపార్య
మణి సతి వెంగమాంబా గర్భశక్తి
మణి పుల్లకవి సుధామయ వాచకశ్శ
వాక్య వైఖరులచే.

తలలిల నాచంద్ర తారార్కమగుచు
నతులితంబుగ తృతీయశ్వాసమయ్యె.

10. బిల్వతోపాఖ్యానము

బిల్వణీయము లేక యామినీపూర్వ తిలకా
నిలాసము అను నీ ద్విపదకృతిని రచించిన కవి
అరుణాచలము.⁸⁰ ఇతడు కాశ్యపగోత్రుడు. సుబ్బ
మాంబానారనలవుతుడు.

మొదలు

‘శ్రీమించు రఘుకుల క్షీరాబ్ధిసోమ
సోమసమాసుని సుందరాకారు
కారుణ్యఘనమూర్తి కరుణావిహారు
హారలాడితనకు నహవైరిహారు
వాహినీ భరణ దుర్వార మదాహు
దాహు గర్వ వివాళు భవ

కవిశ్రీవిషయము

వారాయణాఖ్యచే (నలరినవాడు)

నదున కల్పలవల్లి వారిధి సోమ

దశగజకేసరియై యొప్పువాడు
నగునట్టి పుణ్యాత్మునకు జనియించి
అగణిత సమృతి పారిపార సేవ
ధరణిపై జేయుచు దననినవాడ
గురుతర కాశ్యపగోత్రుడగు జాడ
నరుణాచలాఖ్యచే నలరినవాడ’

గ్రంథ మనమగముగా లెఱచినది.

11. బేతాళ పంచవింశతి

ప్రాచీనాంధ్ర వ్యాజ్ఞమున ‘బేతాళ పంచ
వింశతి’ అను పద్యకావ్యము ప్రసిద్ధము ఇది ద్విపదకృతి.

‘శ్రీ నర్మ మంజరీ పరిభ్రామి యగుచు
నా సదాపురుషు నాచయించెన
వారణసిపుర నరక మేలు విభుడు
వారిత రిపుడు... సతాపకారి
మానాప్తు రతిభోలు సుందరి యతని
మానసి యొప్పు సోమ ప్రభ యనగ
మణి కుమారుడు చంద్రుడుకు టాహ్వయుండు
నెఱి వనంతుని బోలు నిజరూపరేఖ
బుద్ధిమంతుడు మంగలి పుత్రుల పునుడు
బుద్ధిశక్తికాఖ్య బోలుపారువాడ
నరనాథ సుకుండోక్త వాడు నమ్మకతి
నరతనూజుని తోడ పసిభూములకును

అని చెప్ప బేతాళు డాక్షణంబునను
జని శింకుపావృక్షకాళతోవేరె
వెలయ నీకథ పంచవింశతి లోన
నలరు ద్వితీయమై యభిమతంబగును.

ఇందిల్లు న్నను దీనియందుగల వేఱుతాళపత్ర
ములలో 2, 5, 6, 7, 8, 9 కథలు గలవు.
గ్రంథ మనమగము.⁸¹ ఈ గ్రంథమున 387 వ
పుటలో నీయఁడిన బేతాళ చరిత్రకున్ని నిది వేఱైనది.

29. ఇందే ఆర్ సంఖ్య 1011.

ద్విపదగ్రంథముల జాబితా 115 సంఖ్యలో
‘బిల్వణాకథ’ (అము) అని మూత్రమేగలదు.

30. తంజావూరి పుస్తకశాల సంఖ్య 824.

రెండవ సంపుటము. నందాదకుడు. వి. సుందరశర్మ.

12. సీతాకళ్యాణము

ఏ కవి కృతమో తెలియని సీతాకళ్యాణ ద్విపద యొకటి లభ్యమగుచున్నది¹. అందుండి కొన్నిసంకుల సుదాహరించుచున్నాను.

“వివర్ణయ దశరథ విప్రుధానిపేంద్ర
సనయుడ యగణితసద్గుణసౌంద్ర
రవికులంబున బుట్టు రాజశిఖరులు
వివరులు చాల నభివృద్ధిదాయకులు

జనపాంధారేయ సత్పుత్రుడైన
తనయుల వడసీతి తధ్యంబుగాను
ఇలలోన నీభాగ్య మెట్టిదోగాని
తలచి చూడగ నీవు ధన్యుడౌ ధరను
అవనీశ విను మింక సమరంగవేసు
ననగాను యాగంబుసేయ నేమిండు

.....
వరునతోడుత స్వయంవరము జూడగను
నరుడెంచి పొరువిల్లు నవలీల ద్రుంచి
ఎల్లరాజులు నన్నుతీవగ రాము
డల్లుడాయను ధన్యుడై తినినందు.

పైవన్నియు ప్రాచీనములు. అముద్రితము. ఈ క్రింది సవినములు ముద్రితములు.

13. మడుకత

మంజరీ ద్విపద మంగివూడి వెంకటశర్మ రచితము. క్రీ. శ. 1935 లో వృత్తికలో ప్రకటితము. మంచి రచన. ఒక పారిజన (సీ సాహసగాధ) యందు వర్ణితము.

14. రతి విలాపము

ద్విపద. కళావ్రహ్మర్షి త్రిపురాన మార్క ప్రసాదరాయకవి రచితము. క్రీ. శ. 1940 లో భారతిలో ప్రకటితము.

15. వీరసీంహుడు

మంజరీ ద్విపద. కళావ్రహ్మర్షి వర్ణుల చిన సీతారామస్వామిశాస్త్రి విరచితము. ఇందు 1490 సంకులున్నవి. ఇందలి కథ అరీష్టవీరామరాజునకు

వంబంధించినది. కొంత కల్పితముకూడ కలదు. వండితకవి ప్రౌఢరచన.

ద్విపద గ్రంథముల జాబితా

ఇందు 245 ద్విపద గ్రంథములున్నవి. గ్రంథ ములకు (అము) అముద్రితమని, (అరి) అరిభ్యములని సాంకేతికము లీయబడినవి. కొన్నిటి కేసాంకేతికములు లేవు. కొన్ని రెండు పేళ్లలో నున్నవి ఒకే గ్రంథ ముగా నున్నది. దీని సంతటిని విమర్శించుట కిటు లావులేదు. స్థావరపులాక వ్యాయంగా కొన్నింటిని మూతమే విమర్శిస్తున్నాను.

1. అగుమంచికథ (అము). ఇది పరిశోధన పత్రిక 1955 ఫిబ్రవరి మొదలు నాలుగు సంఘికలలో ముద్రితమైనది.

14. అధ్యాత్మ రామాయణము—మామిడమ్మ సుభద్రమ్మ. ఇది 1911 లో ముద్రితము. గ్రంథ కర్త మామిడిప్ప సుభద్రమ్మ

28. కాటమరాజుకథ (అము). నందుల కాటమరాజు. క్రీ. శ. 1917 లో కృష్ణా ముద్రాక్షర శాలలో చెన్నపురిలో అచ్చయినది. పరిష్కర యం. సంజీవకవి.

35. కృష్ణ కథామృతము—తురగా పురుషోత్తమకవి. ముద్రితము. 1907.

38. కృష్ణార్జున సంవాదము. వాదిండ్ల గోపన మంత్రి. దీనిని విపుల వీతికలో వావిళ్లవారు క్రీ. శ. 1950 లో అచ్చువేసియున్నారు.

43. గణపాతిక (అము). వివరములు లేవు. ఇది పొల్లూరికి సోమనాథుని పండితారాధ్య చరిత్ర నుండి గ్రహింపబడిన సహస్రగణ పాతిక. ఇది 1895 లో ఏలూరిలో నౌక కైవసంక తనమున ప్రకటితమైనది.

46. గోపికాంకుశావహరము (అము). గ్రంథము ముద్రితమైన యెపుట నున్నది?

52. జాంబవతీ కల్యాణము (అరి). కాళాధరకవి. కవి పేరు కళాధరుడు.

31. తంజావూరి పుస్తకశాల సంఖ్య 825.

65. దేవాంగపురాణము. (అము). భద్రకవి లింగన—
ఇది 1879 లో చెన్నపురిలో ఆరాధ్యుల
పీఠేశలింగంగారిచే అచ్చువేయించబడినది.
73. నలచరిత్ర: రఘునాథ వాయుకుడు. ముద్రణ—
1929.
74. నలచరిత్ర: చక్రవర్తి రాఘవాచార్యులు—
ప్రథమ ముద్రణము 1841 American;
Mission Press—Edited by C. P.
Brown.
77. నలచరిత్ర: (అము). కాకరల్లపూడి రాఘవా
చార్యులు—ముద్రణ 1916.
83. నవనాథ చరిత్ర: గౌరన—ప్రథమ ముద్ర
ణము—1842. Mission Press: Vepery—
(Brown). B. M. C. 14174 K. 28.
88. పండితారాధ్య చరిత్ర: ప్రథమ ముద్రణము—
1909; శివధర్మేశ్వర రామలింగ ముద్రాక్షర
శాల, వరంగలు.
- ద్వితీయ ముద్రణము: పవపుల నాగయ: నిడుదనోలు సుందరము. విజయరామచంద్ర ముద్రాక్షరశాల, విశాఖపట్టణము 1914.
89. పత్రివతా చరిత్ర: మద్రాసు. ప్రా. భా. నెం. 60. పరిషత్. పరిషత్తు ఎవరు?
90. పత్రివతా చరిత్ర: (అము). కారణ వైరాగ్య రావు, ముద్రితము 1909.
99. పుష్పహారము: కోదండరామయ్య—ముద్రితము 1913.
100. పెద్దబొమ్మలి మహారాజాకథ (అము). కాడూరి చెంగల్వరాజు వీరయ్య.
ఇది అముద్రిత మనుటతప్ప. దీని ముద్రిత ప్రతి లండనులో బ్రిటిషు మ్యూజియములో నున్నది. చూడుడు. B. M. C. 14174 K. b1 (S) B. M. C. అనగా British Museum Library Catalogue.
108. బసవ పురాణము. పాల్కూరికి సోమనాథుడు. మద్రాసు వాదిళ్ల రామస్వామి శాస్త్రిలు అండ్ సన్స్ 1952.
- బసవ పురాణమును వేటూరి వారి విపుల స్త్రీ కతోక్రీ. శ. 1929 లో ఆంధ్రగ్రంథ మాల వారు ప్రకటించియున్నారు. దానివల ననే ఆ గ్రంథ విశిష్టత లోకమెఱిగినది. ఆ వెనుక ద్వితీయ ముద్రణము క్రీ. శ. 1952 లో ప్రస్తుత వ్యాసకర్త విపుల స్త్రీకతో ప్రకటిత మైనది. ఈ రెండింటిని పరిశోధకులు, విమర్శకులు చార్మితకులు ప్రమాణముగా గైకొన్నారు. ప్రస్తుత గ్రంథకర్త వాచిళ్ల ముద్రణము సుదాహరించుటచే, పై రెండింటిని చూచియుండలేదని వస్తుము.
110. బాల భాగవతము (అము) దోనూరు కోనేరు వాళకవి. ఇది అముద్రితము కాదు. అవతారిక తక్కు తక్కిన గ్రంథమంతయు క్రీ. శ. 1914 లో మద్రాసులో కృష్ణా ముద్రాక్షర శాలలో ముద్రితమైనది.
114. బ్రహ్మోత్తర ఖండము - పిడపర్తి బసవన. ఏ సాంకేతికము లేదు.
116. భక్తస్తవము (అము) పాల్కూరికి సోమనాథుడు. ఇదే 'సోమనాథస్తవము' అను పంగతి తెలియక పోవుటచే గ్రంథకర్త వేఱుగానిచ్చినాడు. ఇది యును 1895 లో గణపహాసమాలికతో ముద్రితమైనది.
118. భగవద్గీత (అము). వావిలికొలను సుబ్బారావు. ఇది ముద్రితము. చూడుడు—ఆంధ్రవాఙ్మయ సూచిక—ఆంధ్రగ్రంథమాల వారిది. 134 వ పుట.
127. భల్లాణ చరిత్ర: (అం) మేధాశిఖిభట్టు—దీని కాకర మెక్కడ?
133. మనుచరిత్ర: (అము). పూండ్ల వేంకటరమణయ్య—ఇది ముద్రితము. క్రీ. శ. 1904 లో వెల్లూరి శ్రీ రంగనాయక ముద్రాశాలలో అచ్చైనది.
134. మనోబోధ (అము). కొలవి గణపతిదేవుడు—ఇది ముద్రితమే. చూడుడు—Bulletin of the Government Oriental Manuscript Library, Madras 1950. పుటలు.

- 61-77, పరిష్కర్త. యస్. యస్. మంద రేశ్వరరావు.
141. మాయాచిదానంద మంజరి (అము). నాదిండ్ల ఉమావతి. ఇదే 49 వ సంఖ్యలో నిల్లున్నది. 49. చిదానంద మంజరి - (అము). ఉమావతి. ఈ రెండును పేజీలు గ్రంథములా?
144. మార్కండేయ పురాణము - ఎల్లకర నరసింహ కవి. అము దితమనిలేదు.
157. యోగీశ్వర విరామము - (అము) నిర్దేంద్ర యోగి - ఇది ముద్రితము.
- Bulletin of the Government Oriental Manuscript Library, Madras. Vol. X No. (1957) 33 పుటలు.
- పరిష్కర్త - మల్లంపల్లి శరభయ్య.
168. రామాయణము - (అరి) భోనల యేకోజీ - ఇది అంభ్యమా! లభ్యము - చూడుడు. ఇదే పుట 165.
191. విష్ణు మాయా విలాసము - (అము). కంకంటి నరసింహకవి. ఇది ముద్రితమే - క్రీ. శ. 1868 లో మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ ముద్రాక్షరశాలలో -
201. శకరేఖాపరిణయము (లేక) అభిమన్యు కల్యాణము - శేషము చెన్ను భట్టారకుడు - అవి ముద్రాణ వివరణము లియబడినవి. కాని ఈ గ్రంథము పేరు అభిమన్యు కల్యాణము గాని - శకరేఖాపరిణయ మెంతమాత్రమును కాదు. ఇది ఆకారాద్వికమమున 6 వ సంఖ్యగా నుండునలెను. చూ. ఇదే పుట 241. ఇది క్రీ. శ. 1892 లో ముద్రితము.
212. శ్రీరంగ మాహాత్మ్యము : (అము). ముకుంద యోగి. ఇది ముద్రితమే. 1892. చెన్నపురి విద్యారత్నాకర ముద్రాక్షరశాల.
217. నర్మేశ్వర ద్విపద : (అము) పిండము అప్పల స్వామి - ఇది ముద్రితమే - 1912. చూ. ఆంధ్రవాఙ్మయ సూచిక - పుట 221.
220. సానందచరిత్ర : (అము). భద్రకవి లింగకవి. ఇది ముద్రితమే. చూడుడు. ఇదే పుట 194; అథోజ్ఞాపిక.
222. సారంగధర చరిత్ర : (అము) బాబాం శంభు దాసుడు. ఇది ముద్రితమే. 1885 - ఏడు మాతుల ముతయ. కైవస సిద్ధాంత ముద్రాక్షరశాల, మద్రాసు.
223. సావిత్రి చరిత్ర : (అము). ఎలమందరాజు. ఇది ముద్రితమే. 1913. చూడుడు, ఆంధ్ర వాఙ్మయ సూచిక, పుట 224.
224. సావిత్రి చరిత్ర : ముప్పరాల సుబ్బరాయకవి. ఏ సాంకేతికము లేదు.
231. సుజ్ఞానోపాఖ్యానము : (అము) తోటాకోటయ్య - ఇది ముద్రితమే. 1907. ఆంధ్రవాఙ్మయ సూచిక, 220 పుట
238. సోమనాథస్తవము : (అము) పాల్కురికి సోమ నాథుడు.
- ఇది మూడు వర్ణాయనములు ముద్రితమైనది. 1895 సంకలన గ్రంథము.
1930. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తుతిక.
1965. సోమనాథుని లఘుకృతులు.
-
- [ద్విపద వాఙ్మయము; గ్రంథకర్త : డా|| జి. నాగయ్య, ఎం. ఏ. పి. వాచ్. డి. తిరుపతి వేంక టేశ్వర విశ్వవిద్యాలయము, తిరువతి; వెల. 15-00.
- [ప్రతులకు - యూనివర్సిటీ బుక్ సెంటరు ప్రకాశంకోడ్, తిరువతి.]

నిర్ణయం

శ్రీమతి ఆర్. వసుంధర

‘రామయ్యన్నా’ అని చిన్నగా పిలిచి తలుపు చప్పుడు చేసేడు కృష్ణమూర్తి. ఎవరూ వచ్చి తలుపు తీయలేదు. వినవడలేదేమోనని మరి కొంచెం పెద్దగా తలుపు తట్టేడు.

ఎక్కడో లోపల వసరాలోంచి ‘భానూ, భానూ.. ఆ బాసిగాడో ఎవడో వచ్చినట్లు వ్వాడు, తలుపు తియ్. ఇంతలోనే వెయ్యకపోతే ఏం?’ అంటూ కేక లేకాడు రామనాథం విసుగ్గా.

‘ఎవరో నేను వెళ్లిచూస్తాను...మీరు ఖంగారు పడకుండా పడుకోండి...ఈ వర్తకొంపకి చచ్చినప్పటి నుండి తలుపులు వెయ్యనూ తియ్యనూ సరిపోతోంది... ఏం గోలో, ఏమో! యిక్కడి మనుష్యులకి ఒక ‘పైనుసి ఏమీ వుండదు’ అని మాట్లాడకుంటూనే వచ్చి తలుపుతీసింది.

వచ్చిన మనిషిని చూసి ఒక క్షణం మాట్లాడకుండా నిలబడిపోయింది. ముఖం విసుగుతో ముడుచుకుపోయింది. లేచి నవ్వు తెచ్చిపెట్టుకుంటూ ‘రా, లోపలికి’ అన్నది.

కృష్ణమూర్తి లోపికివచ్చి బురద పేరుకు పోయిన చెవ్వులు తలుపువారగా విడిచి నిలుచున్నాడు. భానుమతమ్మ బావిప్రక్కగా చూసి ‘బాసిగాడు గొడ్డు తోలుకుపోయాడు...ఇంట్లోంచి కాళ్లు కడుక్కోవాలని నిశ్చయం తెచ్చిస్తానండు...’ అన్నది కలుపుగా. కృష్ణ మూర్తి కాస్త ఖంగారుగా ‘ఏండుకమ్మా, చెంద్రమొదినా, నేను బావిలోంచి తోడుకొని కడుక్కుంటాగా...నీకెందుకూ శ్రమ’ అంటూనే బావి దగ్గరకు వెళ్లిపోయాడు.

కిష్టయ్యని చూస్తే అందుకే భానుమతమ్మకి

మంట. ఏకాలంవాడో ఒదిలేసిన పేరుతో ‘చెంద్రమొదినా’ అంటాడు. అలా అసటలో కిష్టయ్య మద్దీతనమేకాకుండా తనను కించపరచాలనే భావం కూడా వున్నదని ఆమె అనుమానం. ‘పెళ్లవగానే చంద్రమ్మ అనే పేరు బాగాలేదని భానుమతిగా మార్పుకున్న విషయం అందరికీ తెలుసు! మరి యీ కిష్టయ్యమాత్రం పాతపేరును వదలలేదు.

‘ఈ వర్తెటూరి మరియూదలతో నాకు చచ్చే చావుగా వుందనుకో కిష్టయ్యా...ఒక్కొక్కరూ వేరొపికా లేకుండా వరాచుర్చుకు వస్తుంటే వాళ్లకు కాళ్లకు నీళ్లదగ్గర్నుండి కాఫీ ఫలహారాలూ, భోజనాలవరకూ అమర్చాలయెను లేకుంటే ఫలా వారిద మనుషుల్ని వలకరించదని చుట్టుప్రక్కల వూళ్లు మొత్తం గుప్పుమని పోతాయయెను... అయినకు యీ విషయం పట్టించుకు వుంది, వాకేమో చావుగా వుంది...’ అన్నది. కృష్ణ మూర్తికి తగలాలనే అన్నది. కాని కిష్టయ్య పట్టించుకోకుండా ఇక్కెట్లో తోడిననీళ్లు ధారాళంగా కాళ్లమీదకు ఒంచుకుంటూ బురద కడుగుతూనే ‘మీకేమో అలవాటు లేదాయెను...ఈ వర్తెటూళ్లలో యింతే నమ్మా’ అన్నాడు అమనయంగా.

భానుమతమ్మకు గడిచిన రోజులు జ్ఞప్తికివచ్చి కళ్లల్లో నీళ్లు తిరిగివై. తన భర్త రామనాథం మంచి పేరుగల గవర్నమెంటు డాక్టరుగావున్న రోజుల్లో నలుగురు పనివాళ్లు యింటో నిండుగా తిరుగుతూ వున్నప్పుడు ఈ కిష్టయ్య తాము వుద్వేగరీత్యావున్న పట్టణాలకి వెలుగుపెట్టే వచ్చాడు. ‘వూరు చూడటానికి’. అంత హోదాగల యింటో తిరుగులానికి, శుభ్రంగా యిస్త్రీ కవర్లు వేసిన సోఫా దిండ్రమీద

కూర్చోనడానికి సంకోచించి బయట అరుగులమీదనే యింటకొచ్చిన రోగులతో కలుగుచు వెలుతురు కాలం గడిపేవాడు... యిప్పుడు కొడుకు ఢిల్లీలోనూ కూతురు అమెరికాలోనూ వున్నారు; ఆయన శిల్పరచగానే తామిద్దరూ యీ స్వగ్రామానికి రావలసి వచ్చింది. ఇక్కడుండే వల్లెటూరి మొద్దుల్లి, బంధువులనటానికి వనికీరాని వాళ్లని మనుష్యులుగా మన్నించవలసివస్తోంది. కిష్టయ్యకు పుయంగా కాళ్లకు నీళ్ళిచ్చి మర్యాద చెయ్యవలసిన పరిస్థితి ఏర్పడింది!

పైదారాబాదులో మంచి యింట్లోకి తీసుకొని అక్కడికి తరలి వెళ్ళిపోవాలని అనుకుంటుండగానే తెచ్చుకున్న సామాన్లు విప్పకుండానే ఎనభై ఏళ్ల ముసలి అత్తగారికి జబ్బుచేసి చావటం, మూడు నెల్లు తిరక్కుండానే ఆయనకు (సోక్ రావటం జరిగి పోయింది. మనశ్శాంతివుంటే ప్రాణభయం లేదన్నాడు గుంటూరులో డాక్టరు. 'ఇహ ఎన్నాళ్లకో పైదారాబాదు వెళ్ళేది!-' అని నిట్టూర్పుతూ లోనికి వెళ్ళింది భానుమతమ్మ - కృష్ణమూర్తికోసం తప్పెడు బియ్యమా గిద్దెడు వస్తూ పుడకబెట్టడానికి.

ముందు గదిలో పాతకాంపు పెద్దపత్తిమంచం మీద నాలుగుగుళాల మందపు వరువుమీద పడుకుని వున్నాడు రామనాథయ్య. పైవంచెతో ముఖం తుడుచుకుంటూవచ్చిన కృష్ణమూర్తిని చూసి చిన్నగా నవ్వి 'కూర్చో' అన్నాడు.

దూరంగావున్న గిలకల కుట్టిని మంచం దగ్గరగా తాగి పైవంచెతో దులిపి కూర్చున్నాడు కిష్టయ్య. 'ఓంటో ఎక్కువ వుంది?' అన్నాడు. 'గుంటూరులో డాక్టర్లు మనశ్శాంతి వుండాలన్నారంటారా... ఇతడి నీ కొచ్చిన కష్టమేమిటో...' అంటూ పెత్తందొడ్డి కొడుకు రామనాథయ్య మొహంలోనికి పరిశీలనగా చూశాడు. వమాధాన మేమీ రాకపోయేసరికి 'ఎప్పుడూ నలుగురు పెద్దమనుషుల్లో పేరుగా పట్టడాల్సి తిరుగుతుండేవాడివి, యీ వల్లెటూరిలో ప్రాద్దుపోవటంలేదేమో... నీనీ అయిదగ్గరకెళ్లి నాలుగునాళ్లు వుండేరాదా... ఈ వూరిలో కొచ్చి ఏదాది కావస్తోంది, బయట కాలుపెట్టుకో' అన్నాడు సానుభూతితో.

తమ్ముడి మాటలు విన్న రామనాథయ్యకు ఎక్కడో దూరంలోవుండి అదృశ్యమైపోతున్నట్లున్న పాత రోజులు జ్ఞాపకంవచ్చి సంతోషం కలిగింది. ఏదాది మండి తామా యీ వల్లెటూరి రైతుల్లో ఒకడై అనామకుడై పోయినట్లుగా కించపడ్డాడు. కిష్టయ్య రాకతో తాను మళ్ళీ ఒక హోదాగల డాక్టర్ నెట్లు అనుభూతి కలిగింది. 'కాస్త ఆరోగ్యం కుదుటపడగానే పైదారాబాదుకు వెళ్ళిపోవాలనుకుంటున్నానురా కిష్టయ్య. నా స్నేహితులు చాలమంది అక్కడే వున్నారు... యిప్పట్లో లబ్ధియిదగ్గరికి వెళ్ళటానికి నీలుకాదులే... ఆరోగ్యం మానుకోవద్దు' అన్నాడు.

కిష్టయ్యకు ఒంటరిగాడైన లన్నమీద సానుభూతి ముంచుకొచ్చింది. 'ఏమిటోలే అన్నా... లందరూ చదువులు చదువుని ఎగబడమేగాని అభిరికి చూస్తే కష్టానికి నుఖానికి దగ్గరరేకుండా ఆ పిల్లలెక్కడో మన మెక్కడో...' అంటూ పుగాకుపాయ తీశాడు. దాన్ని చదునుచేసి నిలువుగా రెండు పగాలుగా చీల్చాడు. ఒక పగం చక్కగా సాఫీ చేసి కాలిమీద పెట్టుకున్నాడు. రెండోపగం సమమైన పొడవుతో ముక్కలుగా తుంచి, ఆ ముక్కలన్నీ సాఫీచేసిన పాయలో పెట్టుకొని తాపీగా చక్కగా చుట్టచుట్టాడు.

ఈ ప్రయత్నమంతా కింఛిత్ తిరస్కారంగా చూస్తూ, 'చదువుల సంగతి వీడికేం తెలుసు!' అనుకున్నాడు రామనాథయ్య. కిశోర్ ఢిల్లీలో వెయ్యిరూపాయల డిజింకో మంచి వుద్యోగంలో వున్నాడు. శాంతి అమెరికాలో భరత్ పాలుగా వుద్యోగంచేస్తూ నెలకు అరువేలు తెచ్చుకుంటున్నది. ఆ డబ్బా ముఖా గొప్పదనమూ లక్షలో ఒకరికే, అదృష్టవంతునికి రక్కెని. ఇప్పుడుదగ్గరలేకున్నా, ఎక్కడోవున్న వాళ్లల్లదూ తన రెండు కళ్ళ; అశాజ్ఞోతులు! తన ఆశంన్నీ వాళ్లలో రూపొందుతూంటే తాను పొందుతున్న అనందం ఏమి కిష్టయ్య కేం తెలుస్తుంది!

కిష్టయ్య చుట్టచేలిలో పట్టుకొని గుండ్రంగా చూసుకుంటూ 'అనలు నేనాకమాట చెప్పి

అనే వచ్చాననుకో...అహ, నీకు తెలియదని కాదులే... అయినా...' అంటూ సాగిడికాదు.

రామనాథయ్య సవ్యతూ 'ఇంత సందేహిస్తా వేమిటా. చెప్పు' అన్నాడు.

కిష్టయ్య కొంచెం అలోచించి 'అందరూ వానరకాలుగా మాట్లాడుతారు...అన్నీ నీవు మనసులో పెట్టుకోవద్దు...పెద్ది సంగతిగాని, నీ జబ్బు సంగతిగాని ఎవరైనా ఏమైనా చెబితోవేస్తే పట్టించుకోబోక. ఇక్కడ తంకో వెర్రి మొర్ర అలోచన. ఇన్నీ యిక్కడ మామూలేలే'...అన్నాడు.

రామనాథయ్యకు వూళ్ళో వాళ్ళ అనుకుంటు వ్వారని బాసిగాడు చెప్పిన విషయం జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఎనభై ఏళ్ళ బలికి చచ్చిపోయిన రత్తి ఏకైక పుత్రుడైన తనపిద ఆశ చొప్పున దయ్యమే పట్టించని. అదే యీ జబ్బుకు కారణమని అనుకుంటున్నారట! 'ఇంత చదువుకున్న వాడిని...అందులో డాక్టర్ని...నీవు చెప్పక సారే తెలియదుకున్నా?' అన్నాడు. నవ్వుతూ తేల్చే ద్దామని ప్రయత్నించినా గొంతులో విసుగు వ్యక్తమైంది.

భానుమతమ్మ నచ్చింది. 'అన్నానికి లే' అన్నది కిష్టయ్యతో. ఇప్పుడెందుకు చేశావన్నా...ఇంటి దగ్గర చదివిస్తానని తినే వచ్చాను' అన్నాడు. 'ఎండన బడి నాలుగుమైళ్ళు మీ వూరినుండి సదేచే ఒచ్చావుగా, లే' అన్నదామె. పైనంచె కుర్చీలోవేసి లేచి వెళ్ళాడు కిష్టయ్య.

రామనాథయ్యకు ఒక్కంతా పీకుతున్నట్లు తిమ్మిరిగా అనిపించింది. దిండ్లు సర్దుకొని కళ్ళ మూసుకొని వడుకున్నాడు. తనకు ఆరోగ్యం సరిగా లేనప్పుడైనా పిల్లలు వచ్చే పరిస్థితి లేనందుకు కించితోబాధ కలిగింది. వల్లెటూరి అమాయకుడైనా కిష్టయ్య అన్న మాటల్లో కొంచెం సత్యం వుండేమో అనిపించింది. సత్యంతో సంబంధం లేని ఆశల్లాగా ఎక్కడో దూరాన ఆ పిల్లలు! అనుకున్నాడు.

ముసలితల్లి మంచంలో వున్నప్పటి మూలుగు

చెవుల్లో ఛకోరెత్తుతోంది. కిష్టయ్య మాటలు జ్ఞాపకం వచ్చాయి. దయ్యం, దయ్యం! దయ్యంమంటే ఏమిటి? చచ్చిపోకముందు అమృతదీన బాధ, అప్పటి ఆవిడ మూలుగు ఆరునెలలయ్యాక యిప్పుడూ మనసును వికలం చేస్తోందంటే, అది దయ్యం కాదా? దీని కంటటికి కారణమైనది...కారణం... అబ్బ! అంటూ నుదుటనిండిన స్వేదబిందువుల్ని వేలిలో పోగుచేసి క్రిందకు విసిరేశాడు. ప్రక్క మన్న బుటతో ముఖం, మెడ తడిలేకుండా తుడుచుకున్నాడు. ఓ ప్రక్కనుండి తుడుస్తూవుండగానే మళ్ళీ చెమట చిన్నచుక్కలుగా ఏర్పడుతోంది. గుండె దడదడ లాడుతున్నట్లుగా వేగం పెంచించుకున్నది. 'జబ్బు అనేది రాకూడదుగాని వచ్చిందంటే అన్నీ బాధలే' అనుకున్నాడు డాక్టర్ రామనాథం నిస్సహాయంగా...

ఆమె, అమ్మ, ఎనభై ఏళ్ళ వయసులోకూడా, నేడనాభరితమైన అంత్యసమయంలోకూడా స్వతఃసిద్ధమైన ఉపచికిత్స పోగొట్టుకోలేదు. దున్న ముడిచేసిన, తెల్లనైలాన్ దారలాంటిజుట్టు, వికలమైన నుదురు, ముసలితనంలో మరింత స్ఫుటంగా కనిపిస్తున్న కోటేరులాంటి ముక్కు, వయస్సులో తెల్లపారలు క్రమ్ముటంవలన ఎదుటివాళ్ళ మనసుల్లో మరింత జంకు గలిగించే పెద్దకళ్ళు - ముసలితనంలో ఆమె శక్తి ఏమాత్రం తగ్గలేదు! తాను గుర్తొగినప్పటి నుండి ఆ కంచుగుంటలాంటి అధికారపూర్వకమైన స్వరమూ, మనసు లోతుల్లోకి చూసే నిశితమైన చూపు, నిర్లక్ష్యాన్ని సహించలేని మానసిక తీవ్రత - అన్నీ తన మనసులో తిరుగులేనివిగా మాయని ముద్రగా నిలిచిపోయాయి. తనపిదల ఆమె ప్రేమనే చూపిన ఎందుకో తాను సహజంగా ఆమె దగ్గరకు వెళ్ళలేక పోయాడు. ఆ ప్రేమ మానసికమైనది, హృదయం నుండి వచ్చేదికాదు; అందుకాటుదూరంలో నిలబెట్ట వుండేది!

అవధేషన్ కు అనువుకాని వయసులో, వోటిలో కాన్సర్ వచ్చి బాధతో వుండముట్టుకొనిపోతూ, జంతువులాగా అమామషమైన గొంతుతో మూలుగుతూ వున్నప్పుడూ ఆమె బలహీనురాలైన ముసలి మనిషి లాగా కన్పించలేదు! మూడుసార్లు 'నాయనా, నీవు

డాక్టరుని, నా బాధ అంతంచేసి మాతృబుణం తీర్చుకోరా' అన్నది—బాదు, అజ్ఞాపించింది. మొదట తానా మాటలు వట్టింతుకోలేదు. డాక్టరుగా తాను ఎన్ని రూపాల్లో ఎంతబాధను చూడలేదు గనుక! కాని...

అనంతమైన శక్తికి, తీనికి మూర్తిగా జ్ఞానంలాని పవిత్రనంనుండి తన మనసులో నిలిచివున్న అమ్మ యిప్పుడు యింత ఘోరంగా మూలగటం, బాధ పడటం, తన మనసులో ఒక అశామాన్య పీడిని తెచ్చి పెట్టింది... మార్గియా మతుల్తోపున్న కొద్దిసమయం తప్పించి రాత్రించినట్లా, నెలరోజులు... నెలరోజులు!

720 గంటలు... 43,200 నిమిషాలు... ఇరవై ఆరు లక్షల సెకండ్లకాలం నిర్విరామంగా ఆ ఆమా నువ్వైన మూలుగును భరించాడు, అనుభవించాడు! పిప్పెక్కిపోతోందేమో అనిపించింది... ఆమె యింత అర్థంలేనిబాధను అనుభవించటం ఆనంతంగా తోచింది.

'ఎల్లా గూ పోయే మునలావిడ ఆ ప్రకారం బాధపడుతూవుంటే చూస్తూ పూరుకుంటారా! ఏమైతే చెయ్యకూడదూ... అంతగా అడుగుతోంది మరి...' అన్నది భానుమతి. సాధిప్రాయంగా చూస్తూ, అర్థం కానట్లు చూస్తూ వుండిపోయాడు తాను. తరువాత క్రమంగా ఆ పుద్దేశ్యం బలపడి, నాలుగో సారి అమ్మ కోరినప్పుడు ఒంటకుతున్న చేతుల్తో యిప్పుడు ఆమె మొయ్యలేని మార్గియా ఇంజక్షను.

పున్నట్లుండి, తీవ్రమైన రెండు ఎండ తెరల మధ్య ఉబ్బుచేస్తూ వుండే వాతావరణంలోని అసహజ ప్రళాంతత లాంటిది ఏర్పడింది. బాప్యప్రపంచంనుంచి మూలుగు అనమించింది.

ఒక ప్రాణాన్ని అంతం చెయ్యడానికి మరో మనిషికి హక్కు వున్నదా? అంత అవాలోచితంగా అనిష్ట ఎల్లా చంపగలిగాడు తాను! ఒక హంతకుడికి తనకూ భేదం ఏమిటి? ఆ మూలుగు తనలో కలిగించిన మానసిక నైకత్యాన్నిండి తప్పించుకోవడానికే అట్లా చేశాడా తాను?

పోర్తికమైన ప్రేమను అందించని తల్లిని చంపాడా తాను?

ఒక అనిశ్చిత మానసికస్థితిలో బాధ్య చెప్పిన వనిని చేశాడా తాను?

భాను తనమగురించి ఏమనుకుంటోంది? ఏం జరిగింది? ఈ నిర్ణయం ఎందువలన జరిగింది? ?

(వతి విషయాన్ని పూర్తిగా భిన్నమైన రెండు కోణాల్లోంచి చూడవచ్చును. అట్లాంటప్పుడు 'వరి యైన నిర్ణయం' అనేది ఏది? ఎల్లా తెలుసు కోవటం? అయోమయంలో పడిపోయాడు రామ నాధయ్య.

(క్రమంగా బాప్యప్రపంచంలోంచి అంతరించ జేసిన ఆ మూలుగు మనసులో నిండిపోయింది.....

భోజనం చేసేవచ్చాడు కిష్టయ్య, తప్పేగా (తేనుస్తూ. 'అరే, చెమట కారిపోతోందే' అంటూ ప్రక్కనున్న విసంకృతతో విసరటం ప్రారంభించాడు. రామనాధయ్యకు చల్లటిగాలి తగలటంతో కాస్త తేరుకున్నట్లు నిపించింది.

'బోరెడప్పి తత్వాల పాడతావు, వేదాంత చర్చలు చేస్తావు... కిష్టయ్య, మనిషి తీసుకునే నిర్ణయానికి నబబు ఎల్లాంటిదో చెప్పు, చూద్దాం...' అన్నాడు రామనాధయ్య నగం నవ్వుతాటుగా ధ్వనింప జేస్తూ.

చొక్కాజేబులోంచి యిందాక మట్టిన మట్టు బయటటితీశాడు కిష్టయ్య. రెండు అగ్గిపుల్లల సహాయంతో ముట్టించాడు. అన్నను వరి! అనగా చూసి 'అదేమిటన్నాయ్, వేదాంతంవార దృష్టి మళ్ళింది!... నవ్వుతాటా... నిర్ణయాలు తీసుకోవడానికి మన మెంతటివాళ్లం గనక! అంతా వాడి లీల!' అన్నాడు.

మెట్టవేదాంతం. కిష్టయ్య కింకేం తెలుస్తుంది ఇంతకంటే! అనుకున్నాడు రామనాధయ్య నవ్వు వచ్చింది. 'అయితే ఏంచేసా ఫరవాలేదంటావ్!' అన్నాడు.

కిష్టయ్య కాస్త అలోచనలో పడ్డాడు. 'మన మూర్తిగా చేస్తే వరి. ఒకళ్లకి బాధ కలిగించకుండా...' అంటూ అగ్గి 'యివాళ నన్ను బాగా అట పట్టిందా అనుకున్నావ్!' అన్నాడు.

భానుమతమ్మ వచ్చింది. 'కిష్టయ్య, అమట్ట పాగ ఇంజనీలాగా ఒదులుస్తావ్' అన్నది వాసలు చిట్లమ్మా.

కీష్యయ్య చుట్టచివర్ని వేరిమీదకుదొడ్డి, అగ్ని జేబులో వేసుకున్నాడు నవ్వుకుంటూ. 'అయిన కనలే మనసు బాగుండలేదు...మీ పెద్ది వెలరోజులు గోండ్రించి చెవులు హోరెత్తించింది. అదే మనసు పాడుచేసిందని అంటున్నాడు...ఇహ నీ వేదాంతం కాస్త జోడించావంటే బాగానే వుంటుంది' అన్నది.

'అ, కాస్తేపు వులుసుపోక...' అన్నాడు రామ నాథయ్య. 'చేసేదంతా భగవంతుడే నన్నావ్; అంతలోనే మనస్ఫూర్తిగా యితరులకి బాధ కలిగించకుండా చెయ్యాలంటున్నావ్. మరి అన్నీ నడిపిస్తుండేది నీవా, భగవంతుడా?' అనడీగాడు కొంచెం పుత్నాహంగా, కీష్యయ్యను బోల్తా కొట్టించానన్నట్లు.

'అంతా వాడే చేయించేది. మనం చేస్తున్నామని అనుకొని సబబులకోసం చూడబోతాం, తావ త్రయపడతాం. చేయించేది వాడేనని తెలుసుకుంటే బాధేపుడదు...' అన్నాడు కీష్యయ్య. వెనక ఎప్పుడో ఒక స్వాములవారు చెప్పిన విషయం జ్ఞానకం చేసుకొంటూ.

రామనాథయ్య నవ్వేశాడు. 'చాలా అద్వైతంగా వుండే వ్యవహారం...యదంతా కనిపెట్టిన వాళ్ళెవరో గాని మొత్తానికి పని చాలా సులువు చేసేశారు...మేము అట్లాగ కాదు. చేసిన పనికంతా బాధ్యత వహిస్తాం, యింకోళ్ళ మీద తోసెయ్యం, అదీగాకుండా వా యాభై అరేళ్ళ జీవితంలోనూ నీవు వున్నానని చెబుతున్న భగవంతుడు వాకు ఎన్నడూ కన్పించలేదు' అన్నాడు.

అంతలోనే ఒళ్ళంతా లాగేస్తున్నట్లు గుండె పిండేస్తున్నట్లు బాధ కలిగింది. 'పెల్లలు, పిల్లలు' అనుకున్నాడు అదుర్దాగా, అప్పస్తంగా మనసు రోతు

లోకి దూసుకుపోయిన అలోచనలో. 'వాళ్లు రాలేరు రారు' అనుకున్నాడు. మనసులో నిస్సృహ నిండిపోయింది. 'అబ్బ, నోపే, నోపే...' అంటూ వుండచుట్టుకు పోయాడు.

'ఎక్కడ, ఎక్కడ...' అంటూ ఖంగారు పడ్డాడు కీష్యయ్య.

'త్యరగావెళ్లి దాక్తురును పిల్చుకురా...అల్లా నిల్చున్నావే' అంటూ భర్త దగ్గరికి పరుగెత్తుకు వచ్చింది భానుమతమ్మ. చేతులూ కాళ్ళూ బారచాపుకొని విలారుగా పడుకుండిపోయాడు రామనాథయ్య నిలువు గుడ్డతో చూస్తూ. కీష్యయ్య గాభరాగా దాక్తురు కోసం పరుగెత్తాడు.....

* * *

శిల్పవతిమలా కూర్చుండిపోయింది భాను మతమ్మ, అనుకోని పరిణామానికి తట్టుకోలేక. ఢిల్లీలోవున్న కొడుకూ, ఆమెరికాలోవున్న కూతురూ, హైదరాబాదులో గడపవలసిన జీవితం, హోదా, వృద్ధనం—అన్నీ గాలితో దూదిపింజరాల్లాగ అంద కుండా ఎగిరిపోగా ముక్కలైపోయిన మనసు యీ పనికిరాని పల్లెటూరు, కీష్యయ్య, నిస్సహాయత, ఒంటరితనం అన్న కఠిన సత్యాన్ని ఎదుర్కోలేక దీపంగా ఏడ్చింది.....

ధిల్లీనుండి కొడుకు రావటానికి రెండు రోజులైనా పడుతుంది గనుక, ఎండాకాలం శవాన్ని నిలిపటం కష్టం గనుక, ఐస్లోపెట్టివా వికృతమై పోతుందిగనుక, కృష్ణమూర్తి అన్నశవానికి అంత్య క్రియలు నిర్వహించాడు. 'ఈ పని చెయ్యటానికి నన్ను యిప్పుడు యిక్కడికి రప్పించావా స్వామీ!' అనుకున్నాడు కళ్ళు మోతుకుంటూ.....

'ఎ దొ త శు కు!'

శ్రీ ఇంద్రగంటి భానుమూర్తి

ఎద తుదల ఎదొ తళుకు
కదిలెనే కదిలెనే—

రుచిరారుణ స్వర్గ
లోకాలదో ఏమొ

ఏదొ చల్లని నవ్వు
ఎడద వెన్నాడెనే—

ఏ దయా మృదు పాద
మీ హృదిని తాకెనో
గుండె పట్టుని వెలుగు

గోళమై పోయెనే—

తరళ వ్యధా తపన
తప్తమీ బ్రతుకుపై
నీలి వెన్నెల యేదొ
జాలిగా వాలెనే—

ఆ కులికి పడురేల
ఈ కుటిని ప్రేమగా
చందనానిల మొకడు
స్ఫురియించెనే—

విడని చీకటి రెక్క
విడిపోయి, ఇప్పుడు ఈ
ద్వారముఖమున, ఉష
స్తోరణము వేలెనే—

నున్నటి అంచులు - ప్రవహించే ఉద్యమాలు :

సాహిత్యోద్యమాల వెనుక అదృశ్య శక్తులు

—డా. ధర్మవీర భారా

త్రిర్రూఠి: లక్షలాదిమందిని చుట్టుకొని చడి చప్పుడులేని బస్తీలతో నిద్రిస్తున్న లండన్ నగరం. కాని అక్కడే కొందరు నిదించడం లేదు.

చెలసీ ప్రాంతంలోని పులహాన్ రోడ్డుపై పున్న కాఫె డ ఆర్టిస్ట్. సిగరెట్లతో మసిబారిన చిన్న-చిన్న బల్బులనుబట్టి దాదాపు బదువందల మంది కూచోడానికి ప్రయత్నిస్తున్నారు. బల్బులపై ఖాళీ సీసాలు. సీసాలపై విలుచున్న కొవ్వొత్తుల పొలిపోయిన వెలుగు. వాళ్లంతా అసాధారణమైన బొహిమియన్లుగా మారిపోవడానికి అక్కడ ఎంతగానో యత్నిస్తున్నారు.

ఇక్కడ ఈ కాఫెలో కళాకారులందరు పావం, ఎంతో కష్టంగా కాఫీకాకపోతే కోకాకోలా మాత్రమే తాగ గలుగుతున్నారు.

బయట విశృంఖలావున్న రోడ్డుపై కొన్ని మోటారుకార్లు వెళ్లిపోయిన చప్పుడు ఆ తర్వాత అకస్మాత్తుగా రోడ్డు ప్రాంతం విండిపోతుంది. ఒక పోలీసు లారీ, రెండు వల్లవికార్లు, ఒక స్పాన్డో కారు. పోలీసులంతా చుట్టుముట్టి వేసారు. కాఫెపై దాడి చేశారు. అపాయకరమైన మత్తు వదార్కాల నిషేధచట్టంకింద వాళ్ళవేళ్ళ వారంటే. ఇంతకీ పోలీసులంతా నల్లమందు, గంజాయి దొంగివున్న స్థలా లను వెతుకుతున్నారు.

కాఫెలోవున్న కళాకారులలో కొందరిని మోటారు

కార్లలోకి బలవంతంగా నెట్టివేసారు. ఈ రోజు కోర్టులో వారిపై కేసు. మరో వందలాదిమంది పేర్లను - చిరునామాలు పోలీసులు వ్రాసుకున్నారు. ఇదంతా ఒక బొహిమియన్ పాఠశాలాన్ని గడవడానికి గాను చెల్లించవలసి వచ్చిన ఒక అల్పమైన మూల్యం.

కాఫె భారీగావడి వుంది. ఎక్కడినుండోవచ్చి గుమిగూడిన గుంపు, ఎక్కడికో మళ్ళీ చెదిరిపోయింది. లోన కొవ్వొత్తులు మసక మసకగా వెలిగి ఆరి పోయాయి.

— డబ్లి ఎక్స్ప్రెస్ : లండన్ :
14 మే 1962.

ఉదయమే చాంబర్ మేడ్ చాయ్తోబాటు వార్తా పత్రికల కట్టను ఇచ్చి వెళ్లిపోయింది. వాటిలోని అంతర్జాతీయ వార్తలను వదిలివేసి పై వార్తల్లో నేను మునిగిపోయాను. పత్రికల్లో మరికొన్ని వివరాలు కూడా వున్నాయి. నిస్పృహ అక్కడ కొందరి వద్దవున్న సిగరెట్లలో మరిజువానా, మరికొందరివద్ద వల్లమందు, ఇంకా కొంతమంది జేబుల్లో భాంగ్ పాట్లాలు పట్టుబడినట్టు డేరీ టెలిగ్రాఫ్ కథనం. ఆరుగురు కళాకారులు రిమాండ్లో వున్నట్టు, వారి చిరునామాలతోబాటు పేర్లు కూడా ప్రకటించారు. టెలిఫోన్ మోగగానే రిసెప్ట్ చేతిలోకి తీసుకొన్నాను. అటువైపునుండి వాసిఫ్! మాట్లాడుతున్నాడు— యాఖుదా (హా! భగవంతుడా). భారతీగారు నెంట్లుక

వాసిలో తప్పిపోయాము. మా చిన్నకారు దారిలో చెడిపోబట్టి నయమైనది. విన్నరాతి ఆ కాపెనిమితు చూపెట్టాలని మా ప్రాగ్నం. ఇక్కడి నవకపులు రచయితలు, కళాకారులు గుమిగూడి ప్రవర్తించిన చోటది. ఆ ముఖాలని చూడవలసిందే!

నా కిప్పుడు జ్ఞాపకం వస్తోంది. అనాడు వాషింగ్టన్ నన్ను ఆ ప్రాంతాలవైపు తీసుకెళ్లాడు. అక్కడే ఒక విశాలమైన షానియానాలో విశ్వవిఖ్యాతమైన-చెంపే పుష్పవదనకుంకోసం ఏర్పాటు సాగుతున్నాయి. అక్కడికి దగ్గర్లోనే ఈ కళాకారులు వుండే ప్రత్యేక ప్రదేశం కనపడింది. చిరిగిన దుస్తుల్లో, చెరిగిన జుత్తుతో మగవాళ్ళమందిరి కనపడే అడవాళ్ళు, అడవాళ్ళమందిరివుండే కుర్రాళ్ళు. వీళ్ళంతా సంస్కారిక వ్యతిరేకంగా యుద్ధాన్ని ప్రకటించారు.—వీళ్ళ ఆ దీటుకీలు, నిరాశ చెందిన యువకులు.

నేను 'రియాండ్ ది ప్రెంట్' చాటకాన్ని చూడకుండావుంటే, అస్సాస్, గిన్సెర్ రచనల్లోని నిశితమైన విశ్లేషణను గుర్తించకుండావుంటే ఈ యువకులపట్ల నా అభిప్రాయం కూడా లండన్ వాసులతో, పురాతన పాశ్చాత్య సమాజంతో సమంగా వుండేది. ఈ వైమెళ్ళానికి గుర్తైన యువకులందరూ శవం తాగుబోతులని, నల్లమందుభాయిలని, వీళ్ళ అసలు చికిత్సాస్థానం పిచ్చాసుత్రి లేక పోక్సిమస్టేషన్ అని నేనుకూడా భావించివుండేవాణ్ణి. కాని...గిన్సెర్ వీళ్ళ ప్రసక్తియేమైనా తన ప్రఖ్యాత కవికను ఇలా సారంభిస్తాడు:

—'నేను చూసాను నా తరానికి చెందిన మహా మేధావులని పిచ్చెక్కి ధ్వంసమై, అకలితో, బాధతో నవ్వుగా.....' అయితే ఈ కూలిపోవడంలో శరత్ సృష్టించిన దేవదాసు కరుణగాని, గోర్కిపాత్రలు ఓడిపోతూ ధ్వంసమైన వివక్షన భావాలగాని లేవు ఇందులో ఒక విచిత్రమైన నిరర్థకత గురించి బోధ, అక్కడికిమైన విశ్లేషణన గురించి బాధ వున్నాయి. ఈ తరుణంలోనే అమెరికాలో గిన్సెర్ తన ప్రఖ్యాత కవికకు 'హవుల్' (క్రొధ పూత మైన అడవి జంతువు అర్థవాదం) అని శీర్షిక

'పెడతూ వుండగా ఇంగ్లాండ్ లో జాన్ అస్సాస్ నాటకం 'లుక్ బ్యాక్ ఇన్ ఏంగ్లో'లోని నాయకుడు దానికి వ్యాఖ్యానం చేస్తూన్నాడు—'ఈ మనస్సులో, మెదడులో ఒక జ్వలింలే శక్తి వుంది. ఈ శక్తి తనలా జ్వలింలే మరో సత్తాను వెదుకుతుంటుంది. ఈ ప్రపంచంలో అన్నింటికంటే విరాట్ స్వరూపంతో వున్న శక్తివంతమైన ప్రాణం బహుశా అందరికంటే ఏకాగ్రావున్న ప్రాణమే. ఆ జీవీ బలమైన ముసలి ఎలుగుబంటిలా అదిమి అరణ్యంలో తన శ్వాస వెనుకాలే తిరుగాడుతూ వుంటుంది. దానికి ఎవరి అవగాలేదు, ఏ గుంపు లేదు, హామి ఇచ్చే జనం లేదు.'

'హవుల్'లోని ఆ అగ్ని, పై వాక్యాల నిష్పాటిక శక్తి. అయితే వీటిలోనుండి సక్రియ-విప్లవ కారుడి, ప్రపంచాన్ని మార్చాలనే సంకల్పంలో, అదమ్య నిష్కల్తపుష్ప వాయుకుడి స్వరూపం ఎందువల్ల ఉబికి రావడం లేదు? టాంస్ట్రాయ్ సృష్టించిన సెయిరే లేక రోమాలోలా సృష్టించిన క్రిస్టోస్ ప్రతిమ, ఎందుకు ఉబికి రావడం లేదు? హెమింగ్వే సృష్టించిన బేస్మెంతులవాడి చరమ-నిర్దేశం ఎందుకు వ్యక్తం కావడం లేదు? ఇప్పుడు నా ఎదుట పైనిక్ష్లేభ పూర్ణితమైన వాక్యాల వున్నాయి, వాటిలోబాటు ఉదయమే పచ్చిన దినసల్లిక లండన్ దాడి జరిగిన తర్వాత నిశ్శబ్దం ఆవరించిన కాఫె ద ఆర్టిస్ట్ లో నిశ్శబ్దంగా పడివున్న బల్లలు, (కొంచెం పూర్వమే కొందరు నల్లమందుభాయిలు అక్కడ హెచ్చేతులు అనించి కూచున్నారు.) ఇప్పుడు అక్కడ భావసీసాలు వున్నాయి. వాటిపై ఆరిపోయిన కొవ్వత్తుల కొవ్వూ జారి-జారి కూరుకపోయింది. ఆ కళాకారులు-ఆ నవయుగ నిష్కల్త ప్రజేతలు నల్లమందు తిని రిమాండ్ లో తలలు పంచుకొని కోర్టువేళకోసం నిరీక్షిస్తున్నారు.

వ్యాయస్థానాల్లో ఎన్నోమార్లు తీర్పులు ఇచ్చారు. పుస్తకాలా విషేధించారు. ఈ కళాకారులను శిక్షించారు. అయినా వీళ్ళ వరిధి విస్తృతం అవుతూనేవుంది. అమెరికాలో బిట్ జెనరేషన్, ఇంగ్లాండులో కోపోడిక్ట యువకులు. వీళ్ళు ఏర్పరచుకొన్న కొత్తకొత్త గుహలాంటి హోటళ్ళు, నల్లమందు

భాంగ్, గంజాయి చివరికి ఇప్పుడు ఎల్. యన్. డి. వగైరా. జడలు కట్టుకపోయిన వెర్రిటుకలు, చిరిగిన దున్నులు, అప్పడప్పుడు అవికూడా లేకుండా నమలైపోయిన మైథునంతో, బిహారంగ యోగ్యవారలతో జీవించే వీళ్లు ఈ చేష్టలను అసహ్యంతో ఉమ్మివేసి నట్టు, పదాలను ఖటుకలు—రాళ్లనూదిరి విసిరి నట్టు. తర్వాత... మళ్ళీ నిరర్థకత నిండిన అనుభూతి ఆ నైరాశ్యాన్ని ముంచివేయడానికి రెండింటల నల్లమందు మోతాదు, అపాయకమైన ఇంజెక్షన్లు తీసుకోవడం. వాటిద్వారా ఒక మాతన సృష్టిని... ఒక ఇంద్రజాలాన్ని చూడడం... అదిమ పశువులతో కామక్రిడ నలుపుతున్న నన్నీస్త్రీలు—బురదలో కుళ్ళిపోయిన అంగాలు,—అందులో పున్న కళ్ళు మాంసపుసారలను వీల్చి చూస్తుంటాయి—మళ్ళీ ఆ భయాన్ని ముంచివేయడానికిగాను మరో నల్లమందు డోసు.

అసహ్యాన్ని కలిగించే వీళ్ల వ్యవహారాలకు వ్యతిరేకంగా ఎంతో విమర్శ జరిగింది. పోలీసులు చట్టం, మతం, చర్యలు, చాందసులు, ప్రతికోత్రదాన్ని విమర్శించేవాళ్లు ఎంతో వ్యతిరేకించారు. వాళ్ల విమర్శలకేగాని చివరికి అసహరమైనప్పడల్లా కొందరు మేధావులుకూడా విచారాన్ని వ్యక్తం చేశారు. ఈ ఉద్యమాల చర్చ జరిగిన ఒక సంవత్సరంలోగానే 'పార్టిజన్ రివ్యూ' అనే ప్రఖ్యాత పత్రికలో నార్మన్ సాఫోరోజ్ ఈ యువకుల అదిమవృత్తిపూజను, లజ్జానిహీనతను విమర్శిస్తూ ఇదంతా కేవలం వాళ్ల అంతరంగవైరుధ్యాన్ని కప్పిపుచ్చుకోడానికి తెలమాత్రమే అని అన్నాడు. వీళ్లలోపున్న భావదాంద్యాన్ని మరుగు పరచడంకోసమే ఈ తిరుగుబాటుని ఆయన విమర్శించాడు. వీళ్ల తిరుగుబాటుకు విశేషణగా ఆయన ఇంకా ఇలా వ్రాసాడు—'వీళ్లు తప్పకుండా తిరుగుబాటుదారులే. కాని మధ్యతరగతి, పెట్టుబడిదారి వ్యవస్థ అనే సాంఘిక లేక చారిత్రక తత్వంవల్లకాదు వీళ్ల తిరుగుబాటు. ఈ తిరుగుబాటు కేవలం మానసిక దారిద్ర్యం, అంతరంగంలో కుంటి—అంటి వాల్చుగా పున్నవాళ్లు జరుపుతున్నారు. సహజభోరణిలో అల్లోచించలేని అసమర్థులైనవాళ్లు, సహజంగా అల్లోచించేవాళ్లు అసహ్యించుకునేవారు. ఈ యువ

కులు. తమ 'స్వ' అనే బురదగుంటలోనుండి బయటపడలేనివాళ్లు.'

ఒకసారి 'టైమ్' పత్రిక వీళ్లను 'నిశ్శిక్షితరం' అని వంజీధించింది. ఈ తరం యువకులు బుద్ధికి వ్యతిరేకులుగాని ముముఖులుగాని కాదు. వీళ్లకు బుద్ధి అనేది అవంగతమైనది. షిట్ తరం మన యుగపుభావాన్ని వ్యక్త చేస్తున్నదని, దీని ప్రేళ్లు సాంఘిక గండరగోళంలో, దికాహీనత్వంలో పువ్వుయని ఈ తరం వ్యాఖ్యాకారులు అన్నారు. నైతికత్వం అబద్ధమని తేలిపోయిన రాజనీతి, అదర్శవాక్యాలు పెడదారిపట్టిన, మానవవివేకపు పాద్యులు విూరిన, పాప—పుణ్యాల సమ్మతాలు డొల్లగామారిన, ఇంత వరకు మానవవ్యభిచిత బుద్ధి, విజ్ఞానం, నీతి, దార్శినికభావన ద్వారా వికసించేసిన వ్యవస్థ—సాంతం ప్రస్తుతం అర్థహీనమైపోయిన సంఘంలోనుండి ఈ తరం ఉద్భవించింది. ఇప్పుడు మనషి ఎదుట ప్రతి ప్రశ్నకు ఒకేఒక్క జవాబు మిగిలిపోయింది: 'అణుబాంబుద్వారా సామూహిక వినాశం!'

అందువల్ల వీళ్లకు లభించిన ఈ వారపత్రికాన్ని, భావాలను ఏమాత్రం వీళ్లు నమ్మరు. అన్నింటిని తిరిగేసి చూడా లనుకుంటున్నారు. అతిశయపు రెండు పాద్యాలవరకు వెళ్లా అని ప్రయత్నం—నల్లమందు మత్తుమండి సన్యాసుల సమాధివరకు. ఒకసారి జాక్ కెరువాక్ (జిట్ తరానికి చెందిన ప్రఖ్యాత కథకుడు)ను టెలివిజన్ ఇన్స్టాగేషన్ లో ఈ తరాన్ని అన్వేషించే తరమని అంటున్నారు; మరి దేనిగురించి అన్వేషణ అని ప్రశ్నించారు. అప్పుడు ఆయన ఏ మాత్రం తడుముకోకుండా ఇలా అన్నాడు—'భగవంతుడికోసం! ఆ భగవంతుడు కాస్తా తన ముఖాన్ని చూపిస్తే చాలని నా కోరిక.' గిన్స్ బర్గ్ తన 'హాపుల్' కవిత గురించి చెబుతూ అన్నాడు—'అది భగవంతుడు, మైథునం, నల్లమందు, అర్థహీనతయొక్క విశ్వాస స్వరము'. ఎందువల్ల వంటారా? ఇప్పుడు మురికి మర్కారలతో—వ్యవస్థతో విండిన ఈ బాహ్యవనచంచుండి లభించే ప్రతి అనుభూతి ఒక ఉచ్చిష్టమని, అబద్ధమని వీళ్ల సమ్మతం. అందువల్ల అపరైన అనుభూతి లోపలి నుండి వస్తుంది. ఒక చరమ విస్ఫోటక ఉద్దీపనతో

ంది. అది మైతునంపల్లగాని, జాబ్ నంగీతంపల్ల, హత్య, హింసద్వారా లేక నల్లమందు ఇంజెక్షన్ ద్వారా అయినా ఆ అనుభూతి దొరక వచ్చును.

కెరువాక్ ఇంకా ఇలా అన్నాడు—‘మేము ఈ ఆంతరికమైన చీకటి అనుభూతుల గుహమార్గం గుండా వెళ్లి రెండో చివరపున్న విశ్వానందవైపు చేరు కుంటాము. ఆ చివరనే భగవంతుడి ముఖం వుంది. అయితే హింస, ఉద్ధృతి కలిగించే నంగీతం, ఆప్రాకృతికమైన మైతునం, వీటిని తొడరి అదిమ ఆరణ్యాలు, నల్లమందు, మరిజువానతో తెరుచుకొనే చీకటి గుహద్వారాగలగూడా పయనించి ఎంతమంది రెండోవైపునున్న ‘విశ్వాసాన్ని’ చూసారో, ఎంతమంది ముసుగులేని భగవంతుని ముఖాన్ని దర్శించారో చెప్పలేము! కాని ఆమెరికాలో నేరాల రిపోర్టును చది విశేషాత్రం మరో దృశ్యం కనపడుతుంది. వీళ్లలో ఎంతోమంది గునర్తగాంధీపవత్రులద్వారాలోకి, జైలుద్వారాలోకి, పిచ్చాసుప్రతి ద్వారాలోకి చేరి పోయారు. ఎంతోమంది మళ్ళీ అసలు తిరిగి రాలేదు.

ప్రతితరం తన తిరుగుబాటుకు ప్రతిఫలంగా ఎంతో మూల్యాన్ని చెల్లిస్తుంది. బీదీకరంనుండి నియతి అతిక్రూరంగా ఈ మూల్యాన్ని పసూలుచేసింది.

అయితే ఈ మూల్యాన్ని వాస్తవంగా నియతి మూత్రమే లాగిందా? లేక ఇంకెవరో పసూలుచేశారా? ఎవరో ఒకరు ఈ ఉద్యమాన్ని లెక్కగడుతూ, వరమ శాంతంగా నల్లమందు మోతాదుల లెక్కలను గుణిస్తూ ఈ మూల్యాన్ని పసూలు చేశారా? నల్ల మందు మార్గానికి అసల నిజంగా భగవంతుడి సుఖమే పుండా లేక కెరువాక్, గిన్సెర్గ్ లకు తెలియని మరో ముఖమేదైనా వుందా? ఇంతకీ ఎవరిది ఆ ముఖం?—

* * *

నడవండి — ‘కాస్పేపు’ నల్లమందు, జాబ్, చెమట దురగంధం, నీనప్పంకోవమైన వాక్యావళి, వేలాడే

జటలు, భూగర్భంలోని వినోదస్థివరాలనుండి దూరంగా మరో రకమైన వాతావరణంలోకి వెడదాము.

రక్షిణి సాహస్య (అగ్నీయ) అగ్నియాలోని ఆకు పచ్చలలోనిండిన ప్రదేశం. బ్యాంకాక్ నుండి సింగా పూర్ వెడుతున్న జెట్ విమానంలో కూర్చొన్న ఒక ప్రయాణికుడు. చేతిలో అవాటి దినపత్రిక వుంది. కాని అతను అలోచనల్లో మునిగివున్నాడు. ఆ ప్రయాణికుడైన రచయిత కంబోడియాలో జరిగిన అంతర్జాతీయ రచయితల సమావేశానంతరం అనుకో కుండా సంభవించిన సంఘటనలను నెమరు వేసు కుంటున్నాడు.

‘గియోన్ వార్తాపత్రికను పక్కన పెట్టి సాడు.

కట్ల మూసుకోగానే అతని ఎదుట కైలా ముఖం ప్రత్యక్షమైంది... ఆ ముఖం ఇప్పటికీ మనకగా నణు కుతూ, కంగిసోతున్నట్టు కనపడుతూవుంది. అతను కైలా శరీరాన్ని జీవించివుండగా, చనిపోయాక కూడా చూసాడు. అమె సంపర్కంలోవున్న ఆ కాస్పేవల్లోనే తాను తన భావనాత్మక దాగిద్రాన్ని, తన విప్లవి తను, తనూ కూడా తెలుసుకున్నాడు... ఇంతలో నల్లమందు పండే పొలాలు కళ్ల ఎదుట చేరితే ఊగు తున్నాయి. ఆ అందమైన వృత్తువుతోనిండిన పూలు. వాటిలో నిండిన భయంకరమైన విషం. అదే నల్ల మందు. దీనిద్వారా యుద్ధం ఖర్చులు సమకూరు తున్నాయి! లోయల్లో నరునగా పెరిగిన చేరిపై ఊగు తున్న ఎర్రని నల్లమందు పూలు. తాను చూస్తు న్నాడు..... అక్కడికి అజ్ఞాతంగా హెలికాప్టర్లు వచ్చి నల్లమందు మూటలని తీసుకెడతాయి. అక్కడ ఈ తవ్వర వ్యాపారం అంతర్జాతీయ వాణిజ్య వియమాలను ఉల్లంఘించి, రాజకీయ ఉద్దేశ్యాలను రహస్యంగా దాచుకొని, కొనసాగుతూ వుంటుంది. ఆ నల్ల మందును అమ్మి—బదులుగా తుపాకులు, ఇతర ఆయుధాలు కొనబడుతుంటాయి. ఈ నల్లమందును అమ్మి తుపాకులు చేయలేని పనిని చేస్తున్నారు. మహానగ రాల్లో ఎంతోమందిని మాతృమైన వర్తతిద్వారా మెల్లి మెల్లిగా చంపుతున్నారు—ఎవరు? కేవలం

కొంతమంది భయంకరమైన మూఢులు—అధికారాన్ని తమ చేతుల్లోకి లాక్కోవాలని ప్రయత్నిస్తున్నారు.

—(ది ఫోర్ పాసేజ్: రచన—పేన్ ముయాన్)*

.....ఈ నాటికి నాకు ఆ సాయంత్రం జ్ఞాపకం వుంది. జకార్తానుండి తిరుగు ప్రయాణంలో బ్యాంకాక్‌లో కొన్ని రోజులు ఆగాను. ఈ కొన్ని రోజుల్లోనే బ్యాంకాక్ నన్ను ముగ్ధుణ్ణి చేసింది. బ్యాంకాక్ విమానాశ్రయంలో రంగురంగుల దుస్తులు ధరించిన బహు రకాల ప్రయాణీకులమధ్య నిశ్శబ్దంగా కూర్చున్నాను. స్వదేశానికి తిరిగి వెళుతున్నాననే సంతోషానికి బదులు బ్యాంకాక్ ను విడిచిపెడుతున్నాననే విచారం. మనస్సు అంతా భాగిగా వుంది. అప్పుడే మెక్‌లో మాటలు వినపడ్డాయి—‘శామపెన్డా వెడుతున్న ప్రయాణీకులు తమ విమానంవైపు వెళ్ళనలసిందని కోరుతున్నాను.’ ఒక చైనా వ్యాపారి, ఒక అమెరికన్ పురుషుడు, ఇద్దరు స్త్రీ టూరిస్టులు, కెమెరా వేలాడేసుకొన్న ఒక జపాన్ వ్రతీకా విలేకరితోబాటు ఎంతోమంది ప్రయాణీకులు... లేచి నిలుచున్నారు. అకస్మాత్తుగా నా స్మృతిలో రెండు సంవత్సరాలక్రితం నేను చదివిన పేన్ ముయాన్ నవల ‘ది ఫోర్ పాసేజ్’ మెరిసింది. ఆ నవలలోని సంఘటన ఈ బ్యాంకాక్ విమానాశ్రయంనుండే మొదలవుతుంది. కథానాయకుడు గియోన్, ఇద్దరు భారతీయ రచయితలు—చందర్‌దాస్, మునీ ముల్లానీ; ఒక అమెరికన్ యువతి శైలా పాన్‌లే, ఆమె తండ్రి చార్లీ పాన్‌లే, ఆమె సినతల్లి ఎలిజా పాన్‌లే ఇంకా మరికొంతమంది నొమపెన్డా (కంబోడియా)లో జరిగే ‘తటస్థ రచయితల అంతర్జాతీయ మహాసభ’కు వెళుతున్నారు. ఈ మహాసభ ప్రత్యావేశ దేవాలయాల నగరం అంగకోర్‌లో జరుగబోతుంది. అంగకోర్‌లో చతురుక్తి శివుడి విరూప్ సతిమ వుంది. (దీనికి సంతకంగానే పేన్ ముయాన్ తన నవలకు చతురుక్తిం - The Four Passages అని పేరు పెట్టాడు.) విమానం బయలుదేరేముందు ఒక బౌద్ధభిక్షువు శైలాకు ఒక అందమైన డబ్బాను ఇచ్చినెడతాడు. శైలా ప్లేసాతురాలైన ఒక రాజకుమారి అంగకోర్‌లో వున్న తన బంధువుకు విలువైన చాక్‌లెట్లను ఆ డబ్బాలో వంపుతున్నది.

రచయితల మహాసభలో కొన్ని విచిత్రమైన సంఘటనలు జరుగుతాయి. అమాయకురాలైన శైలా కామగ్రంథి వీడితుంటుంది. ఆమె ఆ విమానంలోని ఫ్రెంచి ఫైలట్‌తో, మునీ ముల్లానీతో ఇంకా అనేకులతో శయ్యాభాగిని అనుభవించినతర్వాత గియోన్ సందర్శనలోకి వస్తుంది. ఒకరోజు రహస్యంగా శైలా సినతల్లి ఎలిజా, చాక్‌లెట్‌లుపున్న గదిలోకి వస్తుంది. కాలబ్రేమిటో తెలియదు. ఆ మహాసభకు ప్రపంచం నలుమూలలనుండి ప్రతినిధులు వచ్చారు. అంగకోర్ పై తీయనున్న విశ్రాంతికి సినేరియో వ్రాస్తున్న ఒక ఇంగ్లీషు రచయిత ఎవర్ బెసిల్‌డన్; సాహిత్యం నామమాత్రమే గిలికినా, ‘కాక్మిర్ మాడే’ అనే నినాదాన్ని ఆరిచే ఒక పాకిస్తాన్ రచయిత అహ్మద్‌ఫిద్; ఒక యువ అర్జీరియన్ కవి, (ఇతను కవిత్వం తక్కువ వ్రాసినా గెరిల్లా పోరాటంలో ఆరితేరినవాడు) వగైరా వచ్చారు.

ఈ మహాసభ ముగుస్తూవుండగానే కంబోడియాలో హతాత్తుగా రహస్యంగా సైనికవిప్లవం చెలరేగుతుంది. అక్కడి ఒక ప్రాంతానికివెందిన గవర్నర్ జనరల్ వామ్ బైరంగ్ అకస్మాత్తుగా తిరుగుబాటు లేవదీసాడు. అప్పుడు వీళ్ళ నందరినీ రిమాండ్‌లోకి తీసుకున్నారు. ఈలోగా తిరుగుబాటును అణచివేసిన తర్వాత వీళ్ళ నందరినీ విడుదల చేసారు.

అప్పుడే తెలుసుకుంది శైలా మాయమైన సంగతి.

శైలా మునలి ఫ్రెంచి పురాతత్వవేత్తతో అంగకోర్‌వాట్ దేవాలయాల అడవుల్లోకి వెళ్ళవుంటుందని ఒక అనుమానం. కాని ఆ అనుమానం నిజం కాదని కేలిపోతుంది. గియోన్ కంబోడియన్ ట్రాక్సీ వాలా సహాయంతో అంగకోర్‌లోని శిథిలాలలో, అరణ్యాలలో తిరుగుతూ వుంటాడు.

* పేన్ ముయాన్ వ్రాసిన ఈ పుస్తకం ప్రసక్తి తెచ్చినప్పుడు అతను తన రచనలను తన అనుభవాలు ఆధారంగా చేసాడని చెప్పవలసి వుంది. ఆయా పుస్తకాల్లో ఆయా దేశాల రాజకీయ, ఆర్థిక పరిస్థితులను అతను మెచ్చునట్లుగా వివరించాడు. అతను పేర్లను, స్థలాలను కొన్ని కల్పించినా, దాదాపు ఇతివృత్తం సొంతం అతని సొంత అనుభవాల సారం.

“ఏనుగు శిల్పాలపై వెన్నెల విస్తరించి వుంది. గియోన్ శిథిలాలలో తిరుగుతూ తిరుగుతూ చివరికి కుష్మిన్ నగ్రమాట్టు విశాల విగ్రహంపున్న ఆవరణలోకి చేరుకున్నాడు. వెన్నెలలో ఆ విగ్రహం పేలవంగా కనపడుతోంది. సాల్వడార్-డాబిత్తెపు మీసాలు అందపాసిగా వున్నాయి. ఆ నగ్రమాట్టు విగ్రహం మెడలో ఎవరో నవ్వులాటకు కాబోలు పిల్చుస్కార్ఫును కట్టివేసారు. గియోన్ స్కార్ఫును ఏవ్వడం మొదలు పెట్టాడు. ఎన్నో ముడతలు—ముళ్ళుపడివున్న ఆ స్కార్ఫును విప్పుతూ అతను కిందికిమాసాడు.....

వాలుగువైపులాహూసి అతను కెప్పున కేకవేసి— ‘కైలా! కైలా! వా డార్లెంగ్!’ అని అరిచాడు. ప్రతి ధ్వనికూడా వినిపించ లేదు. యాంత్రికంగా అతను ఒకవైపు మూలలోవున్న మెట్లవైపు సాగిపోయాడు. ఈ మెట్లు, సుందరీమణుల పిది అని యాత్రికులచే పిలవబడే ఒక ఇరుకైన సందులోకి కిందికి దారితీసాయి. ఈ మెట్లకు ఇరువైపుల వరుసగా అనింద్య సుందరీమణుల విగ్రహాలు వున్నాయి. ఒక్కరు తప్ప ఈ ఇరుకైన దారిగుండా ఇద్దరు పోదానికి వీలులేదు.

అక్కడే మొట్టమొదట మలుపులో అనిద, నిస్సందంగా, తాను మొదటినుండి శంకిస్తున్నట్టుగానే జరిగింది. కైలాను ఇలాగే హత్య చేసారనే అనుమానం నిజమై పోయింది. —(ది ఫోర్ పాసేజ్—పు: 226)

ఒక చాకల్లెట్ల డబ్బానల్ల కైలా ప్రాణం అపాయంలో వుందనే అనుమానం గియోన్ కు ఎందుకో కలుగుతుంది. బ్యాంకాక్ విమానాశ్రయంలో కైలాకు ఒక రాజకుమారి తరపున బొద్దల్లికుపు ఇచ్చివెళ్ళిన ఆ డబ్బా అతనికి జ్ఞాపకం వుంది.

క్రమంగా అర్జీరియన్ కవి-గెరిల్లా సైనికుడైన ఇ. బాహిం మలిక్ సహాయంతో అసలు రహస్యం బహిర్గత మవుతుంది. ఈ కుట్ర వెనుక రెండు అంశాలు దాగివున్నాయి: ఒకటి ఆకస్మిక సైనిక విప్లవంవల్ల జనరల్ వాన్ బైరంగ్ కు అధికారాన్ని కట్టబెట్టాలని, రెండోది నల్లనుండు దొంగ వ్యాపారం, నల్లనుండు వ్యాపారం మొత్తంవాళ్ళు

చాలా తెలివైనవాళ్ళు. వీళ్ళల్లో బ్యాంకాక్ రాజకుమారి, కంబోడియా జనరల్ వామ్ బైరంగ్ కూడా వున్నారు. వీరితోబాటు ఆ ఫ్రెంచి సైన్యం, కొందరు గుఢచారులు కూడా వున్నారు. ఈ ఫ్రెంచివాళ్ళు అవభ్యాతిపాలైన ఫ్రెంచి సైనికజట్టు ఓ. ఎ. యన్ కు చెందిన రహస్య సభ్యులు. డిగ్రీ కు వ్యతిరేకంగా వనిచేస్తూ అర్జీరియాలో ఫ్రెంచివాళ్ళ శాసనాన్ని తొలగించకూడదని ఈ ఓ. ఎ. యన్. అనే రహస్య సంస్థ రక్తపాతాన్నికూడా జరిపింది. ఇదే సంస్థ మాజీ ఫ్రెంచి ఉపనివేశ (వలస) ప్రాంతమైన ఇండోచైనా (లావోస్, కంబోడియా మొదలైన దేశాలు)లోకూడా తన వలస వేసింది. ఈ రహస్య సంస్థకు కావలసిన వివిధ ఆయుధాల కొనుగోలుకు ఈ నల్లనుండు దొంగవ్యాపారంనుండి ధనం సమకూరేది. దీనికిగాను ఈ సంస్థకు చెందిన పైలట్లు విడిగా “Air Opium” (నల్లనుండు విమానయానం) అనే రహస్య ఎయిర్ లైన్ ను నడిపేవాళ్ళు. ఈ నల్లనుండు తస్కరవ్యాపారంలో ఈ విమానయాన సంస్థ విజయం ఎంతోమంది వున్నారు. కైలా పింతిల్లి మిసెన్ ఎలిజబెత్ హెన్ లే కూడా ఈ సంస్థ సభ్యురాలే. రాజకుమారి తరపున కైలాకు అందిన డబ్బాలోని చాకల్లెట్లలో నల్లనుండు వుంది. ఈ విషయం కైలాకు బోత్తిగా తెలియదు.

ఆ చాకల్లెట్ల డబ్బాను ఎలిజబెత్ చాలుగా కైలా గదిలోనుండి తీసుకువెళ్ళి ఓ. ఎ. యన్ వాళ్ళకు అందజేయాలని ప్రయత్నించింది. ఈ లోగాళ్ళలాకు శాసనానుకూలంగా ఆ డబ్బా వ్యవహారం తెలిసి పోయింది. అయితే ఆమె నోటిని మూయించాలంటే ఒకేఒక పద్ధతి—అది ఆమె నోటిని శాశ్వతంగా మూసివేయడం.

ఆ తర్వాత మరెన్నో విషయాలు తెలుస్తాయి. నెత్తురు రుచిమాసిన ఈ మాజీ ఉపనివేశదారులు (వలసదారులు) తమ అధికారాని, అంత సునాయనంగా వదులుకోదానికి సిద్ధంగా లేరు. ఎక్కడైతే శాసనాన్ని నిర్బంధించే వీలుందో అక్కడ తమ అధికారాన్ని క్రూరంగా, హింసాపూరితంగా అమలు చేస్తారు. ఎక్కడైతే తమ అధికారం చలించుచే అవకాశం లేదో అక్కడ కుట్రజనాన్ని ప్రభుత్వాన్ని కూలదోసే కీలు

సాహిత్యోద్యమాల వెనుక అదృశ్యశక్తులు

బొమ్మ ప్రభుత్వాలను ప్రతిష్ఠిస్తారు.

ఆ తర్వాత మరో అంశంకూడా బహిరంగత మవుతుంది. జనరల్ వావ్ టైరంగ్ వ్యయంగా నల్ల మందు పొలాలకు యజమాని. ఈ ప్రత్యేక సైనిక విప్లవం కుట్ర వెనుకాల అంతర్జాతీయ గ్యూత్పున్న భారతీయ రచయిత శ్రీ ముని ముల్లానీకికూడా ఒక పని అప్పగించారనే విషయం బయటపడు తుంది. ఇతను సైనిక విప్లవం జరగగానే ఒక వజ్రాలు పొదిగిన చేతికడియాన్ని ఎత్తుక వచ్చేయాలని ఆనలు వధకం. ఆ విధంగానే ముల్లానీ తన క్యామెరాలోపున్న ఒక సారగులో ఈ వజ్రాల కడి యాన్ని దాచేస్తాడు.

ఈ కుట్ర వెనుకాల ఎన్ని విచిత్రమైన ఎత్తులు?

అధికారాన్ని చేతుల్లోనుండి జారిపోసికుండా చేయడంకోసం అమానుషమైన తంత్రాలు - యుద్ధాలు. రహస్యంగా ఆయుధాలను కొనడంకోసం, సైనికుల జీతాలకోసం నల్లమందు దొంగ వ్యాపారం. దీనిపై తెరవేయడంకోసం అందుబాటులోవున్న ప్రతి వస్తువును చాకచక్యంగా ఉపయోగించుకోవడం. చివరికి కైలాలాంటి ఏకబద్ధ వధభ్రమ్యరాలైన (కాని నిరపరాధమైన యోవనం) యువతినిగాని లేక అంతర్జాతీయ రచయితల మహాసభలుగాని ఏదో విధంగా వినియోగించుకోవడం.

అయితే ఇదంతా చతుర్ముఖ శివుని పమక్షంలో, నిశ్చలమై న సాక్షి నీడలో జరిగిపోయింది.

కెరువాక్ ఈ తరం ఒక శస్త్రేషణను కొనసాగిస్తోందని, ఆ శస్త్రేషణకు నల్లమందు ద్వారాలు తెరుస్తోందని అంటున్నాడు. కాని ఈ నల్లమందు మనక వెలుగు వెనుకాల ఒక ప్రభువత్వావుందని, దాని ఆనలు ముఖం ఎంత వికృతంగా వుందో అతనికి ఎవరైనా చెబితే బాగుండును. ఒక వికృతమైన ముఖం - స్వార్థాంధ వశ్యమ ఉపనివేశవాదుల ముఖం. అసీయా, ఆఫ్రికాలలో అధికారాన్ని పోగొట్టుకొన్నా, పోనీకుండా చేయడంకోసం ఎలాంటి బర్బర అమానుషిక పద్ధతులనైన అనుసరిస్తుంది ఈ ముఖం. రెండో ముఖం: ఎవ్వరితోనైనా ఎలాంటి ఒప్పందానికైనా దిగి పాలనామూత్రాన్ని తన హస్త

గతం చేసుకోవడంకోసం ప్రయత్నించే ఆశియాలోని అధికారలోలుపతకు గురైన రాజకీయజ్ఞాని ముఖం. మూడో ముఖం: తన దేశం మట్టినుండి పెరికివేసుకొని ఆకాశంతో వేలాడుతున్న లతలా అంతర్జాతీయ మహాసభల, ఇతర అర్థికవ్యవస్థలద్వారా దాంబికమైన యశాన్ని అజ్ఞాన ప్రయత్నించే ఛద్య బుద్ధిజీవీయైన రచయిత ముఖం. ఇతను ఏరకమైన నైతికమైన పట్టింపులు లేకుండా చివరికి ఏ విదేశీ సంస్థల ఏజండుగావైన పనిచేసి తన శ్వాతిని గడించుకోవడానికి యత్నిస్తున్నాడు.

* * *

ఇంతకు ఈ మూడు ముఖాలేనా? లేక ఈ నల్లమందు మనకవెలుతురుకు ఆవల నాలుగో ముఖ మేదైనా వున్నదా?

వశ్యమ ఉపనివేశవాది, భ్రష్టుడైన అశియా రాజనీతిజ్ఞుడు, స్వార్థుడైన బుద్ధిజీవితోబాటు ఈ విచిత్రమైన నల్లమందు దొంగవ్యాపారంలో నాలుగో ముఖం ఎర్రచైనాదని చెబితే ఎవరు నమ్ముతారు!

అయినా ఇది విచిత్రమైన వాస్తవం. ప్రజా విప్లవాలు, అశియా పునర్జాగృతిని రేకెత్తిస్తావని ప్రతిజ్ఞలుచేసే ఎర్రచైనా నల్లమందు దొంగవ్యాపారానికి అత్యధికంగా ఆశ్రయం కల్పిస్తోంది. ఐక్యరాజ్య సమితి స్వయంగా జరిపిన పర్యేక్షణలో ఈ అంశం పుష్కలంగా అంగీకరించబడింది. సమితివర్గాల సమన రించి ఉత్తరబర్మా, థాయీలాండ్, లావోస్, ఎర్ర చైనా ఆగ్నేయప్రాంతం నల్లమందుకు పెట్టుని కోటల్లాంటివని విచిత్రమవుతోంది. ముఖ్యంగా చైనాలోని యన్నాన్, క్విన్జు, శాన్సీప్రాంతాలు దీని ప్రత్యేకమైన ఉత్పత్తి కేంద్రాలు. చైనాలోని పర్వత ప్రాంతమైన యన్నాన్లో ప్రపంచంలో ఎక్కడా ఉత్పత్తికానంత నల్లమందు పండుతుందని ఐక్యరాజ్య సమితి పర్యేక్షకులు చెబుతున్నారు. జెమావో, చెలి ప్రాంతాలలోవున్న పెద్ద పెద్ద గిడం గులనుండి కూలిలు, కంచరగాడిదలద్వారా నల్లమందును బర్మా పరిహర్యలకు చేరవేస్తారు. అక్కడినుండి బర్మా దొంగవ్యాపారములు ఈ నల్లమందును జాగ్రత్తగా దాచి సాల్వీనీనదీతీర ప్రాంతంగుండా థాయీలాండ్,

లాన్ న సరిహద్దులకు చేరవేస్తారు. ఇక్కడవున్న రహస్య గిడ్డంగులనుండి ఆగ్నేయాసియానుండి వచ్చే ప్రవాస చైనా వ్యాపారులు ఈ నల్లనుదును అనేక ప్రాంతాలకు తిరిగి వంపిస్తారు. ఆ తర్వాత ఇదే నల్లనుదును బ్యాంకోక్, సింగపూర్, హాంగ్ కాంగ్, టాక్యోలగుండా ఆమెరికా యూరప్ దేశాలకు చేరు కుంటుంది. చైనాకు విదేశీ ద్రవ్యం అవసరం ఎంతగానో వుండేది. కేవలం తన ప్రణాళికల అమలుకే కాకుండా అణాబాంబు ఉత్పత్తికి ఆ ద్రవ్యం అవసరమైంది. రష్య తదితర దేశాలనుండి ఆయుధాలు, ట్యాంకులు, యుద్ధవిమానాలకుని, పాకిస్తాన్ తదితర మిత్రదేశాలకు కానుకగా ఇవ్వడంకోసం ఆ విదేశీ ద్రవ్యం కావలసి వచ్చింది. అయితే ఈ విదేశీ ద్రవ్యం చైనాకు మామూలు వ్యాపారవల్లగాని విదేశీసహాయవల్లగాని లభించే అవకాశాలు లేవు. అందువల్లే ఈ నల్లనుదును తప్పక వ్యాపారద్వారా సువర్ణరాసులను సులభసాధ్యంగా రాబట్టుకో గలుగుతున్నది:

ఇక ఎర్రచైనా, ఆమెరికా, యూరప్ దేశాల మధ్య జరుగుతున్న ఈ నల్లనుదును దొంగ వ్యాపారానికి వున్న లంకెలు కూడా అసక్తి జనకంగా వున్నాయి. ఆగ్నేయాసియా రాజకీయాలను విశితంగా పరిశీలిస్తున్న వాళ్లకు ఒక విషయం స్పష్టంగా తెలుస్తుంది. ఉత్తర బర్మా అడవుల్లో కమ్యూనిస్టు వ్యతిరేక అయిన చ్యాంగ్ కాయ్ షేక్ సైన్యానికి చెందిన ఒక పెద్ద డివిజన్ ఈ నాటికీ అక్కడే వుంది. ఈ డివిజన్ అసలు చైనా సివిల్ వార్ లో మావో సైన్యంతో వోడిపోయి ఈ అడవుల్లోకి పారిపోయినప్పి చిక్కుకుని పోయింది. రష్య, ఆమెరికా, భారత దేశాలనుదు తన బల ప్రదర్శనం చేస్తున్న ఎర్రచైనా ఈ చ్యాంగ్ కాయ్ షేక్ మామూలు సైనికుల జట్టును ఓడించలేక పోతోంది. వివరకి కన్పించనైనా లేకపోతోంది. కారణం ఏంటే ఆఖరంగానే వుంటుంది. నేషనలిస్టు చైనా 93 వ డివిజన్ కు చెందిన ఈ 500 మంది సాయుధ సైనికులు ఒక రకంగా చైనా నల్లనుదును దొంగ వ్యాపారానికి సాయుధులైన రక్షకులు. వీళ్లు ఇక్కడ నల్లనుదునును చేరవేసే జట్టును షాన్ ప్రదేశానికి చెందిన బందిపోటు దొంగలనుండి కాపాడుతుంటారు. ఈ డివిజన్ కు చెందిన ఎంతోమంది సైనికాధికారులు ఈ నల్లనుదును గిడ్డంగులకు యజమా

నులు. ఒకసారి థాయిలాండ్ లోని ఒక గ్రామంలో కమ్యూనిస్టు వ్యతిరేక అయిన నేషనలిస్టు చైనా సైనికాధికారిని అమెరికన్ పత్రికా విలేకరి స్టేన్లీ కార్నావ్ అనే అతను కలుసుకున్నప్పుడు ఇలా అడిగాడు—‘మారు ఎర్రచైనా నల్లనుదును దొంగ వ్యాపారంలో ఎందుకు సహాయపడుతున్నారు?’

అప్పుడు ఆ సైనికాధికారి నివ్వీ ఇలా అన్నాడు—‘ముందు బరికి వుంటేకదా మావోలే తుంగ్ తో సారాడడం! ఆ బంజరు సర్వత్రాంతా లలో మేము జీవించాలంటే, మాతన ఆయుధాలను సమకూర్చుకోవాలంటే డబ్బు ఎక్కడినుండి వస్తుంది?’

(ఘెంపి ఉపనివేశవాదులనంపై అయిన ఓ. ఎ. ఎన్. తన విమానయానద్వారా వీళ్లకు ఎలా సహాయపడుతుందో హేన్ సుయూన్ వివరించాడు. కాని విచిత్రమేమిటంటే ఆమెరికన్ వైమానికబలానికి చెందిన అధికారులూ కూడా ఈ వ్యాపారంలో చేదోడుగా వుంటారని ఆమెరికన్ సైనిక రిపోర్టులద్వారా వెల్లడవుతున్నది. కొన్నిరోజుల క్రితం అమెరికన్ వైమానిక బలానికి చెందిన ఒక సార్జంట్ అకస్మాత్తుగా వైభోగా లో జీవించడం ప్రారంభించాడు. అతను హాంగ్ కాంగ్, టాక్యోలలో అన్ని సౌకర్యాలున్న రెండు ఫ్లాట్ లను ఒక చైనా, ఒక జపాన్ ఉంపుడుగలైలను ఏర్పాటుచేసుకున్నాడు. ఆమెరికన్ గూఢచారిశాఖకు అనుమానం వేసింది. ఒకరోజు అతని విమానంలో నల్లనుదును పెట్టెలు దొరికాయి.

ఈనాటి ఆరాచకత్వానికి మొదటి ఇలా అంతర్జాతీయ దొంగవాటకం సాగిపోతోంది. అందరికీ బంగారం కావాలి. చైనా పెట్టుబడిదారి బలాలను నాశనం చేయడంకోసం అణుబాంబును నిర్మిస్తోంది. ఆ నిర్మాణానికి బంగారం కావాలి. నేషనలిస్టు చైనాకు ఎర్ర చైనా సైన్యాలను ఓడించడానికి బంగారం కావాలి. మాజీ వలసలపై తమ వలస సామ్రాజ్యాధిపత్యాన్ని సుస్థిరం చేయడంకోసం ఓ. ఎ. యన్. కు కూడా బంగారం కావాలి. ఇలా ఒకరిని ఒకరు సర్వనాశనం చేసుకోడానికి వీళ్లకు బంగారం కావాలి. ఈ బంగారం నల్లనుదును దొంగవ్యాపారం ద్వారా సునాయాసంగా లభిస్తుంది. ఈ నల్లనుదును దొంగవ్యాపారం చేస్తున్నప్పుడు ఎర్రచైనా కమిస్సార్

లకు, ఓ. ఎ. యన్. సైలెట్లకు, చ్యాంగ్ కాయ్ షేక్ సైనికాధికారులకు రాజకీయాల, సిద్ధాంతాల, దేశ సరిహద్దుల, ఆదర్శాల ఆవసరం ఏమాత్రంలేదు. నల్లమందు వ్యాపారం మాత్రమే శక్తకు వృత్తి— అదంతా రాజకీయాలకు అతీతంగా జీవించే మరో ప్రపంచం.

ఇప్పుడు ఇలాగే న్యూయార్క్ లోని బీచ్ నిక్లు, వాళ్లను అనుకరిస్తున్న ఇతర దేశాలలోని యువకులు కూడా తమకు ఒక దేశం, ఒక జాతి అనేదిలేదని, ఏ సరిహద్దు తగాదాలు లేవని, ఏ సైద్ధాంతికమైన పట్టింపులు లేవని అంటున్నారు. ఇది కేవలం ఆ నల్లమందు దొంగవ్యాపారం ప్రతిఘటనగానే భాసిస్తున్నది. ఆ నల్లమందు తన్నుర వ్యాపారం సాగించే కమ్యూనిస్టులు, నేషనలిస్టులు, ఓ. ఎ. యన్. సభ్యులు కూడా ఒక స్థాయిలో తమకు దేశం, సైద్ధాంతికమైన పట్టింపులు లేవనే అంటున్నారు.

* * *

ప్రకటనలు, వస్తువుల అమ్మకానికి వున్న వరపుర సంబంధాన్ని మనోవైజ్ఞానికస్థాయిలో అధ్యయనం చేసినవారికి ఒక అంశం సువిదితమే. ఏదైనా వస్తువుకు గిరాకీని పెంపొందించే సులభమార్గం — దానిని ఉన్నతస్థాయిలకు చెందిన గౌరవప్రతికగా మార్చినే, దానిపై చర్చలను లేవదీయడం ఒక ముఖ్యమైన పద్ధతి. నల్లమందు గురించి పాత ధోరణిలో ఆలోచిస్తే మనకు వెంటనే విలాసత్వంలో మునిగిన నల్లమందుభాయిలు, కునికపాట్లు పడుతున్నవాళ్లు, ఈగలు ముసురుతున్నా చేతులు ఊపుతూ కూచునేవాళ్లు, మూర్ఖంగా మాట్లాడేవాళ్లు జ్ఞానకం వస్తారు. కాని అదే నల్లమందును ఈ వాటి యుగ బోధతో, వికీర్ణంతో, గాఢ ఆంతరిక అనుభూతితో, భగవంతుని ముఖాన్వేషణతో, కవిత్వంతో, జాజ్ సంగీతంతో, స్వేచ్ఛావస్త్రంతో, అరాచకవాదంతో, ఆకర్షణీయమైన పదజాలంతో, తత్వంతో జోడిస్తే వెంటనే అది ఉన్నతమైన విశిష్టస్థాయికి జేరిన పంకెతంగా లోకులు భావిస్తారు. దీనితో ఇక నల్లమందు స్థాయి అకస్మాత్తుగా పెైకిలేచి, విజృంభణ కూడా విపరీతంగా పెరిగిపోతుంది.

దానితోబాటు 'నల్లమందు దుకాణం' అని

గాని, 'గంజాయి, భాంగ్ కొట్టు' అనిగాని పేర్లు కనపడవు. వాటి స్థానంలో 'కాఫె ద ఆర్టిస్ట్' అని దర్శనమిస్తుంది. ఎర్రచై ఓ. ఎ. యన్. లకు తమ నల్లమందువ్యాపారానికి ఒక మాతన ఆంతర్జాతీయ వాణిజ్యరంగపు ద్వారాలు తెరుచుకొంటాయి. తమ వ్యాపారాన్ని వరోక్షంగా నమర్చించి, ప్రోత్సహించే ఒక—ఉద్యమం ఊత లభిస్తుంది. ఈ ఉద్యమం ప్రబలివకొద్దీ ఈ నల్లమందు వ్యాపారంకూడా వృద్ధిచెంది తనకుతానే ప్రసరిస్తుంది.

19 వ శతాబ్దంలోని పద్ధతితో పోల్చి చూస్తే ఈ పద్ధతి ఎంత సులభం! ఆ రోజు పాశ్చాత్యులు (ముఖ్యంగా ఇంగ్లాండ్) తమ నల్లమందును చైనాలో ఎక్కువ మోతాదుతో ఎలా అమ్ములా అని ప్రయత్నించేవాళ్లు. భారతదేశం మొదలైన చలనలో నల్లమందును పెద్దపత్తున పండించి చైనాలో అమ్ములనే పథకం వేసింది ఇంగ్లాండు. అయితే ఆ వాటి చైనాప్రభుత్వం దీన్ని వ్యతిరేకించింది. అయినా—“1820-1830 మధ్య చైనాలో ఇంగ్లాండు వర్తకం ముమ్మరంగా సాగింది. ముఖ్యంగా నల్లమందును దిగుమతిచేసే వ్యాపారం పెద్దపత్తున జరిగింది. చైనా సామంతులు, ధనికులు, ప్రభుత్వ అధికారులు నల్లమందును వాడుకోడం పెరిగినకొద్దీ చైనాలో నల్లమందుపట్ల వున్న వ్యతిరేకభావం పశించలేదుకాని బొత్తిగా పనికిరానిదై పోయింది.” (‘ది రెడ్ బార్ బేరియన్స్’; రచన: రాయ్ మెగెగర్ హెస్టీ).

ఆ శతాబ్ద చైనీయులు దృఢంగా వ్యతిరేకించడం ప్రారంభం కాగానే ఇంగ్లీషువాళ్లు యుద్ధం ప్రకటించారు. దీనినే చరిత్రలో 'నల్లమందు యుద్ధమని' సంబోధించారు. ఏమైనా మొత్తంపై చరిత్ర తన వివిక్ర వ్యంగ్యభావాన్ని ప్రసారం పాశ్చాత్యులపై అక్షరాల నిరూపిస్తున్నది. ఇప్పుడు ఎర్రచైనా సామ్రాజ్యవాదులు మాజీ ఇంగ్లీషు—సామ్రాజ్యవాదుల ద్వారా తమ నల్లమందును లండన్, న్యూయార్క్, మార్సెయ్యుల్ అమ్మిస్తున్నారు. 19 వ శతాబ్దంలో చైనీయులను నల్లమందుభాయిలుగా తయారుచేయడానికి అనాటి ఇంగ్లీషు రణవీరులు చైనాలో ఫిరంగులు ప్రేల్చారు. ఈనాడు వాళ్ల మనుమలు, ముని

మునుములు చెలకేలిని కేఫంలో కొవ్వొత్తి వెలుగుతో కూర్చొని నల్లమందును సేవిస్తున్నారు. కటకటాం వెనక్కి వెడుతున్నారు

ఈ రోజులో నల్లమందు వ్యాపారాన్ని విస్తృతం చేయాలనుకుంటే సైన్యాన్ని వంపించే అవసరంలేదు. ఒక బీట్ నిక్ - ఏనుక్స్ ము కలకత్తా, పాట్నా, బనారస్ లలో తీర్థయాత్ర జరిపితే చాలు; ఆ ప్రాంతాల్లో కూడా కొంతకాలానికే ఊరుపుల అరిచాల్సి, నల్లమందు పొరలకు ఆసర భగవంతుని ముఖాన్ని వెతికేవాళ్ళ ఒక సంప్రదాయం జన్మిస్తుంది. వీటితోబాటు ఆ విచిత్రమనోభావాలు, ఆ పదజాలం, ఆ వివిధభంగిమలు కూడా పుట్టుకొస్తాయి. వీటి ప్రేళ్ళ మన-చారిత్రక పరిస్థితుల్లో లేకుండా మనకు ఒకరకమైన మిథ్యా అధునికత్వాన్ని, ఒక అల్పఆత్మసంతృప్తిని ఇస్తున్నాయి

*

ప్రస్తుత యువతరాన్ని పీడిస్తున్న తీవ్ర వికోభం, తిరుగుబాటు వాస్తవంగా బీట్ ఉద్యమంతో మౌలికంగా వుంది. ఇన్ని క్లిష్టపరిస్థితుల్లో ఈ మౌలిక తపనను ఒక రచనాత్మకమైన నదికవైపుకు మళ్ళిస్తే అసలు ఈ విధంగా వుంటుంది - 'ఈ ధరిత్రి వివాహానికి దారితీస్తోంది. ఇక్కడ జీవితాన్ని జీవించాలంటే యధార్థాన్ని అలాగే రంగులు పూయకుండా చూడాలి. ఇది తప్ప మిగతాదండా కేవలం మోసం, భ్రమ. వ్యావహారిక ప్రపంచం ఒక విధంగా బూటకమైన మానసిక లోకంలో జీవిస్తున్నది. ఈ ప్రపంచంలోని విచిత్ర వాతావరణంలో నమాదులు, అక్కడ గోడలపై రాజకీయ నివాదాలను ప్రాస్తున్న వాళ్ళ కనపడతారు. కాని బీట్ అయినవాడు తాను 'కేవలం ఏకాకి' ననే సత్యాన్ని గ్రహించినవాడు. ఈ సత్యాన్ని అవధగించి అలా జీవించడం వేరుకోడమే వాడికి అసలు సమస్య.' (Beat Generation and Angry young men)

కాని యధార్థంగా విజ జీవితంలో పిళ్ళ వాస్తవాన్ని దర్శించ గలుగుతున్నారా? నల్లమందు మొదలు ఎల్. యన్. డి. వంటి మత్తు ద్రవ్యాలు పుష్టిస్తున్న ఒక మిథ్యా ఇంద్రజాలిక విశ్వాన్ని

అనుభవించి పిళ్ళ దానిని తమ అంతర్గత వ్యధగా వ్యక్తం చేస్తున్నారు. ఆ వ్యధను మళ్ళీ మళ్ళీ వర్ణిస్తున్నారు.

ఎలాంటి వ్యంగ్యాత్మాకమైన పరిణామమో - గుమనించండి! బుద్ధి, వివేకం పశ్చిమన్న ప్రపంచానికి వ్యతిరేకంగా, మునుగులు, దాందికమైన విలువలున్న ప్రపంచానికి వ్యతిరేకంగా తిరుగుబాటును లేవనెత్తులున్న పిళ్ళ చివరికి మళ్ళా నల్లమందు, మరిజవానా ఎల్. యన్. డి. పుష్టిస్తున్న కల్పనిక లోకాలకు ఎగిరిపోతున్నారు. ఆ కల్పనిక ప్రపంచంలో కార్యకారణ సంబంధాలుగాని, మునుగులుగాని లేవు. కేవలం అంతటా వాయుమీయమైన మానసిక - ఆరాచకపు ప్రతిబింబాలు. భ్రాంతి కలిగించే ప్రపంచం మండి వెల్లిపోడానికి మళ్ళీ భ్రాంతి కలిగించే ప్రపంచంలోకే వలాయనం.

అయితే ఇంతకు ఈ భావస్యాంతరగత - విలాస గృహాలకు కేవలం వ్యధాపీడితులు, తిరుగుబాటు వర్గానికి చెందిన అగ్రగాయకులే వస్తారా? నిరితో బాటు ప్రతిభావిహీనులు, నిజమైన సృజనాత్మకతకి లేనివాళ్ళు, నిర్భయంగా తిరుగుబాటు చేయలేని వాళ్ళు, వరాజయనీడితులుకానివాళ్ళకూడా తమ మిథ్యా ఆత్మబింబాన్ని ప్రస్తుటించేసి ఒక షడ్భక్తమైన 'థ్రిల్' (Thrill) కోసం వస్తారు. మొనటన్ చెప్పినట్లు చెలకేలిని 'కాఫె ద ఆర్బిస్'లో ఆ రాత్రి జరిగిన దాడిలో పట్టుబడిన ఆ అరుగురి, పేర్లను, వృత్తులను వయస్సులను 'డేరీ టెలిగ్రాఫ్' ప్రచురించినది. ఈ అరుగురి దగ్గర నల్లమందు బయట పడింది. ఆ పట్టిక ఇలా వుంది: పీటర్ జాన్ ఎలిస్, వయసు 28, మోటారు మేస్ట్రీ; ఐర్లాండ్ వెర్డ్స్ మ్యాన్, వయస్సు 24, మోటారు మెకానిక్కు; కెనెల్ (బ్రవున్, వయస్సు 24, దర్జీ; ఇయాన్ లాఫాయ్, వయస్సు 21, గిడ్డంగి కావలాదారు; పీటర్ డోనాల్ డాన్, వయస్సు 30, గుమాస్తా; టోనీ బామన్. వయస్సు 19, క్లర్కు!

ఈ మెకానిక్, దర్జీ, గుమాస్తా, కావలాదారు ల్లాంటి వృత్తులు రోజంతా పనిచేసే సాయంత్రం; కాగానే తమ కల్పితమైన తిరుగుబాటు వ్యక్తత్వాన్ని ఊహించుకొని 'కాఫె ద ఆర్బిస్'లో నల్లమందు

సేవించి కాస్తేపు నిమిత్త పొందినాళ్లు అవుతారు. ఉదయం కాగానే మళ్ళీ తలవంచుకొని పనిలోకి వెళ్ళిపోతారు. ఇలా నల్లమందు వీళ్ళలో పనిచేసే సమర్థతను మిగిలేవరకు ఈ క్రమం పాగిపోతుంది.

అబద్ధపు మునుగుతో పురుణ పడతానని బయలుదేరిన ఈ శక్తి చంతమైన ఉద్యమం స్వయంగా మరొక మునుగులోకి ఎలా పరిణమించింది? ఈ ఉద్యమం (తిరుగుబాటు) ఎందువల్ల ఒక మాతన సంకల్పశక్తినుండి వుట్టే దృఢత్వాన్ని ఇవ్వలేదు? ఎందువల్ల ఈ తిరుగుబాటు మిథ్యానిలవలను చిన్నా భిన్నంచేసి మాతన ఉజ్వలమైన వివేకాన్ని సంతరించేయలేదు? యదార్థం, కటువైన యదార్థం, కేవలం యదార్థాన్ని కళ్ళారా నిర్భయంగా వీక్షిస్తామనే ప్రతిజ్ఞ ఏమైపోయింది?

చివరికి వీళ్ళకి భగవంతుడు లభించాడా?

కొన్నిరోజులక్రితం ఈ ఉద్యమం ఒక అసక్తికరమైన మలుపు తిరిగింది. అక్టోబర్ 24 వాటి ఉదయం, న్యూయార్క్‌లోని రోయర్ ఈస్ట్ సైడ్ పార్క్‌లో ఆడుతున్న పిల్లలు, విహరిస్తున్న పిరులు ఒక కొత్త దృశ్యాన్ని చూచారు. ఒక పెద్ద చెలు (క్రింద దాదాపు 50 మంది చక్కలు హోమ్‌నియం, గంట, మృదంగం, సితార్ వగైరాలను మోగిస్తూ, ఊగిసేతూ కీర్తన చేస్తున్నారని 'హరే కృష్ణ, హరే కృష్ణ, కృష్ణ కృష్ణ కృష్ణ హరే హరే! హరే రామ, హరే రామ, రామ హరే, హరే!' కీర్తనబృందానికి ఎదురుగా భారతీయస్వాములు ఎ. సి. భక్తివేదాంత్ కూర్చున్నారు. బృందంలో ప్రముఖవ్యక్తి బీటనిక్ శిరోమణి ఎల్వీ గిన్స్‌బర్గ్ కూడా వున్నాడు.

కీర్తన జరుగుతున్నప్పుడు మధ్యలో గిన్స్‌బర్గ్ అక్కడ కూడిన జవాన్ని ఉద్దేశించి కీర్తన ఒక అద్భుతమైన అంతరిక ఉగ్ధాపిన్ని కలుగజేస్తుందని, ఈ ఉల్లాసంతో పోల్చితే నల్లమందు, ఎల్. యన్. డి. ఇచ్చే ఉల్లాసం వ్యర్థమైనదని, కీర్తన చేతకాక మళ్ళీ బాప్తామైన మాదకద్రవ్యాన్ని ఆవసరం ఏమాత్రం వుండదని చెప్పాడు. ఆ తరువాత అతను హరేకృష్ణ, హరేరామ సదాం అర్థాన్ని విడమర్చి చెబుతూ ఈ కీర్తనవల్ల ఉద్భవించే రియాల్మిక

మైన ఉచ్చారణశ్యావం ఒక ప్రాణమయమైన ఒక యోగశక్తిని ప్రసాదిస్తుందని అన్నాడు.

అయితే చివరికి తిరుగుబాటు నాయకుడు గిన్స్‌బర్గ్ కు నల్లమందు మనకనిడల్లో కాకుండా, ఆ నీడలను వదిలేకాకనే భగవంతుడు లభించాడు. కాని హతవిధి! ఇంతటి మాతనమైన తిరుగుబాటు ఉద్యమానికి చివరికి ఇలాంటి పురాతనమైన స్థాపకరణమైన భగవంతుడు లభించడం...హరేరామ! హరేరామ!

ఈ సంఘటన జరిగిన తరువాత మరి బీటనిక్ లను అక్షరాలా అనుకరించే ఇతరదేశాల తిరుగుబాటు దారుల సవినయ్యాని ఫేస్టిలో ఎలాంటి మార్పు వచ్చిందో చెప్పలేము. అయితే ఒకటి మాత్రం నిజం. ఏ విప్లవ భావవాజగత్తులో స్వకీయవివేకం, సాహసం, దృష్టి, దృఢసంకల్పం లోపిస్తాయో ఆ జగత్తు ఇలాగే ఒక నల్లమందులోనుండి మరొక రకమైన నల్లమందులోకి దారి తీస్తూ తిరుగుతుంటుంది. ఈ పెడదారి రాజకీయ నల్లమందునుండి నల్లమందు తప్పని వ్యాపారంలోకి వెళుతుంది. అలాగే గుడ్డి అనుమానం నల్లమందునుండి, అంధభక్తితో కూడిన నల్లమందులోకి వెళుతుంది. ఈ దారి తప్పుడం అనేది ఇలాగే కొనసాగుతుంది. తాను మనిషిని, తనకు ఒక సమాజం, పరిసరాలు, చారిత్రకగతం, తన వ్యవస్థదనే వాతావరణం వున్నదనుకునేవరకు; తనలోని వివేకం, సాహసం, సంకల్పం మొదలైన వాటితో తన ఉనికిని సార్థకం చేసుకునేంతవరకు సాగుతుంది - తప్పుడు.

అరాచకత్వపు రాజనీతి

సాహిత్యోద్యమాల వెనుక

పరిగెడుతున్న భారతీయ ఋద్ధిజీవులు.

దాదాపు రెండు సంవత్సరాల క్రితం మన దేశం అన్యాయంగా మనపై దాడితీసిన దుర్భాకముణ దారుని సనాలును విజయవంతంగా ఎదుర్కొని, రెండో దుర్భాకముణదారు బెదిరింపులను లెక్కచేయక ఒక సామాన్యవ్యక్తి నాయకత్వంలో జనసామాన్యం

సాతం ప్రదర్శించిన ఉదాత్తభావం, నిశ్చలమైన విశ్వాసదీప్తిని మనం చూశాము. ఆ తర్వాత మరో ఉప్పు, రూపాయి విలన తగ్గింపు, పెరుగుతున్న ధరలు, అకలి చావులు, విద్యార్థుల అందోళన, కొట్లాటలు, మళ్ళీ ఎన్నికలు. ఎన్నికల్లో ఆశించని-మలుపు తిరిగిన దేశం.

ఇలా మనబట్టూ వందలాది జ్వలించే సమస్యలను చూస్తూ అనుభవిస్తున్నాము. అయితే కొందరు యువరచయితలు తిరుగుబాటు పేరిట కేవలం నలుకుతున్న తాడలను, మర్దన కావించబడతున్న వితంబాలను వర్ణిస్తున్నారు. దేశాన్ని, ప్రేమను చర్చించకుండా అడవాళులను మార్చుకొనే వ్యవస్థ గురించి వ్రాస్తున్నారు. 'దేహ రాజనీతి తప్ప మరో వికటమైన, సన్నిహితమైన రాజనీతి లేదు - సంజయ'. ఇది తప్ప వీరగళు మరో జీవనోదేశం లేదు.

వీరగళా ఒక రకంగా 'ఏమీ లేదు' అనే స్థితిలో జీవిస్తున్నారు. 'ఏమీ లేదనే శూన్యస్థితి' జీవిస్తూ తమ నడుం ఎముకల్లో వియత్నాం యుద్ధాన్ని రదిస్తూ, ప్రతిఒక్క చిద్రంతో కామేచ్ఛను ప్రకటించే ఈ రచయితలు తమ స్వంత జీవితంలో దైన్యదీధానంలో బ్రతుకుతున్నారు. సంఖ్యాగణాని చాటిపట్ల తిరుగుబాటు లేవదీయని మరికొందరు నిజజీవితంలో చాలా భయస్కులు.

ఒక అనుకరణలో ఒక ఆరాధకపు వివేకవంతమైన సింధువునుండి బయలుదేరిన ఈ ఉద్యమాలు మానవతను వ్యతిరేకించే రాజకీయాల దుమ్ములో కొట్టుకొంటున్నాయి.

కొంతకాలం క్రితమే కొన్నిదేశాల్లో సాహిత్యంపై రాజకీయాలు వెరపుతున్న నిరంకుశత్వాన్ని మనం చూశాం. కొన్ని దేశాల్లో బాతి, ఉత్తమజాతి తదితర వాదాల పేరుతో సాహిత్య సృష్టనను అరికట్టాలనే ప్రయత్నం జరిగింది. నమాజం అనే పాకులో రాజకీయ స్పృహలను చాచి సాహిత్యాలను శాశ్వత ధ్వంసమైత్యాన్ని ఇంతక్రితమే. 'God that failed' అనే గ్రంథంలో కెన్ గ్రీ, స్పెండర్ లోబాటు; థామస్

మాన్ కూడా 'Seven Arts' అనే పుస్తకంలో బహిర్గతం చేసారు.

ఈ రచయితలే కాకుండా రష్యోలోకూడా, పాస్టర్ నాక్ ముండి ఎతుషెంకోవరకు రాజకీయపు సంకెళ్లను తెంచేయడానికి జరిపిన ప్రయత్నం అందరికీ తెలిసిందే. వంకీర్ రాజకీయాలు, ముతాలా వివేక వంతమైన సాహిత్య సృష్టనను అనవారింవాలని యత్నించినప్పటికీ ప్రతిభావంతులైన రచయితలు ప్రతిఘటించారు. దాదాపు 20 సంవత్సరాల క్రితమే థామస్ మాన్ రాజకీయాలను వ్యతిరేకిస్తూ రచనా ధర్మాన్ని ఇంగ్లం నిర్వచించాడు - 'రచయిత తాను సమాజాన్ని ఉద్ధరించే బాధ్యతను తలపై వేసుకోలేదని అంటే - అతన్ని శేను తప్పింపట్టును. రచయిత (కళాకారుడు) ప్రపంచాన్ని నైతిక ఉపదేశాలద్వారా కాకుండా ప్రత్యేక విధానంద్వారా బాగుచేస్తాడు. ఆధ్యాంతికమైన ఆర్థాన్ని ప్రయోక్షించేపి రచయిత తన జీవితానుభూతిద్వారా భావాల్లో, పదాల్లో, పద విత్తాల్లో జీవిస్తాడు. ఒకరకంగా సమగ్రమైన జీవితానుభూతిని ముద్రించడంకోసం కళాకారుడు (రచయిత) వీటి నన్నింటికీ లోపలినుండి జీవం పోస్తాడు.' ఇలాగే ప్రఖ్యాతహిందీ కవయిత్రి మహాదేవి వర్మ కూడా రచయితను సంస్కర్త, రాజకీయ వేత్త, అప్రతిష్టనుండి భిన్నంగా చూస్తూ ఇలా అన్నారు - 'జీవితాన్ని చైతన్యవంతం చేసే మార్గాలు రెండున్నాయి. ఒకటి - బాహ్య కమ్యూనికేషన్ ద్వారా - అంతర్జగతంలో ఒక స్ఫూర్తిని కలుగజేయడం ద్వారా - సామంజస్యపూరితమైన చైతన్యాన్ని ఉద్ధిష్టించేయవచ్చును. అంతర్జగతంలో ప్రేరణ కలుగజేసేవి వీజయంతలో వుంటాయి. ఈ వీజాలు ఇతర వీజాల సమిష్టిని వదులుకోలేదు. అది ఒక సూతన సమిష్టిని సృష్టించడంకోసం ఆ స్థితిని స్వీకరిస్తుంది. ఒకవేళ అదే వీజం తన అసాధారణత్వాన్ని నిబంధనకోడంకోసం గాలిలో ఎగురుతూనేవుంటే అది ప్రపంచం ఎదుట తన మామూలు పరిచయాన్ని కూడా కోల్పోతుంది.'

వీటిని ఊటించడంపైన అనవరం ఎందుకు కలిగిందంటే - రాజకీయాలను మాత్రమే వ్యతిరేకించడం అనేది కొత్త ఏమీకాదు, గర్హ్యవీయం అనలే

కాదని స్పష్టం చేయడంకోసం. అయితే ఆ రాజకీయ వ్యతిరేకత రచయితలను వత్సానాథులుగా, మానవతను ద్వేషించే విధంగా, పాశ్చాత్యవైపు దిగజార్చలేదు. కానీ అది మనుష్యుని అంతరిక అనుభూతిని, చారిత్రక చైతన్యాన్ని వ్యక్తంపేసే మాత్రవ ద్వారాలను తెరిచింది. కానీ పైన తిరుగుబాటు చేస్తున్నామనుకునే కొందరు యువరచయితల రాజకీయ వ్యతిరేకత క్రమంగా అసర్గం ప్రలాపంలోకి దిగజారి ఒకవిధంగా కుర్రచేష్టగా, మామూలు అశ్లిల రుగ్మ వస్తువుకి దారి చేసుకుంది.

మళ్ళీ మనం మొదట్లోకి ఈ తిరుగుబాటు

ఉద్యమం ప్రారంభమైన అనంతశక్తిలోని ప్రాథమిక మౌలిక ధ్వనిలోకి తొంగిచూస్తే కొంత విజయిస్తే, వేదనను అర్థం చేసుకోగలుగుతాము. బీట్లెక్ని ఎలెన్ గిన్స్బర్గ్ తన విక్షోభాన్ని, విలవలను మింగుతున్న రాజకీయాలను గర్హిస్తూ ప్రసిద్ధ చిత్రకారుడు 'విన్సెంట్ వాన్ గో'ను పంకేతంగా తీసుకొని ఒక కవితను రచించాడు. ఇందులో అతను వచ్చన్న యుద్ధానికి అతిథిగాలేదే రష్యాలోని పాలనా వ్యవస్థకు, అమెరికాలోని పాలనావ్యవస్థకు వ్యతిరేకంగా తిరుగుబాటు చేపాడు. ఈ రెండు వ్యవస్థలు కవితా గళాన్ని నులిమి వేస్తున్నాయన్న తన ఆవేదనను గిన్స్బర్గ్ వ్యక్తం చేస్తూ—

“అమెరికా అత్యున్నత ధనం ధ్వంసం చేసింది.....

విట్మెన్ ధర్మపుత్రుడైన లార్కాను స్రాంకో హత్యచేసాడు
రష్యానుండి తప్పించుకోవాలని మెక్స్ వస్కీ చేసిన ఆత్మహత్యా యత్నం,
నైట్ హవున్ సొరంగాల్లో మానవుని గొడుమలను భస్మం చేస్తున్నప్పుడు
భారతదేశం ఆకలితో చస్తూ, అరుస్తూ, పిచ్చికుక్కలను తింటూ జీవిస్తూవుండగా.
నేను నడుస్తున్నాను. నడుస్తున్నాను....

అశియా—అఫ్రికాలు నాతోబాటే;

ఈ రోజుకాకున్నా రేపైనా అమెరికా నాతో నడుస్తుంది.

నేను రక్షణనిచ్చే రాజ్యవ్యవస్థను

కేవలం అపాయాన్ని ముందు సూచించే వాణ్ణి,

కేవలం నాకు అణుబాంబులు కనపడుతున్నాయి,

అశియాను అశియా కాకుండా చేయడంలో నాకేమి అనక్తి?

అశియా, రష్యా ప్రభుత్వాలు వస్తాయి—విలీనమవుతాయి

అయినా అశియా, రష్యాలు విలీనం కావు

అమెరికా ప్రభుత్వం అంతే కానీ అమెరికా మాత్రంకాదు.

అన్నీ శక్తులు మాయమవుతాయి ప్రభుత్వాలు తప్ప

అదృష్టవశాత్తు అన్నీ ప్రభుత్వాలుకూడా మాయంకాక తప్పదు

విలువైనకానీ ప్రభుత్వాలు మాత్రమే మంచి ప్రభుత్వాలు

మంచి ప్రభుత్వాలు ప్రపంచంలో ప్రస్తుతం ఎక్కడా లేవు

అయినా మంచి ప్రభుత్వాలు అస్తిత్వ ధారణ చేసుకుంటున్నాయి

నా కవితలలో,

చరిత్ర నిరూపిస్తుంది ఈ కవితను ప్రవక్త వాణిగా,
మనిషి అవాస్తవమైన ఆదర్శాల ఆకలిని ఇక నహించలేడు
యుద్ధం ఒక అవాస్తవికమైన ఆదర్శం
ప్రపంచం నశించిపోతుంది
కాని ప్రపంచాన్ని రక్షించే నా కవితకోసం అనువులు అర్పిస్తాను
ఇప్పుడిక రాక్షసునికోసం ఒక్కనిమిషమైనా ప్రచారం వద్దు
కవులు రాజకీయాలనుండి దూరం వెళ్ళాలి కాకపోతే రాక్షసులుగా మారాలి.
ధనం—ధనం—ధనం—అరుస్తున్న ఉద్భాతమైన అలౌకికమైన ధనం!
భ్రమలతోనిండి, శూన్యంలోంచి, ఆకలి చావుల్లోంచి,
అలోంచి రూపమెత్తిన ధనం. ఓటమికి గుర్తు ధనం. చావుకు గుర్తు ధనం.
("Death to Van Gogh's Years" By Allen Ginsberg).

గిన్నెబర్గ్ ప్రాసిన ఈ కవిత విస్ఫుండేహంగా ప్రచ్ఛన్న
యుద్ధంలో చిక్కుకొని, ధనం—అధికార దాహంతో
పీడ్చెత్తిన ఒక సంస్కృతిని నిశితంగా యద్యబుడు
తున్నది. అధికారం—ధనం మత్తులోవున్న సంస్కృతి
ఏ ముద్రనైనా వేసుకోవచ్చును. ఈ మానవ వ్యతిరేకి
అయిన వ్యవస్థనుండి కనిపి వేరుచేసి విముక్త మాన
వునిగా దర్శించే అతని ప్రయత్నం తప్పకుండా
ప్రభుసనీయం.

అయితే ఈ బీట్ కవులు మానవుణ్ణి ఏ దిశలో—
ఎందుకు విముక్తుణ్ణి చేస్తున్నారు? కని తన బాధ్య
తను ఏ స్థాయిలో సార్థకం చేసుకుంటున్నాడు? అతని
కవితలో అపీత్వభారణ చేసుకుంటున్న ఆ మంచి
ప్రభుత్వాలు ఏవి?

ఇక్కడే బీట్ కవులు శూన్యంలోకి జారి
పోయారు. ఒక ఉదాత్తమైన మలుపులోకి తిరుగ
వలసినవాళ్ళు తప్పిపోయారు. బీట్ రచయితలు
తిరుగుబాటుదారులేకాని నిరుద్దేశ్యులు, దిశావిహీనులు.

బీట్ కవులు దిక్కుతోచనివారై తమ ఏకాకి
తనపు బాధను, ఉనికిలోని అనేదనను విస్మరించడానికి
సంకోగం, నర్లమందు, జాకో నంగీతంలోకి వలా
యనం చిత్తగించినట్లు వాళ్ళ రచనలద్వారా, ప్రక
టనలద్వారా విన్నపంగా వ్యక్తమైనది.

అయినా ఈ విమర్శకు ప్రఖ్యాత రచయిత

వార్మన్ మేల్ లాంటివాడు ఇలా సమాధానం ఇస్తు
న్నాడు—'ఈ ఉద్యమం ఈ శతాబ్దంలోని రెండో
మహావిప్లవానికి నాంది. ఈ విప్లవం మనను మళ్ళీ
నను—విభజనపై ఆధారపడిన వ్యవస్థలైనా కాకుండా
వెనక్కి నడిపిస్తుంది. మన అదిమ సత్వాల్నెచ్చు, మన
శక్తియుక్త అదిమ ప్రోత్సాహవైపు తీసుకెడుతుంది.

వార్మన్ మేల్ ప్రతిపాదించిన ఈ తర్కాన్ని
బీట్ నిక్లు అనేకమార్లు వర్ణనెసారు. కామోద్ధిపిత
మైన దేహంలోకి, అదిమశక్తిలోకి, ముక్తికోసం
అన్వేషణచేస్తూ వెడతామని వీళ్ళు వాదిస్తున్నారు.

కాని వీళ్ళకు పూర్వమే వాలుగు దశాబ్దాల
శ్రీతమే వర్తమాన నాగరికతనుండి విముఖుడై అదిమ
సత్యం, అదిమశక్తివైపు తిరిగి వెలి సోవాలని ఒక
ప్రతిభావంతుడైన రచయిత ఎంతో గంభీరంగా,
కళాత్మకంగా, పరివక్తతతో చెప్పాడు — అతనే
డి. హెచ్. లారెన్స్. ఈ యాంత్రిక పద్ధతిలో మాన
వుడు విడిభాగంలా, తయారుకాకుండా మళ్ళీ
మనిషిగా మారి, తన సత్వాన్ని ప్రస్ఫుటితం చేసు
కోవాలని, దానికి మార్గం వెనక్కి అదిమ ప్రోత్సా
హం వెల్లాలని, రక్తంలోవున్న అదిమ మూర్ఖుణ్ణి ఉద
యించనివ్వాలని, ఈనాటికి మన రక్తం ఆ అదిమ
ఊర్జకు వాహనంలాంటిది చెబుతూ లారెన్స్ ఇలా
అన్నాడు— 'వాకు రక్తంలో, మాంసంలోవున్న విశ్వా

సాహిత్యద్యమాల పేనుక అదృశ్యతక్తులు

నమె నా మతం. కారణం, అవి బుద్ధికంటే జ్ఞానవంతమైనవి. ఈ రకం రక్తాన్ని, మాంసం మాంసాన్ని, పిలుస్తోంది. పురాతన పురుషుడు ఆడమే అగ్ని ఈనాటికీ జ్వలిస్తోంది. అగ్ని, అగ్నిని పింపడమే దాని ప్రత్యేకత ఈ దేహంలోని కామాగ్ని ఆ దేహంలోని కామాగ్నిని రేతెత్తిస్తుంది.' ("Sex Versus Loveliness"—Collected Essays), చివరికి లాఠెన్ ఇంకా ఇలా అన్నాడు—'అశక్తి నన్ను పుట్టించి, నా అంధకారంలోని మూలాన్ని తాకాని పేను కోరుతాను. అది నాపై నుండి విలీనమవుతూ వెళ్ళి—దానిపై నుండి పేను విలీనమవుతున్న వాడే! అప్పుడు మేమిద్దరం పేరుపేరుగా విడిగా వుంటాం. మా ఇద్దరికీ ఒక అనామకమైన సత్యం వుంటుంది. అదే పరిశుభం కావడం—అదే నానృపిక విమక్తి.' ("Manifesto")

లాఠెన్ ప్రవచించిన ఈ జీవన—దర్శనంపట్ల ఎంతో చర్చ జరిగింది. కాడ్వెల్ ఈ సందర్భంలో చెప్పినట్లు ఇది సరియైన రోగనిధానమేకాని పరియైన చికిత్సమాత్రం కాదు. సాధారణంగా న్యూరాలిక్ రోగిని, చికిత్స జరిపేముందు అతని వికసించని శైశవమానసికావస్థలోకి తీసుకువెళ్ళి వదిలివేస్తారు. కాని అదే చికిత్సకాదు. దీనివల్ల అతణ్ణి ప్రాథమికతనలోని అంతరికమైన బాధనుండి తప్పించి తాత్కాలికంగా మామూలు మనిషిగా మార్చినా అతను భావనాచింతనస్థాయిలోకి వెళ్ళి విలువలను గ్రహించే స్థితిలోకి పోలేడు. ఇది ఒకరకంగా రుగ్మతకు గురైన సభ్యతను అదిమగుహలోకి తీసికెళ్ళి కూచోబెట్టుడం లాంటిది. ఒక న్యూరాలిక్ మన సహజమైన శిశువుతో పోలిస్తే అనారోగ్యంగా ఎలా కనపడుతాడో అలాగే ఈనాటి సభ్యతను అదిమవ్యవస్థలోకి లాక్కెళ్ళితే అది కూడా రుగ్మతతో అనారోగ్యంగా కనపడుతుంది. పిల్లవాడు ఎంత చిన్నవాడైనా, తన తల్లి గర్భకోశంలోని ప్రశాంతతలోకి తిరిగి పోదలమకన్నా ఒకేఒక మార్గం వుంది: అది ప్రాథత్వాన్ని పోషించి జీవిత యధాత్మాన్ని ప్రత్యక్షంగా ఎదుర్కోవడం. ("Studies in a Dying Culture.")

అదిమసత్యంవైపు తిరిగి వెళ్ళాలనే ఈ వంధై

నందత్తురాలి పాత, ఎంగిలిషుడిన తర్వాన్ని ఈనాటి ఆమెరికన్ మట్టిలో మట్టి వైభవంగా వీణారోపణ చేయడానికి యత్నిస్తున్నారు. దీనినే ఇతరదేశాల్లోని దానికి అనుకూలవాదులు గుడ్డిగా అనుకరిస్తున్నారు. అవలు ఈ వాదం ఆమెరికా వగిరిన ఆదర్శంలో ఎలాంటి వంకర—టింకర రూపాలను ధరిస్తున్నదో నార్మన్ పోథోరోజ్ మాటల్లో గ్రహించవచ్చును. ఆమెరికన్ జీవిత వద్దతి యావనేచ్చును కేవలం తళతళతో రేతెత్తించి మనిషిని అడిస్తున్నది. యావనేచ్చు (కామేచ్ఛ)ను అరోగ్యకరంగా అనుభవించే వీలులేకుండా చేస్తున్నది. దీనివల్ల ఆమెరికన్ యువతీయువకులు కామవాంఛ తిరిక, అసంపూర్ణమైన వాంఛలతో తల్లడిల్లి తమ కల్పనా జగత్తులో సంతోగాన్ని వివిధ బింబాలద్వారా ఊహించుకొంటున్నారని పోథోరోజ్ వర్ణిస్తున్నారు.

ఈ అసంపూర్ణ కామవాంఛ ఆమెరికన్ యువతీ—యువకులను సాశికిమైన చేస్తున్నవైపు, క్రూరమైన వేరాలవైపు, అమానుషమైన ప్రవర్తన వైపు తీసుకువెడుతున్నది. ఆయితే ఇదేనా అదిమసత్యం వైపువైశ్ణవ తత్వంయొక్క అంతరార్థం అని నార్మన్ మేలర్ ను పోథోరోజ్ ప్రశ్నిస్తున్నాడు.

ఇక భారతదేశంలోకూడా ఈ మానసిక ప్రవృత్తి కొందరు యువ రచయితల ఊహజగత్తులో ప్రతిఫలిస్తున్నది. ఈ రచయితల తలలో ఆడుతున్న భయంకరమైన సాములను సనిహారంగా చూపించవచ్చును.

దేవారాజునీతి వల్ల బీట్రీనిక్లు, Camp నాలుక కర్తులు, చివరికి ఇక్కడ భారతదేశంలోని కొందరు బెంగాలీ, హిందీ రచయితలకూడా తమ అసలు పరిస్థితులను, బాధ్యతలను విస్మరిస్తున్నారు. ఈ దేశంలోని కొందరు రచయితలు వాటిని అనాలోచితంగానే అవధరించి అత్యుపదర్శనం ప్రారంభిస్తున్నారు. వీళ్ళు కూడా చివరికి:—

'హిల్ మేకానిక్స్ పబ్లికేషన్స్ కౌన్సిల్
గాలిలోనుండి సంస్కృతులు దిగుతాయి,
గాలిలోనే విలీనమవుతాయి.'

[హిందీ వ్యాసానికి స్వేచ్ఛాను
సరణ— "నిఖిలేశ్వర్"]

నే నొంటరినై

శ్రీ భైరవయ్య

జీవిత ప్రాంగణం ముందరే
అశల కళ్యాపిజల్లి
ఎదురు చూపుల ముత్యాలు పేర్చి
వీరుకుంటూ,
జీవిత ప్రాంగణాంతరే నందనవనంలో
ఈడేరిన కోర్కెల గులాబులు పరచి
చిరునవ్వులతో వడుస్తూ,
జీవిత ప్రాంగణాని కావల
కోర్కెలు విసిరిన ఎంగిలాకులపై
కాకులతో కుక్కలతో
కుప్పిపడుతూ,
ప్రపంచంలోకి
తత్పరివిధానంలోకి
అవకాశ శూన్య కీకారణ్యాల్లోకి
విర్భయ నిరుత్సాహం ఎగతాళి వెటకారం
బ్రహ్మ చెముళ్లు కప్పుకున్న సంఘంలోకి
అశలు చావక
గుండెలో కొండంత ధైర్యం కరుడుగట్టుక
మొండితనం బండకత్తితో నరుక్కుంటూ
నడక—పరుగు

షేక్ స్పియరు - చైనా

శ్రీ ఎరిక్ చా

చైనాలో సాంస్కృతిక విప్లవం అంటూ ప్రారంభం అయిన అనంతరం కళలకు, సాహిత్యాలకు అదోరకమైన గతివట్టింది. జగత్ ప్రసిద్ధులయిన రచయితలు పనికిమాలినవారై పోతున్నారు. ఉదాహరణకు షేక్ స్పియర్ మహాకవి వున్నాడు. ఆయన రచనలను చైనా పూర్వం అంతగా పట్టించుకోలేదు. తరువాత ఆ రచనలు విరాదరణ సాత్రాలయినాయి. కాని ఆయన్ను చైనా ఎప్పుడు ప్రత్యేకించి విమర్శించలేదు. ఇప్పుడు తైవాన్ లో ఒక పండితుడు షేక్ స్పియరు నాటకాలను పూర్తిగా చైనా భాషలోనికి ఒక్కచేతి మీదుగా అనువదించారు. ఇక్కడ ఈ వ్యాసంలో శ్రీ ఎరిక్ చా - చైనాలో షేక్ స్పియర్ ప్రశస్తిని గురించి, అధికారిక దృష్టిలో ఆ రచనల పాఠ్యకుండులను గురించి వివరిస్తున్నారు. శ్రీ చా 1940 ల లోను, 1950 ల లోను చైనా విశ్వవిద్యాలయాలలో అచార్యులుగా పనిచేసి వున్నారన్న విషయం ఇక్కడ చెబితే, ఆయన ఈ విషయాన్నిగూర్చి వ్రాయడానికి అధికారం కలవారని చెప్పినట్లు అవుతున్నది.

ప్రాఫెసర్ రియాంగ్-షి-ఛియు, షేక్ స్పియర్ రచనలను అన్నింటినీ చైనా భాషలోనికి అనువదించారు. ఈమధ్య ఆ పని పూర్తి అయింది. ప్రాఫెసర్ రియాంగ్ షేక్ స్పియర్ వుంటున్నారు. ఆయన ఉభయభాషలలోను పండితుడు. ఆయన షేక్ స్పియరును తర్జుమాచేయడం ఫార్మిజాలో అందాకి ఆనందపంథాయకమైన విషయంగా వుంది. ఈ ఆమ వాదంలో ఆయన ముప్పై ఆరేళ్ళు గడిపారు. పాఠాలు చెబుతూ, ఉపన్యాసాలు ఇస్తూ, జీవితం పోషకుంటూ తన జీవితం మొక్క ధ్యేయం అయిన ఈమహాకార్యాన్ని - షేక్ స్పియర్ గ్రంథాలను చైనాభాషలోనికి అనువదించడం అనే గురుతరకార్యభారాన్ని - ఆయన సాధించ గల్గారు. తన జీవితంలో సాఫిద్దామని ఆయన పెట్టు కున్న పని ఇది. ఇది చిన్నపనికాదు. షేక్ స్పియరు ముప్పైయేడు నాటకాలను ఒక్కచేతిమీదుగా ఆయన అనువదించారు. ఆ అనువాదం లోకోత్తరంగావుంది. షేక్ స్పియరు రచనలోని సర్వమైనా అందతుందా

లను ప్రాఫెసర్ రియాంగ్ తన యీ అనువాదంలో సాధించ గల్గారు.

విషం చెప్పింటే ఎండరో పాశ్చాత్య రచయితలు వుంటే వారి ఆందరిలోను చైనీయులు షేక్ స్పియర్ నే అధికంగా మన్నిస్తూ వచ్చారు. షేక్ స్పియరును వారు మెచ్చుకున్నారు. గౌరవించారు. చైనాలో లిపో అని, తుఫే అని ఇద్దరు మహాకవులుండేవారు. లాంగ్ వంశం చైనాను పాలించిన రోజులలో ఆ ఇద్దరు రచనలు చేశారు. వారిద్దరినీ చైనా ఇప్పటికీ మహాకవులనుగా ఆరాధిస్తున్నది. చైనీయులు షేక్ స్పియర్ ను ఆ ఇద్దరి మహాకవుల వరసను పెట్టి మెచ్చుకొనడం వుంది. షేక్ స్పియరు వారి అంతకవి అనడం వుంది. చైనా విశ్వవిద్యాలయాలలో పూర్వం - 1949 దాకా కూడా - రెండు సంవత్సరాలు విధిగా షేక్ స్పియర్ గ్రంథాలు పాఠంవేస్తేవాళ్ళు. 1949లో మావో సేటుంగ్ అధికారంలోకి వచ్చారు. ఆయన షేక్ స్పియరు గ్రంథాలను చదివివున్నవాడు కాదు. షేక్

స్వీయరును “అభివృద్ధి నిరోధకుడు” క్రింద అయిన జనుకట్టిందిమూత్రంలేదు. 1950 అనంతరం రోజులలో పెకింగ్ అధినేతలు “షేక్ స్పీయరును పట్ల కొంత మనుకారం కూడా ప్రదర్శించారు. ఆయన గ్రంథాలను అనువదించవలసిందిగా పండితులైన ఆచార్యులను కోరారు. వారికి ఇచ్చిన ఆ ఆదేశంలో “షేక్ స్పీయరు నాటకాలను—“గతితార్కికంగాను, విచక్షణతోను” అనువదించవలసిందిగా చెప్పబడివుంది. అయితే అతర్వాత ఆ ఆలోచన ఏమైంది తెలియదు.

1957 లో మాన్-సేటుంగ్ “వెయ్యి పుష్పాల ఉద్యమం” ప్రారంభం చేశారు. ఆ రోజుల్లో మేధావి వర్గం కొంచెం పడగవిప్పింది. అరోజులలో హింఘెలో పున్న పీపుల్స్ పబ్లిషింగ్ కంపెనీ చైనాభాషలో “షేక్ స్పీయరు నాటకాలను ఒకఇరవై ఏడింటికో, లేక ఇరవై ఎనిమిదింటికో ప్రకటింపుంది. వానిని ఛు—షెగ్—హో—అనువదించారు. చైనా జాతీయ యుద్ధం రోజుల్లో ఆయన అప్పనిచేశారు. ప్రాఫెసర్ లియూ వలెనే, హోకో కూడా “షేక్ స్పీయరు రచనలను పూర్తిగా అనువదించాలని అనుకున్నారు. ఆయన ఆకీరిక తీరలేదు. రాజయశ్చవ్యాధి వచ్చింది. చనిపోయారు.

చైనాలో ఎక్కువగా ప్రదర్శించబడిన “షేక్ స్పీయరు నాటకము ‘రోమియో అండ్ జూలియట్.’ దానిని త్సాన్-యు అనే ఆయన చాలాఅందంగా తర్జుమా చేశారు. వ్యావహారిక భాష వాడారు. అసలు ‘యు’ న్యయంగా రచయిత. ఆయన నాటకాలు గొప్పగా వ్రాసారు. “షేక్ స్పీయరు గ్రంథాలన్నీ ఆయనకు కంకొపాతంగా వచ్చు. ఆయన యీ ‘రోమియో అండ్ జూలియట్’ను అనువదించారు. ఆ కథ, ఆ రచన, అందులోని సౌగంధ్యం యువతరాన్ని బాగా ఆకర్షించాయి. 1941 రోజులో వేమి త్సింగ్ హువా విశ్వవిద్యాలయంలో పనిచేస్తున్నాను. అప్పుడు ‘రోమియో’ పేర్లు పెట్టుకున్న కుర్ర వాళ్లను, ‘జూలియట్’ పేరు పెట్టుకున్న విద్యార్థినులను చాతానుందిని చూశాను. అదేసమయంలో ‘జూలియట్’ పేరు ఎక్కువ ఆదరాన్ని పొందింది.

చైనాకు “విముక్తి” కలిగిన తరువాత సాకు

తెలిసింతవరకు ‘రోమియో అండ్ జూలియట్’ నాటకం ఒక్కసారే “పెకింగ్ లో” ప్రదర్శించబడింది. “పెకింగ్ ఆకాడమీ ఆఫ్ డ్రామెటిక్ ఆర్ట్స్” వారు చేశారు. ఒక్కరోజుమాత్రమే చేశారు. ఆ తర్వాత వెయ్యలేదు. పార్టీ వద్దతికి వ్యతిరేకంగా పున్నదని ఆ నాటకాన్ని ఖావెయ్యవద్దన్నారు. యువకులలో “వేమ, శృంగారము పెరగడం చైనా నాయకులకు ఇష్టం లేకపోయింది. “వేమ చెయ్యడానికి, శృంగారంలో పడడానికి వాళ్లు ఎన్నరు? వాళ్ల శక్తిరాలే కాదు; ఆత్మలు గూడా పార్టీచే. పార్టీయే సర్వాధికారి. పెకింగ్ లో ఆ నాటకాన్ని త్సాన్-యు వేయించాడు. ఆయన తరువ్వాతే ఆ వేసింది. ఆ వేసిం తర్వాత అది పాపం అయిపోయింది. అధికారులు ఆయన్ను ‘అత్యవిమర్శ’—వ్రాసి ఇచ్చారు. కొంచెంగా పనికి రాదన్నారు. ఆయన వ్రాసి ఇచ్చాడు. చెంపలు వేసుకున్నాడు. పార్టీకి, ప్రజలకు “క్షమాపణ” చెప్పుకున్నాడు. అధికారులు ఆయన్ను అంతటితో పోనీయలేదు. సాహిత్య విమర్శకులు త్సాన్-వ్రాసిన గ్రంథాలపై విమర్శలు వ్రాశారు. ఆయన స్వంతంగా వ్రాసిన నాటకాలు ‘ధండర్ స్టార్మ్’ అన్నది చాలా ప్రసిద్ధిపైంది. ఆ నాటకానికిన్నీ, “షేక్ స్పీయర్ ‘హెల్లెట్’ కున్నూ తీవ్ర పోలికలు వున్నాయి. ఈ విమర్శకులు ఆ పోలికలను బయటికి లాగారు. ‘త్సాన్-షేక్ స్పీయరును గుడ్డిగా అనువదించున్నాడు, చైనా ప్రజల ఆరోపనలతో విషం వింపుతున్నాడు’ అన్నారు. ఆ ‘పాపానికి’ పరిహారంగా త్సాన్ ఇంకో నాటకం వ్రాశాడు. అది ‘బిగ్ స్పెక్ట్రం’ వట్టి చపట నాటకం. ఆ తర్వాత త్సాన్ మళ్ళీ ఇంకో గ్రంథాన్ని వ్రాసిన జాడ కన్పించదు.

చైనాలో ‘రోమియో అండ్ జూలియట్’కు వట్టి న గతి ఇది. అయితే “షేక్ స్పీయరు. ఇతర నాటకాలు అన్నింటికీ ఈ గతి వట్టలేదు. ‘మర్చెంట్ ఆఫ్ వెనిస్’కు చైనాలో పెద్దపీట వేశారు. అధికారులకు ఆ నాటకం సచ్చిసవిధంగా ఇంకో నాటకం వచ్చింది అనలేము. ఇవంతో ఆ నాటకం అంటే మున్నే. ఇక. విమర్శకులు వున్నారు అంటే, వారిని గూర్చి చెప్పవలసింది ఏమి వుంది! ఆ నాటకం పార్టీకి వచ్చింది. కనుక అందులో వారికి ‘వర్గ

షేక్ స్పీయరు—చైనా

పొలాం' దగ్గరనుంచీ అన్నీ కప్పించడం మొదలు పెట్టాయి. మానో విచారధారతో సమానమైన విచార ధార వారికి అందుతో గోచరించింది. అసలు మానో ఆలోచనల్లాగానే ఆ గ్రంథం వుంది. అన్నింటికంటే ఈ విమర్శనలో తెలియతగిన విషయం ఒకటి వుంది. అమెరికాలో 'వాలే స్ట్రీటు'కు చిహ్నంగా పైలాక్సు షేక్ స్పీయరు స్పష్టించాడు అని వాళ్లు అన్నారు. కాబట్టి షేక్ స్పీయరు వ్రాసిన 'మర్చెంట్ ఆఫ్ వెనిస్'—ఈ విమర్శకుల దృష్టిలో—సారపుధర్మం చేత అమెరికా వ్యతిరేక గ్రంథం అయిపోయింది. నేను పెకింగ్ కు వెళ్ళినప్పుడు—అచ్చటి నైదేశిక భాషాపరిషత్తు విద్యార్థి ఒకడు—ఆ విమర్శలలో ఒక విమర్శను తెచ్చి నాకు చూపించాడు. నేను అలవోకగా ఇట్లా అన్నాను: 'షేక్ స్పీయరుకాలంవాటికి అమెరికాయే లేదా యిరి; ఇక 'వాలే స్ట్రీటు' సంగతి ఎట్లా ముందరి.' ఆ విద్యార్థి నా మాటలోవున్న ఎత్తి సాధువును గమనించినట్లు లేదు. ఆ విద్యార్థి ఇట్లా అన్నాడు: 'అయితే షేక్ స్పీయరు ఇంకా దొప్పదానప్పమాట. ఆయన గొప్పగ్రంథకర్త కాదు; గొప్పవిప్లవప్రవక్త కూడాను. దాదాపు చేర్యోన్ మానో అంత గొప్పవాడు.'

1957 వరకు కూడా చైనాలో విద్యార్థులకు షేక్ స్పీయరు నాటకాలు పెట్టేవాళ్లు. అందుకు కొన్ని నాటకాలను ఎంచారు. కొన్ని వద్దనుకున్నారు. 'జూలియన్ సీజర్' పై విశ్లేషణ; అందులో 'వైయక్తికవారు' ఉత్కర్షించి బడినదట; బహుశా ఆ నాటకంలో అధికారంకోసం బ్రూటస్ కు, సీజర్ కు మధ్య నడిచిన 'పొలాం' చేర్యోన్ మానోకు సహానికీ అంటివుంటుంది. అదేవిధంగా 'మేకెబెల్'ను గూడా విద్యార్థులకు పెట్టడం మానివేశారు. అందుకుకూడా పై విషయమే కారణమై వుండవచ్చు. రాజకీయ కారణాలను పురస్కరించుకొని జరిగే హత్యలు ఆ నాటకాలలో వున్నాయి. అవి ప్రజలలో 'విషపు సాదులు' పెట్టవచ్చునని చైనా వారుకుడు అనుకొని వుంటాడు. 'హుస్సెన్' 'కింగ్ లియర్'లకు యీ బాధలేదు. అవి 'రాజకీయ ఆరణ్యం' కల్గిన నాటకాలు. వానిలో రాజరికంయొక్క కుళ్లు కడుగుబడింది. చైనా సిద్ధాంతాలు కొందరు—'హుస్సెన్'—నాటకాన్ని ఎక్కువగా మన్నించారు. ఇందుకు ఒక కారణం కన్పి

స్తుంది. చైనాలో ఒకవిధమైన 'కుటుంబపు వద్దతి' వుంది. ఆ వద్దతి, ఎటువంటి విప్లవాన్ని తెచ్చిపెట్టా ఇన్నా ప్రతిబంధకం అవుతూ వచ్చింది. ఆ కుటుంబ వద్దతిని వాశనం చెయ్యడానికి యీ నాటకం బాగా ఉపయోగపడుతుందని ఆ సిద్ధాంతాలు భావించి వుంటారు.

'ఏజ్ యు లైక్ ఇట్' 'ఏ మిడ్ నమ్మర్ నైట్స్ డ్రిమ్' వంటి నాటకాలను అధికారులు విద్యార్థులలో ప్రోత్సహించారు. వీనిలో ఒక నాటకంలో—'ఏజ్ యు లైక్ ఇట్'—లో—చైనా అధికారులకు 'విప్లవ విశ్వాసంతో కూడిన 'స్వస్థ శృంగారం' కన్పించింది. 'మిడ్ నమ్మర్ నైట్స్ డ్రిమ్' వున్నదంటే, 'అది అందమైన కథ'. 'ప్రజలకోసం ఆ కథ స్పష్టించబడింది.'—1957 రోజులో ఈ రెండు నాటకాలను తీసుకొని విప్లవ తీవ్రం రెండు బ్రిటిష్ చలన చిత్రాలనుకూడా తెప్పించి పెకింగ్ లో ఆడించారు. ఆ రోజుల్లోనే చేర్యోన్ మానో ఇంగ్లీషు నేర్పుకుంటున్నాడన్న మాట వుట్టింది. దానితో సార్వీ మనుష్యులకు అందరికీకూడా ఇంగ్లీషు నేర్వడం అవసరమూ అయింది. దానియందు ఆధరమూ పెరిగింది. వేలకువేలు జనంవచ్చి అదో ధర్మకార్యంగా ఆ రెండు చలన చిత్రాలను చూస్తూ వచ్చారు. ఇంగ్లీషు భాషను అభివృద్ధి చేసుకోడానికి చూస్తున్నాము అన్నారు వారిలో అధిక సంఖ్యకులకు అప్పుడు ఇంగ్లీషు ఉత్తరాల ముక్కు మొగము తెలుసుననికూడా అనలేము. వైద్యకభాషాపరిషత్తు విద్యారు లవిషయం అట్లా క్లాదు. వారికి ఇంగ్లీషు బాగావచ్చు. వాళ్లు ఆ రెండు సినిమాలను ఉత్సాహోహృతులై చూచారు. ఆ నాటకాలను వెంట తెచ్చుకొన్నారు. ఆ సినిమాలలో మాటలు, నాటకంలో వ్రాసినట్లు చెప్పబడింది లేనిది సరిచూచుకున్నారు. ఏమైనా ఆ రెండు చలనచిత్రాలు మంచి వ్యాపారం చేశాయి. ఆ రెండు సినిమాలను ప్రభుత్వమే కొన్నది. ప్రభుత్వమే ఆడించింది. ముందుగానే వానిని ఆడడానికి అధికారం గూడా ఇచ్చివుంటుంది.

1957 లో ఇంకో పని గూడా జరిగింది. పెకింగ్ లో షేక్ స్పీయరు ఉత్సవాలు జరుపబడినాయి.

గోష్ఠాలు ఏర్పాటు అయినాయి. త్యాన్-వై-ఫేంగ్ ఆ గోష్ఠాలలో మాట్లాడారు. ఆయన నాతో కలిసి చదువుకున్నాడు. ఆక్స్‌ఫర్డ్‌లోనో, కేంబ్రిడ్జ్‌లోనో బాగా గుర్తులేదు. 'షేక్స్పియర్‌ను అధ్యయనం చేశాడు. అది 1930 వాటి సంగతి. చాలాకాలంగా ఫెంగ్ కమ్యూనిస్టు పార్టీలో సభ్యుడుగా వున్నాడు. 'షేక్స్పియరు నాటకాలను ఒక పదో ఎన్నో చైనాభాషలోనికి ఆయన మార్చాడు కూడాను. ఆ రోజుల్లో ఆయన 'సాంస్కృతిక' శాఖలో పనిచేస్తావుండేవారు. 'ప్రజాదృష్టి'తో 'షేక్స్పియరును గురించి వ్యాఖ్యానాలు, అని వ్రాశాడు. ఆ 1957 లో జరిగిన గోష్ఠాలలో మరికొంతమంది పండితులు, 'షేక్స్పియరును గట్టిగా అధ్యయనం చేసినవాళ్లు పాల్గొన్నారు. కాని వాళ్లు ఎవరు ఫెంగ్ చెప్పిన వ్యాఖ్యానాలను పూర్వవక్షం చెయ్యలేదు. అవును, ఫెంగ్ అధికారి. వాళ్లు కాదు.

1958 లో 'గ్రేట్ లీప్ ఫార్వర్డ్' ఉద్యమం ప్రారంభమైంది. దానితో 'షేక్స్పియరుమీద మోజా తగ్గింది. ఆయన రచనలమీద ఆదరానికి అంకుశం వేశారు. ఇంగ్లీషు చదువును నిరుత్సాహపరిచారనికాదు. ఆ భాష జీవద్భాష దాన్ని నేర్వవలసిందేనని అధికారులు అన్నారు. కాని అప్పుడు ఒక్క విషయం వారికి తెలిసింది. ఇప్పుడు ఇంగ్లీషువాళ్లు ఎవరూ 'షేక్

స్పియరు ఇంగ్లీషును మాట్లాడరు; వ్రాయరు. అందు వల్ల వైదేశిక భాషాపరిషత్తులో 'షేక్స్పియరు సతవాన్ని మూలకునెట్టి, బ్రిటిష్ కమ్యూనిస్టు పార్టీ పత్రిక- ఆ రోజులలో దానిపేరు 'డెయిలీ వర్క్సర్' ఇప్పుడు 'మార్నింగ్ స్టార్' అయింది-తెప్పించి, ఇక దానిని పఠించమన్నారు. అంతా విధేయతతో దాన్ని పఠించారు.

ఇక అప్పటినుంచి కమ్యూనిస్టు చైనాలో విద్యార్థులకు 'షేక్స్పియర్'తో సంబంధం అంతరించి నట్లే కనిపిస్తుంది. అందుచేతనేమో ఇప్పుడు సాగుతున్న సాంస్కృతిక విప్లవం సందర్భంలో 'షేక్స్పియరు మాట ఎక్కడా వినిపించడంలేదు. అట్లా అని 'షేక్స్పియర్'లో చైనా ప్రజల ఆసక్తి, ఆదరణ తగ్గాయని అనలేము. 'షేక్స్పియరు ప్రపంచ మహాకవులలో ఒకడు. షాంఘైలో, ఇంకో ఇర్తరో, ముగురో ప్రాఫెసర్లు 'షేక్స్పియర్ గ్రంథాలను తర్జుమా చేస్తూనేవున్నారు. ఇటీవల వారిలో ఒకరు, హాంకాంగ్‌లోవున్న తమ ఒక మిత్రునికి ఆ తర్జుమా విషయం వ్రాశారు. 'ఈ పని పూర్తి అయితే, 'షేక్స్పియరు గ్రంథాల అనువాదం ఎంతో నికష్టంగా జరిగినట్లే.' ఇది ఆ ప్రాసనాయన అభిప్రాయం.

(ఫోరమ్ వరల్డ్ ఫీచర్స్)

గతి - స్థితి

శ్రీ కొండిపర్తి శేషగిరిరావు

ఒకనాడు ఏదైనా చిత్రాన్ని చిత్రించుదామని అనుకున్నాను. కానీ క్రిందటి క్షణంవరకూ సాహిత్యంలో తిరిగిన నా మనస్సు ఓ చట్టాన నా చేతిలోనికి రాక అనేక భావాలతో విహరిస్తోంది.

ఎంత ప్రయత్నించినా నా మనస్సు చిత్రనిర్మాణానికి కావలసిన ఏకాగ్రతను పొంది, రూపనిర్మాణ భావంతో లగ్నం కాలేక పోతోంది. ఎంతసేపూ రసవిమర్శతో కూడిన భావాలు మెదులు తున్నాయేకానీ, రూపనిర్మాణాన్ని ప్రేరేపించే ఒక్క భావమైనా నాలో మెదలటం లేదు.

అలాంటి స్థితిలో సాహిత్య నిర్మాణాన్నీ, రూప నిర్మాణాన్నీ ప్రక్కప్రక్కల ఉంచి వరిశీలిస్తే కలిగిన భావన ఇది—

రూపనిర్మాణంలో ఏకాగ్రతను పొందినప్పుడే రూపాన్ని రూపొందించ గలుగుతాడు, రూపకారుడు. ఎప్పుడైతే అతనిలో అనేక భావాలు మెదులుతుంటాయో అప్పుడు అతని మనస్సు వికలమై, రూపనిర్మాణ భావన శకలాల్పై పోతుంది. అందుకే ఒక మందరమైన భావాన్నీ ఓ రూపంగా రూపొందిస్తున్నప్పుడు ఏ విధమైన భావసంచలనమూ లేక ఏకాగ్రచిత్తుడై ఉంటాడు చిత్రకారుడు.

సామాన్యమైన విషయాలనుండి తప్పించుకొని ఏకాగ్రతను సులభంగా పొందవచ్చు. కానీ విజ్ఞానముతో కూడిన భావసంచలనంనుండి తప్పించుకొని స్థిరత్వాన్ని పొందాలంటే ముటుకు అది తనకు సాధ్యం కాని పనిగా తోస్తుంది, రూపకారునికి.

సాహిత్య సాధనలో, శ్రేణికొనికీ దూరమైన ఏకాగ్రత కావాలి. ఇతే భావసంచలనాలేని స్థిరమైన

ఏకాగ్రతమాత్రం సాహిత్యానికి అనవసరము. సాహిత్య సాధనయందు భావసంచలనాలు ఎప్పుడూ కలుగుతూ ఉండాలి. అవి ఎంత ఉధృతంగా సాధకునిలో ఊరుతుంటే అతనికి అంత్రేమోదాయకము. అందుకే భావుకుడు ఎప్పుడూ సంచలనాత్మకుడై కదులుతుంటాడు. ఇతే ఆ భావ సంచలనము నక్రమమైనదిగామాత్రం ఉంటుంది.

చిత్రకారుడు కూడా భావుకుడే ఐనా అతని భావన రూపనిర్మాణంలో కదలక స్థిరత్వాన్ని పొందుతుంది. సాహితీపరుడు సాహిత్య నిర్మాణంలో నిలకడగా ఉంటాడేకానీ, భావనలోమాత్రం స్థితిరూపంలో వుండక గతిరూపంలో ఉంటాడు.

అందుకే చిత్రకారుడు గతిరూపంలోఉన్న భావసంచలనము ఏకాగ్రతమైనా రూపంలో రూపొందిస్తే, సాహితీపరుడు గతిరూపంలోఉన్న భావాల గతిని ఇంకా అందంగా మలచి కమ్మని సాహిత్యంగా సృష్టిస్తాడు.

చిత్రకారుడు నిర్మాణంలో భావాల గతినుండి తప్పించుకొని స్థిరచిత్తుడైతే, సాహితీపరుడు ఒక చోట నిలబడి భావసంచలనంలో మునిగి తేలుతుంటాడు.

అందుకని రూపాన్ని రూపొందించుటకు భావసంచలనాలనుండి తప్పించుకొని స్థిరత్వాన్ని పొందడం ఎంత కష్టమో, గతిరూపంలోనున్న సాహితీభావసంచలనాలను ఒక క్రమంలో పొందడమూ అంత కష్టం.

కనుకనే రూపకళ తన నిర్మాణంలో త్రోసి వేసిన భావగతిని సాహిత్యం ఆహ్వానిస్తే, సాహిత్యం తన నిర్మాణంలో వెట్టివేసిన భావస్థిరత్వాన్ని రూపకళ ఆహ్వానిస్తుంది.

కనుకనే అందంగా మాటలను వ్రాయడం ఎంత కష్టమో, రూపాలను అందంగా మలచటమూ అంతే కష్టం.

'పదం' తన్మయత్వాన్ని కలిగించినా, సంవేదనను మాత్రం అది ఎక్కువగా కలిగిస్తుంది.

'రూపం'తో సంవేదనఉన్నా, అందులో తన్మయత పాశే అధికంగా ఉంటుంది.

ఎందుకంటే పదం భావంనుంచి కలిగింది. రూపం వస్తువునుంచి కలిగింది. ఇక్కడే ఒక అవరి స్పృశమైన సమష్టకూడా ఉంది. భావం వస్తువు కన్నా ముందో, లేక వస్తువు భావంకన్నాముందో మరి. అందుకే భావాన్నిబట్టి వస్తువు పుడుతుందనిగానీ, వస్తువునుండి అనేక భావాలు పుడతాయనిగానీ చెప్పలేము.

పోనీ భావనే మొదటి దశకొంటే, ఒక భావన, ఆ భావనకు పూర్వం చూచిన వస్త్రానుభవంవల్ల కలిగినదే జాతొంది. అలాగే ఒక వస్తువుకూడా ఆ వస్తువుకు పూర్వం మెదిలిన భావానుభవంవల్ల జనించిందే జాతొంది.

కనుక భావము వస్తువుతోనూ, వస్తువు భావముతోనూ వందెం వేసుకొని మహావేగంతో వ్రయాణిస్తున్నాయి.

అందుకే వస్తువుకు రూపాంతరమైన రూపాన్నీ, భావానికి రూపాంతరమైన వదాన్నీ, వ్రేమించే రస ద్రవ్యంలో సర్వసాధారణంగా అభిప్రాయభేదాలు కనిపిస్తుంటాయి.

అందమైన పదమువల్ల కలిగే రససంవేదనా, సుందరరూపమువల్ల కలిగే రసతన్మయతల వల్ల పొందబడే ఆనందాలలో వ్యత్యాసం కనిపిస్తుంటుంది. అందుకు ఈ రమణీయ పద రూపాల నేపథ్యంలో

ఉన్న వాని లక్షణాల ప్రభావమే కారణము.

వానీ కొంచె మాల్చిపిస్తే సాహిత్యం కలిగించే రససంవేదనా, రూపం కలిగించే రసతన్మయతా బాహ్య రూపంతో విభిన్నంగా కనిపించినా, సాహిత్యంనుండి పొందే రస సంవేదన ఎలాంటిదో, రూపమునుండి పొందే రసతన్మయతతోకూడిన మోసమూ అలాంటిదే.

కాకపోతే సంవేదన మనిషిని తేలికపరచి ఎక్కడికో తీసుకొని పోతుంది. మౌనం మధురానుభూతులతో మానవ హృదయాన్ని బరువెక్కిస్తుంది.

అందుకే భావసాగరకమైన ఓ అందమైన మాటను వింటుంటే, ఆనందంతోనూ, రసవూరితమైన ఆలోచనలతోనూ, రససంవేదనలను పొందుతుంటాము.

అలాగే ఓ అందమైన రూపాన్నో, మూర్తినిో, చూస్తుంటే మధురమైన భావాలతో పారవశ్యతను పొంది, హృదయ సంతృప్తితో ఒక్కసారి విటూర్పు విడుస్తాము. అందుకే కాబోలు రూపముముందూ, రంగుముందూ, రసతన్మయతతో మౌనంగాఉంటాము.

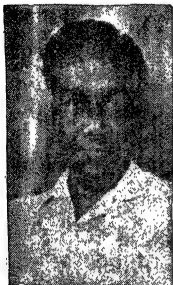
పోతే మౌనం స్థానివుగాఉన్నా, సంవేదన మెదిలేదిగాఉన్నా, రసవస్తువులనుండి అని బయటకు వచ్చేటప్పటికి రసమయమైనవిగానే ఉంటాయి.

కాకపోతే వాటి రూపాల్లో కొంత విభేదం ఉంటే ఉండవచ్చు. ఏది యేమైనా రసతత్వముగల సంవేదనా, మౌనమూ రసమయపదానికీ, వస్తువుకూ, ఆనందమవువారిమీద పనిచేసి, వారిలో విలీనమై సోయేవిగానో, లేక వారిని తనలో కలుపుకొనేవిగానో ఉంటాయి.

అందుకని ఒక రహస్యభూతి అవతలివారిలో సంవేదనగా లీనమైతే, మరొక రహస్యభూతి మౌనంగా విలీనమౌతుంది.

బుచ్చిబాబు

శ్రీ వింజమూరి శివరామరావు

ఎవరిని పరిచిందా ఒకటేమాట. మనవాడు బుచ్చిబాబు వెళ్ళిపోయాడు—అవి. బరువుగూడెం నిట్టూర్పులతో కలిసి, బొంగురుపోయిన గొంతు కలతో ఆ మాట అంటున్నారు. అత్యున్నత కరుణ పోతే బాధకాదా మరి!

బుచ్చిబాబంటే శివరాజు వేంకటసుబ్బారావు. ఇంగ్లీష్ లిటరేచర్లో ఎం. ఏ. పాసయి, స్వల్పకాలం కలాకాలాధ్యాపకుడుగా పనిచేసి, అకాడమిలో అధికారిగా ఉద్యోగం చేస్తూ, ఏభైయేళ్ళు నిండకుండా కన్నుమూసాడు: సుస్మారం కలవాడు: మానవత కలవాడు. గడనరియైన మంచివాడు: పదిమందినీ కూడ గట్టుకునేవాడు.

‘ఓ’ అని గమ్మత్తుగా కేకపెట్టి, పకపకా విరగబడి నవ్వుతూ, అందరినీ యెంతో అప్యాయంగా పరిచించేవాడు: తాను నోవ్వక, ఇంకొకరిని నొప్పించక, బ్రతుకంతా పూరితాట చేసుకున్నాడు: అందరిచేత

‘మనవాడు’ అనిపించుకున్నాడు బుచ్చిబాబు.

అతనిలో నాకున్న యిరవైయేళ్ళ సచ్చిహిత పరిచయంలామా, అతనెప్పుడూ ఎవరినీ కనరడం గాని ఎవరిమీదా కన్నెర్ర చేయడంగాని నే నెరగను. అమాయతో ఎవరేనా నిందిస్తే లోలోపల బాధపడేవాడు గాని పైకేమీ అనేవాడు కాదు. ఇతరుల చెడ్డతనాన్ని మరిచిపోవడం అతని స్వభావం. A healthy mind in an unhealthy body. ఉదార హృదయుడు. మంచి నలసో కావాలంటే బుచ్చిబాబు దగ్గరకు వెళ్ళాలనుకునే వాళ్ళం. అతను చిరునవ్వుతో ఆత్మీయతతో బుజంమీద తట్టుతూంటే, మనలో ఏదో శక్తి నిండుతూన్నట్టు విపించేది.

బుచ్చిబాబు చాలా తెలివైనవాడు. బాగా చదువుకున్నవాడు. తాను చెప్పదలచుకున్నది మాటిగా తెలుగులో చెప్పగల పలుకుబడి గడించుకున్నాడు. అతని భాషలో ఒక ప్రత్యేకత వుంది. భావాలలో ఒక విశిష్టత వుంది. అతని రచనా విధానం చమత్కారమైంది.

కథలుగాని, నవలలుగాని, రూపకాలుగాని, పాటలుగాని, వ్యాసాలుగాని, గద్యపద్యాలు (Prose Poems)గాని, ఏది వ్రాసినా, చివరిదాకా వదలకుండా చదివిస్తాడు. రేడియో ప్రసారానికి ఏది యెలా వ్రాయాలో అతనికి తెలిసినంత బాగా ఏకొద్ది మందికోగాని తెలియదు. పాటలు నిర్వహించడంలో ఆరితేరినవాడు.

నవ్వు పుట్టించే చమత్కారాలు పైకి కనిపించినా, అతని రచనలలో గుండెను పట్టించే ఉద్రేకాలు కదులుతూంటాయి. రచనలకును ప్రతిబింబించిన జీవన రచనలు—అనే మాట విజమైతే, బుచ్చిబాబు

పారిజాతపుష్పంవంటివాడు. 'రక్తహృదయము' హిమ పాండుర ప్రకాశ సపురుషరిమూర్తి' అని పారిజాత పుష్పాన్ని కృష్ణశాస్త్రి వర్ణించాడు.

సరదాగా కబుర్లు చెప్పేవాడు; మాషార్ గా కూసురాగాలు తీసేవాడు, పేకా చతురంగం బాడ్మిం టన్ ఆడ్డానికి ముందువచ్చి నిలబడేవాడు. ఎక్కువగా చదువుకునేవాడు. తోచినప్పుడు వ్రాసుకునేవాడు. మామూలుగా ఒక పేజీలో వట్టేది, బుచ్చిబాబు ఎడంయెడంగా, పెద్ద పెద్ద అక్షరాలతో అయిదారు పేజీలు వ్రాసేవాడు. నడకలోనూ, చూపులలోనూ కూడా చురుకుతనముండేది. అతని కన్నీరు చికికాలి. తా నెక్కువగా తినలేకపోయినా, వదిమందికి బాగా పెట్టడమంటే అతని కెంతో సరదా. 'అతని యిల్లాలు 'అన్నపూర్ణకు సుద్ది.'

గొప్ప రచయిత అని బుచ్చిబాబును ప్రజలు

గౌరవించారు. వరిషత్తులు వచ్చానించాయి. ప్రభుత్వం సత్కరించింది. అతను రచయిత మాత్రమే కాదు. చిత్రలేఖకుడు కూడా. తెలవర్ణచిత్రా లందంగా గీసి, స్నేహితులకు పంచిపెట్టాడు పేరుకోసం మతను ప్రాకటంలేదు. అన్నికళలూ వరించాయని గర్వించ లేదు. అహంకారం లేకుండా, సమాజంలో హెచ్చు తగ్గులు పొటించకుండా, మార్గదర్శకంగా బ్రతికాడు.

పేరుకి లోపంలేదు; డబ్బుకి లోటులేదు. బంధు మిత్రులు పరమావులు. అనుకూలవతియైన భార్య— సుబ్బలక్ష్మిగారు—అన్నివిధాలా సహధర్మచారిణియై, అతని ప్రాణంలో ప్రాణమై, బుచ్చిబాబు కళాతపస్సుకి ప్రోత్సాహ మిచ్చింది. జాతశత్రువుగా జీవించాడు; అల్పాయుష్యుడైనా బుచ్చిబాబు అదృష్టవంతుడు. దురదృష్టం అతను కరువైన లోకానిది!

అప్పుడే వెళ్లిపోయారా!

ఆంధ్రపత్రిక 21-9-'67 లో బుచ్చిబాబు గారి సురణవార్త చదివి ఎక్కడ వాళ్ళక్కడే నిలబడిపోయాను. మనసు గొప్పగా ఆక్రోశించింది.

వారి నవలా, కథలూ, నాటికలూ అన్నీ వాక ఎత్తు—భారతిలో ఆర్డెన్ పోక్స్లీ, టి. యన్ శాలి యట్, సమర్ సెట్ మాన్ పంటివారిపై వ్రాసిన వ్యాసాల వాక ఎత్తు. ప్రపంచంలోని ఒక గొప్ప రచ యిత—కాలధర్మం వెండాడంటే—వెంటనే ఎంతో బాధతో, ఆ రచయితను గురించిన చరిత్ర, ఆయన సాహిత్య ప్రతిభ వ్రాసేవారు. అంత వెంటనే అంతవేచి కగా వ్రాసేవారు వీరి మనకిక.

వారు జాన్ భారతిలో వ్రాసిన 'మనమలో మారుమూలం' అన్న వ్యాసం చదివి—'బెర్రట్రాండ్ రసెల్ భావప్రపంచం' వలెనే 'ప్రాయిడ్ భావ ప్రపంచం' అన్న వ్యాసాన్ని వ్రాయవలసిందిగా విజ్ఞాన (సెప్టెంబరు భారతిలో) చేశాను. త్వరలో ఆ వ్యాసం వస్తుందని ఎంతో ఉప్పొంగుతున్నాను. యితలోనే

పెకారమయిన ఈ మాట వివరణి వస్తుందను కోలేదు.

బుచ్చిబాబుగారు లేని లోటు తీరేందుకు ఎంత కాలం పడుతుందో!

బుచ్చిబాబుగారూ!

మీ కథ పూర్తిచేసుకోకుండానే వెళిపోయేరా?

నా కథ వ్రాయువూ అన్నవారి కథ వ్రాసిన బుచ్చిబాబుగారూ

మీ కథ పూర్తిచేసుకోకుండానే వెళిపోయేరా?

నూరేళ్ల కథని యేభయ్యేళ్ల కే

ముగించి పూరుకున్నారా?

'మామే వ్రాయని కథ'లు

తెలుగులో వ్రాయడానికి

ఋంకెరున్నారంటే

బుచ్చిబాబుగారూ మాకు?
మిమ్మల్ని మార్చిన పుస్తకంతో
మమ్మల్ని మార్చి
ప్రపంచ కవుల్ని
తెలుగులో చాటడానికి
కంకణం కట్టుకున్న
బుచ్చిబాబుగారూ
అయ్యో అయ్యో
అప్పుడే అస్తమించేరా?
పాత నీటిపై కొత్త పంటలు
కట్టేందుకు
ఎల్లా రాలో పగిలిన గాజుమేడ
ఆతిథి అందాలు తెలిపేందుకు
దేశం మీ కిచ్చిన సందేశాన్ని
మాలో నింపేందుకు
నిచ్చిన మెట్లు ఎక్కించి
దికదికల పాపాత్మాన్ని చూపేందుకు
మరమేకుల్లో చీరమడతలు
విప్పేందుకు
అయ్యయ్యయ్యో—
'మా కింకెవరున్నారండీ'?
బెర్రట్రాండ్ రెసిల్ భావప్రపంచాన్ని

తెలుగులో విప్పిన బుచ్చిబాబుగారూ
ఏయేభావప్రపంచాలు
చుట్టినోచ్చేందుకు బయల్పడేరాదు?
అతిత్వరలో ఆకాలమరణం
కమ్మకు రాబోతున్నదని
అనుమానించే
జీవితాన్ని
అడవికాచిన వెన్నెల కాకుండా
విండుగా పండించుకున్నారా—
మొదట్లోంచి
చివరకు మిగిలేదేమిటి అని
ప్రశ్నించి ప్రశ్నించి,
చివరికి మా గుండెల్లో
నీళ్లు మిగిల్చి,
నా కథ వ్రాయవూ
అన్నవారి కథ వ్రాసి
బుచ్చిబాబుగారూ
మీ కథ పూర్తిచేసుకోకుండానే
వెళిపోయేరా?

—మానేపల్లి సత్యనారాయణ.

స్మృత్యంజ

అయ్యో! ఎంత హెరం !!

ఇంత చిన్నవాడికి—నేటితో సరిపోయిందా—
చక్కని కథలు రాసే చేయి,
ప్రక్కకు వారి పోయిందా?
గీమత్న చిత్రం పూర్తికాక ముసుపే
కుంచె జారిపోయిందా?
సన్మానం అందుకోని మనిషికి
వంతాన పథలు జరిగేనా!

ఎందుకు జీవితంపై నీ కంత విరక్తి?
ఎవరికో కురువద్దనికీ మృత్యువు వంపిన నీటి
పొరపాటున నీకు చేరింది—

అయితే యింత తొందరా?

'అంతరంగ కథనా' పూర్తిగాక ముసుపే
నీ గుండె ఆగిపోయిందా?
జీవితం పేర్చిన 'మెట్లు' ఎక్కడైతే
'గాజుమేడ' పగలగొట్టుకొంటావా?
'చివరకు మిగిలే దేమిటి?

* *

'బుచ్చిబాబు' కలం ఇక కథలు చెప్పలేదు—
ఆయన కుంచె యిక చిత్రాలు గీయలేదు.
ఆయన వాణి వినపడదు
ఆయన రూపు కనపడదు.

“ శుకదేవ్

చైతన్య ప్రవం

అందుకే కాబోలు, అంతుతెలియని బాధ ఎదురొమ్మల్లో కుతకుతలాడిం దీ రోజు,
అందుకే కాబోలు, అకాశం మేఘచ్ఛన్నమై కన్నీరు కాల్చి గుబగుబలాడిం దీ రోజు,
అక్కడ, అల్లంతదూరాన ఉన్నవియాలో
ఆ మూల మీ రోలోవలి వంజరంలోని ప్రాణహంస గిరిగిరి లాడుతున్నందుకే కాబోలు !

ఆంధ్రసాహితీవవాన్ని గుబాళింపజేసిన పారిజాతం రాలిపోయింది
ఆంధ్ర కార్మిక సాహిత్యాన్ని సుపంపన్నంచేసిన కలం వట్టిపోయింది
ఆత్మ విశ్లేషణాత్మక రచనా ప్రక్రియకి నంధి కొట్టింది
ఆలోచనల్ని రేకెత్తించజేసే వ్యవసాత్మక వ్యాసాలకు కాలం తీరింది.

వేలవేల అభిమానుల వదనాలు చిన్నపోయాయి
వీటవీట ఏకలవ్య శిష్యుల గళాలు మూగపోయాయి
అక్కడ—శ్రీమతి, బంధుకోటి; ఇక్కడ—మేము,
అంతా ఆలోచనాంధకారంలో చిక్కుకుపోయేము.

అహో, ఎంత అర్థవంతమైంది సామెత—‘కమింగ్ ఈవెంటి కాన్స్ డైర్ షాడ్స్’
అందుకే కాబోలు, అవాడు
అర్వేల్ల క్రితం జాబు—‘నా రచనలపై నమ్రగవిమర్శ నాకళ్లతో చూసుకునే
అదృష్టం నాకు లేనట్లుంది. కథలపై మీరే ఎందుకు ప్రాయశ్చితం ?

అందుకే కాబోలు, నిన్న మొన్న - జూలై ఇరవై అయిదు
ఆందమైన సాయంత్రాన చల్లని మాటల్తో సేదదీర్చి
ఆతిథ్యంలో ఆత్మీయత నింపి, అపస్వరాన్ని హీనస్వరంలో
ఆలవించింది—‘మీరు మీ వ్యాసాలతో వచ్చేనరికి పరిస్థితు లెలావుంటాయో’

బాబూ, బుచ్చిబాబూ! ఎందుకు కలిగాయి బాబూ వీకీ అనుమానాలు!
ఎందుకేమిటి?—ఆంధ్రసాహితీ రంగస్థలాన చీకటి తెరలు పరుచుకుంటున్నందుకు!

బుచ్చిబాబూ!

మీరు లేరనే భావంతో గుండెల్ని పిండుకోలేం మేము
మీ అక్షరమత్యాలమాల తెగిపోవటం చూడలేం మేము

షేక్స్పియర్ కవితా మాధుర్యాన్ని చవి

చూడాలనుకున్నా; రస్సెల్ బావప్రపంచంలో విహరించాలనుకున్నా; మామ
కథల్లోని అంతర్యాన్ని మనం చేసుకోవాలనుకున్నా—మీ

కలం అందించిన చిందించిన అర్థాలే మాముందు నిలుస్తాయి!
మనసు బాగుండక, జీవితాన్ని తమస్సు వెంటాడినప్పుడు
మృదువుగా వెన్నుతట్టి, ఆత్మశాంతి కలిగించేది—
భగవద్గీత, వేస్ట్ లేండ్, గీతాంజలితో పాటు 'చివరకు మిగిలేది!
ఎలా తప్పించుకు పోగలం మేము—మీ స్మృతి కిరణ ప్రసారం నుంచీ!

రేపటి నెలనుంచీ నెలనెలా 'భారతి' రాగానే మీ
రేమైనా వ్రాసేదేమోనని ఆత్రంగా చూసి
అంతలో ఈ ఘోరం తలచుకుని, కన్నీరు విడిచి
నిరాశగా నిట్టూర్పు విడవాలి మేము!
ఎంతటి దురదృష్టాన్ని చూపరంచేసి పోయావయ్యా?
అంతరంగ కథనాన్ని అసంపూర్ణంగా వదలి
మరో మనో వైజ్ఞానిక వసలకు తొలిపలుకు వలుకక వదలి, నీ
మనోయవనిక మీద రూపు దిద్దుకుంటున్న ప్రకృతి దృశ్యాల చిత్రీకరణను వదలి
ఎలాగ వెళ్ళిపోయావయ్యా?

అందమైన ఆ తోటలో విరిసిన కథా ప్రసూనాలకి సౌరభం మెండు
ఆ తోటలో ప్రవహించిన రసధుని ప్రభావం అది
ఆ తోటమాలే అస లొక 'చైతన్య ప్రపంతి'!
ఆతడొక నిత్య సౌందర్యాన్నేషి—జిజ్ఞాసువు!

ఆకాశీయని ఆదరిస్తాడు, నిన్నుగురించి కథ వ్రాస్తాడు
ఆమె నీడని నీ కళ్ళల్లోకి ప్రవరింపజేస్తాడు
దేశం తన కిచ్చిన సందేశాన్ని తెలుగువారికి వినిపిస్తాడు
నిరంతరత్రయంలో సత్యంశివంసుందరం చూపిస్తాడు
వీరేశలింగం ఏమయ్యేట్లు విలవేస్తాడు
పాగమంచు తెరల్ని తొలగిస్తాడు
వ్యక్తి ఆజ్ఞానాన్ని రాగవీణపై మీటి జ్ఞానతరంగాల్ని జాలువారుస్తాడు!

ప్రాచ్యసామ్రాజ్య సాహిత్యరీతుల్ని మధించిన ఆ మహామేధావి
ప్రాతేచిత్యం చెడకుండా కథను ఒడుపుగా పడవనూ గలడు
ఉరికంబానికి వెళ్లే నేరస్థుని 'చేతన'ను విశ్లేషించనూ గలడు
మరమేకులకూ పీరమడతలకూ గల సంబంధాన్ని వివరించనూ గలడు.

‘ది గేట్ ఇంపెరెక్చువల్ మోడర్న్ తెలుగు నావెలిప్ట్’ -
 మరో ప్రపంచంలోకి వెళ్లిపోతున్నాడు!
 ఇక్కడ ఈ తెలుగు సాహితీ మాగాణానికి తన అత్యంతాముద్రనూ
 ప్రత్యేక రచనానిల్లా చమత్కరించి, శైలిని బహుకృతిగా వదలి
 సాగిపోతోం దా చైతన్య స్రవంతి!
 దాని మధురసాస్వాదనంచేసి ఆనందించండి!
 మనకు చివరకు మిగిలింది—‘చివరకు మిగిలేది.’!!

—విహారి & శాలివాహన.

గ్రంథ విమర్శలు

పన్నీటి జల్లు

(ఖండకావ్య సంపుటి)

[కర్త:- కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు; వెల : సాదావతి-5 రూపాయలు, థైండ్లవతి-6 రూపాయలు. ప్రాప్తిస్థానము: కాటూరి కవితా లత, దుర్గా ఆగ్రహారము, విజయవాడ-2]

కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు గారు ప్రసిద్ధులయిన సాహిత్య కవులలో నొకరు. తిరుపతి వేంకటేశ్వర శిష్యుడగుటచే ఆయనకు పేరు రాలేదు. పురాణ కవితాశయ్యతో నవీన కవిత్వమునకు వారిది పరిచయం. తిరుపతి వేంకటేశ్వరరావు గారందురా! సహకవియగు పింగళి లక్ష్మీకాంతము గారితోకూడ, యుగానుకూలమయిన భావములను భజించి, రసవయసుగు కవితా మార్గమును చేపట్టి 'తొంకరి'తోపాటు ఒక మహోత్సవ కావ్యమును రచించిరి. ఆ కావ్యమే సౌందర్యసందమ. వారుగు కాలాపాటు నిలువగల్గిన నవీనాంధ్ర కావ్యములలో నది యొకటి. మఱి వేంకటేశ్వరరావుగారు సౌందర్యముగా వ్రాసిన లఘుకృతులు రెండు గలవు. మొదటిది 'గుడి గంటలు'. రెండవది 'హిలార్య హృదయము'. ఈ రెండును ఆంధ్రుల సవిన భావములకు ప్రతిబింబములు. మహాత్ముని సదాశయమును హరిజనోద్ధయము కవితా వీణపయి గానము చేయునది 'గుడిగంటలు'. అది కావ్యమునందలి ప్రతిపాదకుని కైరభక్తి మాధుర్యమును పంచునది, 'హిలార్య హృదయము.' కవితా వ్యవసాయము మొదలుపెట్టి నవ్వటముండి నిర్వాణము వరకు, ఆయా సన్నివేశములను పురస్కరించికొని, వేంకటేశ్వరరావుగారు రచించిన ఖండకావ్యములెన్నో కలవు. వాని నన్నిటి నొకచోటచేర్చి యుచ్ఛ్రితించినదియే ఈ 'పన్నీటిజల్లు'. ఇది కవిగారి మరణానంతరము వెలువడిన ఖండకావ్య సంపుటి. దీనిని ప్రకటించినవారు తెలుగువారి ప్రశంసలకు పాత్రులైరి. 'పన్నీటిజల్లు' అను పేరిందు రెండు ఖండకావ్యములకు

గలదు. ఆ పేరే యీ కావ్యమునకు పెట్టబడినది.

రసేంద్రుని గ్రంథములు వరించి, అంగు సాహితీ మాధుర్యమును చూడరాదీ ధన్యుడనై తినని భావించిన వారిలో మొగదలమన్నవారు వేంకటేశ్వరరావుగారు. సంస్కృతాంధ్ర సాహితీ సంపదయు పైతృక ధనముగా చేతికందినది. ఇంక కావలసినదేమి? 'కవితా సామగ్రి'ని అమ్మగా పూనుకొనిరి. పెట్టుబడి పెద్దది గావచ్చు. చేసిన వ్యాపారము చిన్నది గావచ్చు. అంధ్ర రసీక లోకమునకు అవ్వదము చేకూర్చిరి. విజయితికి పేరుపొందిరి. గ్రంథములను బండ్లకెత్తిన వారికంటే మిన్నగనే శాశ్వతకీర్తిని సంపాదించిరి. ఆ కీర్తి మచ్చలేనిది. తఱుగనిది.

అంగుభాషా స్వభావమునల్లనేమి, రసేంద్రుని మహిమవల్లనేమి వేంకటేశ్వరరావుగారు మాతన కవి తోడ్పడుములతో పాల్గొనుకొనిరి. మానవతా వాదమునకు వట్టము గట్టిరి. వారు భావకవిత్వము మున్నగు వానిని వ్రాసినవారే. సమకాలిక సమాజమును మానవతా దృక్పథమునందు చూచినవారే. క్రుశ్ణి కంపు గొట్టిన ధర్మమునకు రంగులుపూసి తెలుగువారి కనులందు నిలబెట్టుటకు వారు ఆరాటపడిన జాడ కానరాదు. సమాజసరిణామమును తెన్నగా గురించిరి. ఆ సరిణామము కొనితెచ్చిన భావములకు స్వాగత మొసగిరి. ఆ భావములను పాడిరి. వివిధముగా? సమకాలిక సాంఘిక భావములను తాను వ్రాయుచున్న కావ్యములకు బీజములుగా చేసికొని కావ్యకళాశిల్పములతో రసస్థాయికి తీసికొనిపోయిరి. అందుచేతనే యీ కావ్యములు కాలానధులను దాటి నవి. నవీన కవుల మనుకొన్నవారి కెందఱకో యీ విద్య అబ్బలేదు. తాత్కాలికమైన యీవేశముతో సమకాలిక సమస్యలను గూర్చి కవితల్లి చరితార్థాల మైతిమని భ్రమించినవారే పెక్కుమంది కలరు. అందుచేతనే యీ కవితలు కావ్యత్వమును, అజరామర మైనదానిని కోర్కొన్నవి. కాలబద్ధమైనవి. వేంకటేశ్వరరావుగారు రచించిన కావ్యముల యితివృత్తము

ఐతిహాసికము గావచ్చు. ఆ చరిత్రకము గావచ్చు. ఇదాసింతనము గావచ్చు. ఆ యితీవృత్తమును స్వీకరించుటకు నవభావములు పోతువులు. అది కావ్యత్వ సిద్ధిని పొందును.

వేంకటేశ్వరరావుగారి కవిత్వము ప్రసాదగుణము గలది. ఆ కవిత్వము నందెక్కడను హద్దులుమీఁతిన యావేశము కానరాదు. శాంత గుణరాశియగు సౌజన్య మూర్తియొక్కడు రమణీయ బోధనము చేయుచున్నట్లుండును. తెనుగుదనము, తెనుగు పలుకుబడి హెచ్చుగా నుండును. ఎక్కడోగాని, అక్కఱనుబట్టి సుదీర్ఘ సంస్కృత సమాసములు పచ్చిచేపు. అవ్యయ మునకందని పలుకుబళ్ళను గుప్పించి, విచిత్రకారకమును సృష్టించి, యిదియే కావ్యశిల్పమని యెలుగెత్తి చాటు సోకడ వేంకటేశ్వరరావుగారి సృష్టితో గోచరించదు. వారు ఎఱ్ఱా పెగ్గడ వంశీయులట! ఎఱ్ఱన కవిత్వమందలి తీరుతెన్నులు వారి కావ్యములలో సాక్షాత్కరించును. పై మాటల కన్నటికిని ఈ 'పన్నీటిజల్లు' తార్కాణము.

ఈ కావ్యమునందలి విషయము బహుముఖముగా నున్నది. విజయవాడ సీతానగరమున వేంచేయున్న ఆంజనేయస్వామి స్తోత్రముతో కావ్యము మొదలగును. వేంకటేశ్వరరావుగారు తిరువతి వేంకటకవుల శిష్యులుగదా! ఆ జంటకవుల కవితామార్గము పట్టిన ఖండకావ్యములు నున్నవి. సమస్య పూరణము, గురుసన్మానార్థము గద్యాల రాజీని, తాటికొండ రామా రెడ్డి దేశాయిని దర్శించినపుడు చెప్పిన పద్యములు, అనధానము చేయగా మెచ్చుకొన్న మేనమామకు వ్రాసిన పద్యలేఖ—యిది యన్నియు తిరువతి వేంకటకవుల పద్యతీతో వ్రాయబడినవి. వేంకట శాస్త్రిగారిని గూర్చియు కవితాగానము చేయబడినది. కవులను, కళాకారులను ప్రశంసించిన పద్యము లున్నవి. ప్రణయలేఖ లున్నవి. భావకవిత్వమున్నది. జీవనస్మృతు లున్నవి. చాటుపద్యములు గలవు. బందరునకు వేంకటేశ్వరరావుగారికి గల పాత్రు సామాన్యమయినది గదా! అచటి మిత్రులను, సహచరులను, గురుతుల్యులను పొగడిన కవిత్వము కలదు. రవీంద్ర రాధాకృష్ణులను, తదితర మహాశయులను మెచ్చిన ఖండకావ్యములు కలవు. 'మే మాంధ్రులం'

అన్న వ్యంగ్యరచనము, చల్లవల్లి రాజా నుద్దేశించి వ్రాసిన 'ఓలుపాట' చమత్కారముగా నున్నది. రెండవది జమీందారుల జాలుమును చూపెట్టును. ఇంకను చిల్లరచుల్లర రచనలున్నవి.

వేంకటేశ్వరరావుగారి అస్తిత్వమును గూర్చి ప్రత్యేకముగా చెప్పనలయును. ఈ ఖండకావ్యముం సంపుటిలో తీర్చదైవతక్షేత్రముతు లున్నవి. ఏదాది పతుల కైవారములు కలవు. అన్నిటినిమించి భగవంతునకు దూరమయిన దీప్తినివేదన యిందు కలదు. వారు మదిమి ప్రాదులలో వ్రాసిన కవిష్టముతో ఈవేదన—శిశువైవ్యము—సృష్టముగా కప్పట్టును. దేవ్యవరాధ శ్రమావణ స్తోత్రము, శివావరాధ శ్రమావణ స్తోత్రము, సౌందర్యలహరి మున్నగునవి కాటూరివారి యాస్తిత్వమునకు తార్కాణములు. దీనికిరోడు ప్రకృతిని స్వాగ్ధనము చేసికొనుచున్న మానవుడు, వివాహకారి యగు త్రోవత్రొక్కుచున్నాడను గుర్తింపు. దాని వలన కలిగిన బాధ అక్కడక్కడ దోబూచులాడుచుండును.

తన భావములను వ్యక్తీకరించుటకు కాటూరి వారవలంబించు ప్రత్యేకమార్గ మీ సంపుటిని కొట్టవచ్చినట్లు కన్పించుచున్నది. వారు రవీంద్రునిగూర్చి వ్రాయవచ్చునుగాక! రాధాకృష్ణునిగూర్చి వ్రాయవచ్చునుగాక! నోములనుగూర్చి వ్రాయవచ్చును గాక! ఆచార్యబంధు మిత్రాదులనుగూర్చి వ్రాయవచ్చును గాక! ప్రత్యక్షముగా ఎవరిని గూర్చిగాని, దేనినిగూర్చిగాని వ్రాయరు. వారియొక్క లేక వానియొక్క మూల తత్త్వమును ముందు ప్రత్యక్షీకరించికొని, ప్రకృతిని ఆలంబముగా చేసికొనియో, డివౌకల్పితమయిన దృశ్యమును చాటుగా చేసికొనియో, ఆ మూలతత్త్వమును ప్రతిపాదించురు. రాధాకృష్ణ ప్రశంస, నివేదనము, విజయవాణి, మున్నగునవి యిందు కుదాహరణములు. ఆ కవి మనీషుల జీవనతత్త్వము, ఆంధ్రుల యుత్సాహము, భంగ్యంతరముగా ప్రకృతి దృశ్యములను ఆధారము చేసికొని పర్మింపబడినవి.

సంప్రదాయబద్ధమయిన ఛందస్సులతోడనే యీ సంపుటియందలి కవిత్వము చాలభాగము సాగినది. గీతికా ప్రాయమయిన రచన లొండురెండు గలవు. అనబద్ధ కవిత్వమున కుదాహరణముగా నుండదగిన రచనయు

కలదు. శ్రీ రమణమహర్షి స్తోత్రము, విమలానంద యతీంద్రుని ఉదాహరణ కావ్యలక్షణములతో కూడి యున్నది. ఇందు ఒక్కొక్క కందపద్యము ఒక్కొక్క విభక్తి పరముగా రచింపబడినది. ప్రాసినకపు లీ యుదాహరణములను దేవతాస్తోత్రపరముగా, మహాత్మ్యవశంసా పరముగా వ్రాసిరి కదా! వేంకటేశ్వరరావుగా రా సంప్రదాయము పాటించిరి. కళిక్రొత్తాధికారులను మాత్రము వీడిరి. ఒక సమయమున వ్రాసిన పద్యములలో, పద్య పాదములలో మతేయిక సమయమున—తుల్యము లయి నప్పుడు—వాడుట కవుల కలవాటే. వేంకటేశ్వరరావు గారు నట్లే చేసిరి. 'రాగరసావతారు'డను ఖండము నందలి 'జన్మపుచ్చేదులన్' అను పద్యభాగము యథా రథముగా 'అమృతపాణి'యందు కలదు. 'నెల్లూరి ఆంధ్ర సరివత్సాహిత్యసభ'యందలి మొదటి పద్యము తొలి మూడు పాదములు 'విజయవాణి'లో చివరి పద్యములలో వ్రాకదానియందు గలవు.

తప్పింపుల పట్టిక కావ్యాంతమున కలదు. దానజేరని తప్పలు కలవు. 161 పుటలో చంపక మాలయందు మూడవ పాదమున 'జడిగ గఱంగి పాతె కదావరికిన్ జయమోక! అని కలదు. 'పాతెడి' అని యందడగఁగనుకొందును.

నవ్యాంధ్ర కవితారీతులను, నవయుగ భావవి ర్ణామమును, వేంకటేశ్వరరావుగారి కవితాసంస్కృతిని తెలిసికొనగోరువా రి 'పన్నీటిజల్లు'లో అవశ్యము ఓల లాడుదురు గాక!

—శాక్యసింహ.

భారగవానందలహరి

[కవి : కీ. శే. సిరివెగడ భాగ్యనరావు :
ప్రచురణ : సాహితీ మేఖల, చండూరు;
ప్రతులకు : శ్రీ అంబటిపూడి వేంకటసుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి, ఏదువాడు, అన్నంభొట్లవారిపాలెం (పోస్టు)
వయా పర్యూరు, గుంటూరుజిల్లా; 82 పేజీలు;
వెల: రూ. 2.]

'మాతృభాష మన యిల్లు
తెనుగు కవిత పన్నీటిజల్లు

ఏ వొక్కరు కలం పట్టినా చాలు
పరిమళం జాలు' పాలక్రామ్యాగడలు పచ్చి

వెన్నయి విచ్చి తీయని నువ్వునలు'గా మారిన తెనుగు పదాల పొందికను, మూర్ఖాన్ని అనుభవించి సచేతన మైన మనస్సుతో పలవరించి భవ్యవిశావేశంతో కవితా సృష్టిని ప్రత్యక్షం చేసికొని గానంచేసిన, అమేయ ప్రతిభావంతులైన కవికుమారులు ఆకాల మృత్యువు వాతబడటం సాహిత్యాభిమానులెల్లరకూ వ్యాపయాన్ని ద్రవినపజేసే విషయం. అందునా త్యాగమయమైన జీవితాన్ని గడిసి, ఏవుటికప్పుడు ప్రగతిశీలమైన భావాల నాకలింపు చేసికొని, ఆ భావాలకంటే మున్ముందుగా తాను పరుగులుతీస్తూ నమాజాన్ని తీర్చిదిద్దే సంస్కర్తలు కవులలో ఆరుదు. అరుదైన యీ భాగ్యాన్ని పొంది ఆనకు బహిః ప్రాణంగా మెలిగిన మిత్రులను శోకపముద్రంలో ముంచిన శ్రీ సిరివెగడ భాగ్యనరావుగారు యశః కాయులైనారు. బుషివంటి జీవితంతో ఆదర్శ మూర్తులైన శ్రీ అంబటిపూడి వేంకటరత్నంగారు తను భావాలకు ఆచరణప్రతిరూపమైన శ్రీ భాగ్యన రావుగారు దివంగతులయిన శోకంతో గర్భశోకాన్ని అనుభవించి, శ్రీ భాగ్యనరావుగారిలోని ఉత్తమ కవితా వేశాన్ని గమనించి, దోహదం చేసినవారు కావటం వలన, ఆ కవితాన్ని తెలుగు పాఠకులందరికీ అంద జేయాలన్న స్థిరనంకల్పంతో యీ కవిత్యానికి పుస్తక రూపం కల్పించారు. తెలుగుభాషలో ప్రసిద్ధులయిన కవి, పండితులందరికో విరి కవిత్యాన్ని పరిచయంచేసి, అభిప్రాయాలను సేకరించి, ఇది మా భాగ్యుని ప్రతిభ' యని లోకానికి చాటి చెప్పారు. కావ్య సంపుటి చిన్నదైనా అభిప్రాయాలు కొలల్లుగా ముందు

ఉపయోగకరమైన

సరికొత్త గ్రంథములు

వ్యవసాయము - సివరి - కోళ్లు పెంపకం - ఆదవులు -
తోట వని - యుజిసింగ్ - వైద్యము - వివిధ సాంకేతిక
విషయములపై గ్రంథములు గలవు. తేటతాగు ఉచితము.

ఇంగ్లీషులో వ్రాయండి :

N. K. PAUL & SONS,
P. B. No. 12202, Calcutta-5

నిలిచాయి. అభిప్రాయాలనిచ్చిన వారందరూ ముక్త కంఠంతో శ్రీ భార్గవరావు కవి పృథ్వీయాన్ని గుర్తించి కొనియాడారు. ఎవ్వరూ యీ కావ్యంలోని లోపాలను పేర్కొనలేదు. ఇది యీ కవి ప్రతిభను తెలియ జేస్తుంది. 'తెలుగు కవి చరిత్ర'యిన తరువాతనే జీవించటం ప్రారంభమౌతుందనే నూత్ని వీరి విషయంలోనూ యధార్థమైంది. కాని ఒక్కటే తేడా. శ్రీ భార్గవరావు జీవించియుండగా వీరి కావ్యాలు వెలుగు చూడలేదు.

ఈ కావ్యప్రారంభంలో సాహితీమేఖల కార్యక్రమాలు వివరంగా తెలియజేశారు శ్రీ అంబటిపూడి వెంకటరత్నం. స్వంతవిషయాలనే ఏకరువు పెడు తున్నట్లున్నా శ్రీ భార్గవరావు వ్యక్తిత్వం వెంకట రత్నంగారి సాహితీమేఖలతోనూ, సమాజ వికాస కార్యక్రమాలతోనూ పెనవేసికొన్నది. మంచిగురువుకు అంత కంటే మంచిశిష్యుడు లభించటం అన్నివిధాలా అదృష్టమే. 'తెలుగెన్నోసెలవేసి తిరిగెద వాంఛ' అని శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు వెంకటరత్నంగారి నోకప్పుడు హాస్యం చేశారట. తర్వాత కాలంలో శ్రీ వెంకటరత్నం తెలుగు సాహిత్యంలో మిక్కుటమైన పోకడనుచేసి, కవిగా పేరుతెచ్చుకొని గురువుగారికే గర్వకారణమయ్యారు. అదేవిధంగా భార్గవరావుగారు కూడ వెంకటరత్నంగారికి గర్వకారణమయ్యారు.

'సాహితీమేఖల' ఉత్తమగ్రంథ ప్రచురణకు పూనుకొన్నది. 'అగ్నిధార', 'దక్షిణపంటి పుస్తకాలను ప్రచురించింది. 'దక్షిణ' నాటకంలో శ్రీ భార్గవరావు సాత్రధారియట. కళాత్మకమైన శ్రీ భార్గవరావుకవి పృథ్వీయాన్ని కాలపురుషుని కబంధహస్తం కలచి వేసిందంటే, యీ కావ్యసంపుటం చదివిన వారందరికీ విచారం కలుగుతుంది. సాహిత్యాచార్య శ్రీ పిల్లలమణి వారి మాటల్లో చెప్పితే 'భార్గవకవి నూటికి మూడు పాళ్ళూ పృథ్వీయాగల అచ్చపుకవి. భవ్యకవితావేశం కలిగిన అచ్చపు అంధకవి కుమారుడు. కవితోన్నాడి. సంప్రదాయాభిరతి మిక్కుటంగా గల సంస్కృతి సంపన్నుడు. 'బ్రతికి బట్ట కడతే' మహోర్ధ్ర సాహిత్య చరిత్రకులో మహాకవిగా దుశ్శాలువలను అందుకొని సంప్రదానీయుడు కాగలిగేవాడుగదా!'. భార్గవకవిని నూటికి మూడుపాళ్ళూ పృథ్వీయాగల అచ్చపుకవి యనటానికి 'కన్నీరు' కావ్యభండిక తార్కాణ. సతీ వియోగం.

వలన పృథ్వీయాగంనుండి దూసుకొచ్చిన శోకధార 'కన్నీరు' కావ్యంగా మలిచారు. కవు లెందరకు సతీ వియోగం కలుగలేదు? ఎందరు సతీవియోగ గీతాలను వ్రాయలేదు? కాని భార్గవకవితల భార్య సత్యంత అత్యీయురాలిగా భావించి, శూన్యమై వ్రోడైన తన యడదభారాన్ని వెడబోసినట్లున్న 'కన్నీరు' కావ్యం చిరస్థాయిగా నిలుస్తుంది.

'నా యానందమన్నె దరస్మితనై
నా వెల్గునై చూడ్మిన్నె
నా యుల్నాహమన్నె మధారజనినై
నా శయ్యనై సుప్తినై
నా యిష్టంబుల్నాహమన్నె మనసునై
నా సర్వమై నేనయ్యె మాయంబైరిని
నీవు లేని జగతి మధ్యాన నే మిధ్యాగన్.'

ఈ నిట్టూర్పుల వేడి గాడ్పులను నిట్టే వాడి యల్లాడి నా
ప్రణాం కూరము మూడిపోవు విక
నీవారావు కన్నీటిలో స్నానంబాడితి
నిండుగుండియ కరంగన్ బాడితిన్

దైవ్యకళానవేదీతి.....అపర్యక్తమైన వీరి దానవత్వం అపురూపమేబాదు, కవితా పన్నునై కాలప్రవాహాని కెదురీది మహాకావ్యంగా నిలుస్తుంది. 'కన్నీరు'కు దీ టై నది సన్నిరు. ఈ కావ్య భండికలో

'అడెద వొక్కసారి భువియంతయు
నా పృథ్వీయాన నాదగా
బాడెద వొక్కసారి త్రిదివం బది
నా కనుమందు వ్రేలగా
వీడని యై హికావా నెడవీడని
దివ్యతరహా కూడి కో
రాడగ న్నర్గసీమ గృహమై కుటియై
సుమశయ్య యై నచో?'

పంటివద్యాల నుదహరించటం ప్రారంభిస్తే అన్నింటినీ ఉదహరించవలసి వస్తుంది.

'అమె పదాబ్జ కింకిణి
నతామృతవాదవియన్నదీయ
వీచిమధునన్రనంబు విరజిందగ

బున్నును చందమామ
నాలో మధురించు
వెన్నెల రుచుల్ గురిపించు
గతంబుగన్ గతంబే మరపించు
మించి తలపించు కవిత్య సువర్ణవల్లకిన్..

కవిత్య సువర్ణవల్లకికి ప్రముఖ బోయాగ విలువ
దగిన యీ కవి సురిగిపోయాడు. 'వెలబాటుడు';
'మధురయామిని'; 'వెన్నెలరేయి' రచనలు యీ కవి
భావసౌకుమార్యానికి నిదర్శనాలు. వెలబాటుని గూర్చి

'దండు వెడలెడి మగని కళండగిరి
రతి సమర్పించు విజయవరతి యితండు
మోమునన్ మోముజేరిచి ముద్దు లొలుక
రతిమరులు చూచుకొనెడి దర్బణ మితండు
ప్రకృతిసుందరి డాకేలబట్టి యెత్తు

విశ్వమోహన దివ్యదీపిక యితండు' అని చెప్పిన
పద్యం చదివినతరువాత పాకకులకు యీ కవి భావ
సౌకుమార్యాన్ని గూర్చి వేఱుగా చెప్పనక్కరలేదు. వెన్నెల
రేయిలో తన ప్రేయసితో విహరించుట యనెడి
భావన సామాన్యమే యున్నను 'అరమోడ్డుకండ్ల నే
దీవులకో ఎటో ఎటులా తేలుదమా బిగికాగిలింకం' అను
భావన స్వాస్థికమైననూ, సుకుమారముగా
నుండును. 'మా గురుదేవులు, 'గురుదేవా'; అనే కీర్తి
కలు శ్రీ వెంకటరత్నంగారి యెడల భక్తిభావాన్ని వెల్ల
డించేది. 'భక్త్యంజలి'లోనూ యీ భక్తిభావం మిక్కు
టంగా వెల్లడియౌతున్నా, శ్రీ వెంకటరత్నంగారిపల్ల
ల అవి సహజోక్తులేనని వారితో పరిచయం గలవారి
కెల్ల రకూ విదితమే.

'ఏకాన్తగోష్ఠి'లో

'ముద్దులొలికెడి చిరునవ్వు నగుచు -
తాండవించును నీ యురస్థలమునందు-
తొలిమోజాల విరజాజి దండ నగుచు-'

భావకవిత్యంలోని ఉదాత్త ప్రణయ భావనను
నిక్షేపించటంలో తన యమేయ ప్రతిభా విశేషాలను
ప్రకటించారు. 'తెలుగుతల్లి'ని సంస్మరించటం
లోనూ, ఒడుపునూ, పద్యం పదకలో గొప్పగిల్పాన్నీ
ప్రదర్శించారు. 'మధులక్ష్మి' కేవలం వనంతురర్ణవ
మాత్రమేకాదు, పువ్వులనుచూసి 'ఏమహితాత్మల

హృత్ప్రతిబింబాలలో యీలతల్లీ గున్న యందాల
విరులు' అని మురిసిపోతారు. 'రాధికా విరహ గీతి'లో
రాధికతో తాదాత్మ్యంపొందే విరహమూ, 'యశోద
పిలుపు'లో మాతృత్వంలోని మాధుర్యమూ ద్యోతక
మౌతాయి.

దోషరహితమూ, గుణాలంకార సహితమూనై
ప్రతిపద్యమూ రసభరితంగా వ్రాసిన యీ కవిని సమ
ర్థించి 'సాహితీ మేఖల' ధన్యమైంది. కవితాభిమాను
లైన పాకకులెల్లరూ 'భార్యవానందలహరి' చదివి
రసానందం పొందగలరు.

—రామమోహనరాయ్.

జై త్రయా త్ర

[నవల. రచన : కేషన్ చందర్, అనువాదము :
ప్రొలు శేషగిరిరావు. ప్రచురణ : విశాలాంధ్ర ప్రచురణా
లయం, విజయవాడ - 2. వెల : 2-25.
పుటలు : 128].

ఇది రాజకీయ ప్రచార సాహిత్యం. రాజకీయ
మైన ప్రయోజనం, ధ్యేయం, సాధించడానికి వ్రాయ
బడినది. ఉత్తమ సాహిత్యంలో మార్క్సిస్ట్ దృక్పథా
నికి స్థానంలేదనే చాందసత్వంతో కాదు - వీర్యకృత
మైనా సరే, అది పత్యాన్నీ వాస్తవికతనూ గణం
చేస్తూ, రాజకీయమైన ప్రయోజనానికి పట్టుకట్టే
ధోరణితో రచనను ప్రభావితంచేస్తే, ఉత్తమ సాహ
ిత్య విలువలుదెబ్బతింటాయనే సాహితీవేత్తత్వంతో -
ఈ 'నవల'ను కేవలం ప్రచార సాధనంగా పేర్కొని,
ఇది 'నవల'కాదు, పాక్ష్టి 'కరప్రతం,' అని వృష్టంగా
చెప్పవలసిననున్నది. రచయిత ఉత్తరహిందూస్థానవాసి.
అతనికి కాశ్మీర్, పంజాబ్ రాష్ట్రాల ప్రజలతో,
అక్కడి పరిస్థితులతో ఉన్నంతగా, పరిచయమూ, అను
భవమూ, ఆంధ్రప్రదేశ్ తో లేదు. కానీ, రైతులూ,
నీడీత్రవలూ, ఎక్కడివారై వా ఒకటేవర్గం అనే
సిద్ధాంతంమీది విశ్వాసంతో, తను యితరత్రా సేక
రించిన సమాచారంతో రచయిత ఈ రచన చెయ్య
డానికి ఉపక్రమించినట్లు తెలుస్తోంది. ఇతివృత్తం
తెలంగాణ వ్యవసాయకూలీలు 1948-50 ప్రాంతాల
సాగించిన ఉద్యమం - అంటే, ఒక రాజకీయపక్షం
విప్లవాన్ని సాధించటానికి, అనాటి పరిస్థితులనూ

అవ్వనవ్వనూ ఆధారంగా తీసుకుని, చేసిన ఘన ప్రయత్నం అన్నమాట! ఇందులో రాఘవరావు అనే వ్యవసాయ కూలి కథానాయకుడు. భూస్వామ్యవర్గం వట్ల ద్వేషం, దానితో జత కూర్చున్నదైన ఒకానొక 'రొమాంటిక్ సెంటిమెంటలిజమ్' ప్రధానమైన ఉద్దేశాలుగా ఇందులో కథనాగింది. ఈ ఉద్దేశాలను కథానాయకునిద్వారా రూపొందించటంలో వ్యక్తిగతమైన పరిశీలన, ప్రత్యేకత ఎక్కడా కనిపించవు; కథానాయకుడు రాఘవరావు రాజకీయ సిద్ధాంతాల మూసలో తయారైన అవామకుడుగా మాత్రమే కనిపిస్తాడు.

సాహిత్యకృషిగా ఈ రచన విఫలమైన తీరును నిర్దేశించి చూపడానికి ఒక్కచిన్న ఉపాహరణ చాలు— రాఘవరావు స్వప్నసుందరిగా ప్రేమించి, ఆరాధించిన యువతి, చందరి అనే ఒక లంబాక్షి స్త్రీ. లంబాక్షిలలో మంచి శరీర చూపుతో, కనుముక్కుతీరుతో ఉండే కన్యలులేరని అనటం లేదు; కాని సమాజ సౌందర్యం పోషణవిధానంగా చాలా ఆధారపడుతుంది. ఈ రచయిత 'చందరి'ని గూర్చిచేసిన 'వాస్తవిక' వర్ణన యిలా వుంది. 'చిన్నముత్యాలు పరుసగా పేర్చి నలుపు ఆమె పళ్లు ఆధరదర్శయం మధ్య తెల్లగా మెరిసిపోతున్నాయి...చోళిని బిగించడానికై వీపువైపుకు లాగి ముడవేసిన ఎర్రనిదారపు ముడి రాపొడిన గుర్తులు తెల్లని వీపుమీద గురబీ రేకులాగా వ్యాపించి ఉన్నాయి...ఆమె వర్ణం బంగారంలాగా పసిమిదేలి వుంది.....'చందరిని అంతఃపురాలోని అసూర్యంవశ్యలాగా వర్ణించడంలో అవాస్తవికతే కాదు, ఈ రచయిత దృక్పథంలోని అవకతవక కూడా గోచరిస్తుంది. దోషక్షిరరానికి బిర్రువా వర్ణానికి చెందిన వంటూ నిరసించే విలువల్ని, సెంటిమెంట్స్ ని, స్వప్నాల్ని రచయిత తన కథానాయకునికి పుష్కలంగా కట్టబెట్టడం, కథా వర్ణనసానంలో ఒక 'పట్టు చొక్కా' ప్రబలమైన ప్రతీకగా రూపొందడంచూస్తే, ఇది రచయిత దృక్పథంలోని 'అవకతవక' మాత్రమే కాదేమో, ఆలోచిస్తే మార్క్సిస్ట్ దృక్పథంలోనే నిభృతమైన అవకతవకయేమో, అని స్ఫురిస్తుంది.

ఆర్థికవ్యవస్థ కారణంగా ఏర్పడిన వర్గవిభేదాలూ, మనస్తత్వ వైవిధ్యాలూ, మౌలికమైనవికావనీ, వర్గ కలహం (Class-War) అనేది కేవలం రాజకీయాలకు సంబంధించిన వగం పత్యమే (Half-Truth) కాని, దానికి తాత్త్వికమైనవలం లేదనీకూడా అనిపిస్తుంది. అలోచనకూ, నిశితమైన పరిశ్లకూ నిలిచే దర్శనంతోకాక, అవేశంతో, ఉద్దేశంతో విండిన సంయుమనం లోపించిన రచన సాహిత్యంకాదు, ప్రచార సాహిత్యంతప్ప! ఈ రచయితకు 'సోవియట్ భూమి' వారి బహుమతులు లభించాయంటే, వ్యాఖ్యానం అనవసరం.

—ఆర్. ఎస్.

లాల్ బహదూర్ శాస్త్రి

శ్రీ సుమంగళ ప్రకాశ్ హిందీలో వ్రాసిన దానికి శ్రీ ముడుంబ నరసింహార్య తెలుగు. పుటలు— 260. వెల— 3-50; ప్రాసిస్టానం— డి.ఇ.ఇ.పావై పుస్తకపంప, మద్రాసు 10.

సత్కథా మంజరి

పురాణకథా సంపుటి. ఇది ఏకాదశ సంపుటి : రచయిత: పురాణవాద రాధాకృష్ణమూర్తి. పుటలు: 112. వెల: 1-50. ప్రాసిస్టానం: అధ్యాత్మ ప్రచారసంఘం, రాజమండ్రి -1.

రసానందము

కవితాసంపుటి : రచయిత: శ్రీ కంచర్ల పాండు రంగశర్మ. పుటలు: 108. వెల: రు. 2-00. ప్రాసిస్టానం: మధుర భారతీ గ్రంథమాల, వినుకొండ.

గమనిక

పెద్దెంబరు భారతిలో 'తరువజ పుట్టుక' వ్యాసముమ కలగూరగంవతో ప్రకటించి పున్నాము. ఆ వ్యాసము శ్రీ బండి నాగరాజుగారు వ్రాసినది. పాఠకులు గమనించగలరు.

-సం.

